provinent de Sant Francesc, i el Reliquiari gòtic de Sant Macià, que tanca la barra del Sant, portada de Roma per un religiós Benedictí, fill de Montblanch. En 1687, amb motiu d'una epidèmia que delmava la vila, la parròquia i el municipi elegiren a dit Sant per patró de la vila, fent vot de celebrar anyalment la festa.

Damunt de la Sagristia, s'hi obrà, com ja hem dit, l'*Schola Cantorum*, avui convertida en Arxiu. La documentació fou cremada durant la guerra de Catalunya contra Felip IV. Les existències actuals són de poca importància, i son arxiver, el diligent Mossèn Pau Queralt, ja n'ha tret la substància. A més, s'hi guarden munió de llibres, la seva majoria salvats de la crema de Sant Francesc, però no tenen cap valor bibliogràfic.

Les capelles que segueixen fins a la del Santíssim, mostren altars d'estil compost, i no ofereixen cap particularitat digne d'esment. Solament apuntarem que l'altar de la Puríssima Concepció va daurar-lo de 1638 a 1639 Bernat Tapies, daurador de Montblanch, a preu fet que concertà amb el Rvt. Salvador Vidal, beneficiat, i l'ajudà Joan Olives, pintor de Reus. El retaule barroc de Sant Joan data del segle XVIII. En la capella de Sant Macià s'hi veu l'escut nobiliari de la família de Merlés.

La capella del Sagrament, és espaiosa i d'estil barroc, com totes les que s'obraren a Catalunya durant els segles XVII i XVIII. Per a bastir-la fou suprimida una capella. Com totes, té la planta en creu grega i la cúpula hemisfèrica, amb la consabuda llanterna. Penjant dels murs són de veure, tres pintures amb passos del Nou Testament en dues, i la imatge de Sant Francesc en l'altra. Aquesta capella mirada per fora resulta un estimbori. Els sacrificis pecuniaris que feren els montblanquins, haurien estat més ben esmerçats en proseguir les obres de l'església. Tal vegada haurien bastit una altra secció, i a hores d'ara poc hi mancaria per a son definitiu acabament.

A continuació d'aquesta capella, i en el llos on baixen les escales de la porteta, avui tapiada, s'hi ha fet l'altar de la Mare de Déu de Lourdes; i arrimat al mur un altar dedicat al Sagrat Cor de Jesús.

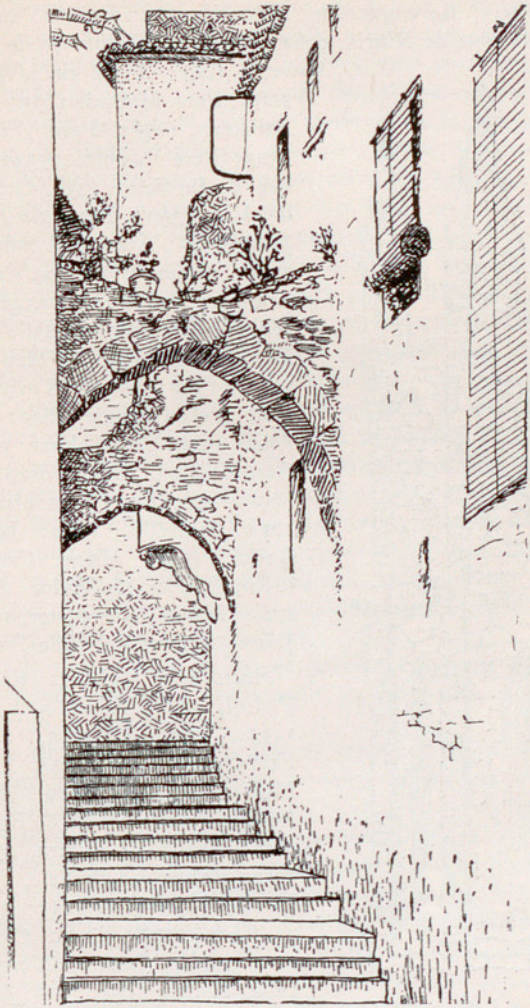
És del cas recordar que l'espaiosa nau de Santa Maria, guardà el cos difunt del Rei Joan II, durant la nit del dimarts, 9 de febrer de 1479. El portaven de Santes Creus, i a l'endemà fou transportat a Poblet per a rebre digne sepultura.

En 3 d'agost de 1643, es celebraren funerals en honor del Rei de França Lluís XIII. Segons un document coetani, les autoritats sortiren de Casa de la Vila, atravessaren la Plaça, i pels carrers de la Draperia, Quatre Cantons, i Santa Maria, es dirigiren a l'església vestits de dol.

En 1893, els tradicionalistes celebraren exèquies en sufragi de Donya Margarita de Borbó.

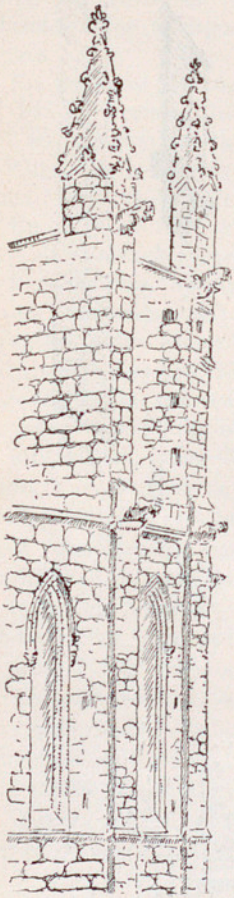
Part de fora, adossada a l'absis, existia l'*Abadia*, amb colrats paraments i portal adovellat. Era obra del segle XVI i d'escasa vàlua arqueològica. Segons documents publicats per Mossèn Pau Queralt, en 22 d'octubre de 1548 el Plebà de Santa Maria, que era ademés Canonge de la Seu de Lleida, concertà capitulació amb mestre Joan Moix, mercader de Montblanch, sobre l'arrendament per tres anys de les rendes i emolument de la Rectoria de Santa Maria. Dit Moix, s'obligà a recollir 75 lliures cada any, i bestreure i pagar "tota cosa que sia menester per la obra de la badia de dita iglesia". L'arrendament, començà i acabà de 1 de maig de 1549, fins a darrers d'abril de 1552, que foren els anys que havien de durar les obres de la Plebania. També serví de presó i fou enderrocada vers 1900. El portal adovellat serveix avui d'entrada al Celler Corporatiu del Sindicat de Vinyaters, junt al camí de ferro. L'habitació del Plebà s'alça actualment junt a la paret de tanca de l'església i entre aquesta i l'edifici del Jutjat.

Darrera l'absis, i en el carrer dit avui de l'esculptor Belart, és de veure la primitiva escrivania, amb portal adovellat i escut. Ja en 1194, Alfons concedí a l'església de Santa Maria l'escrivania de la parròquia, i també de la vila. De manera que la cúria eclesiàstica, també exercia jurisdicció en lo civil. Fou confirmat aquest privilegi en 1250, i fins a 1307 no s'establiren les dues Cúries separadament, religiosa i civil. Els notaris i plebans de què tenim esment són els següents;

Carrer de la Plabania

Notaris: Berenguer de Tàrrega, 1194; Bernat Marçal, 1254; Bernat de Riaria, 1264; Ramon de Monmajó de Cervera, 1285; A. G. de Monells, 1289; Pere Marçal, 1295; Joan Sabater, 1297; Pere Fuster, 1325; Pere Monté, 1333; Miquel de Bordello, 1358; Guillem de Vic, 1359; Pere de Sant Joan, 1385; Armengol Sabater, 1399; Ramon Carter, 1412, Francesc Bartomeu, 1432; Berenguer Desclergue, 1438; Pere Desclergue, 1499; Nicolau Gavaldà, 1597; Vicens Torroella, 1601; Pere Gavaldà, 1622; Joan Alba, 1628; Joan Lluna, 1632; Geroni Alba, 1654; Josep Cabeça, 1693; Pere Joan Murtra, 1715; Castelló, 1720; Ignasi Buñol, 1770; Macià Cathalà i Roig, 1772; Salvador Alba, 1781; Manuel Berenguer, 1844; Jaume Ramon y Vidales, 1872.

Agulles de Santa Maria

Rectors i Plebans: Ramon Pedrol, 1322; Simó Salvador, 1413; Pere Cervera, 1428; Francesc de Remolins, 1516; Lluís Mascarell, 1529; Rafel Pasqual, 1628; Diego Baella, 1632; Francesc Murtra, 1712; Josep Recasens i Baldric, 1719; Mossèn Montaner, 1741; Antoni Civit, 1798; Josep Canyelles, 1809; Jaume Mercadé, 1864; Ramon Jové, 1908; Josep Vinyes, 1909.

Sant Miquel. — S'edificà junt al camí reial, en lloc espaiós i rodejada d'hortes. Son frontis senzill, i del més pur

estil romànic, donava a entendre que fou el primitiu temple de la vila, i així també pensavem els erudits que ens hem ocupat de les antigüetats de la vila. Però avui pot assegurar-se que anàvem errats. Sant Miquel deu el seu origen a l'engrandiment de la població i a l'enderroc de la primitiva església de Santa Maria, per a bastir l'actual. Es suposa que Sant Miquel fou bastit a mitjans del segle XIII. La primera vegada que nosaltres l'hem vist citat és en 1288. Son frontis acusa prou bé aquesta endarrerida data. Vé acusat per un gran parament, una mica realçat per una, que en podríem dir, secció central, la qual pren la mitat del mur, simple combinació no desproveïda de bon efecte. En el que anomenem cos central, s'hi alça la porta que dóna ingrés al temple: és de mig punt, amb tres arquivoltes llises i angulars, sense timpan. Solament un semicírcol de dovelles, enquadrat per un filet, que ve a raure sobre d'un altre, corregut damunt les impostes dels capitells, formades per els propis carreus. Hi ha dues calumnes per banda, quals capitells, troncs i bases són llisos. Més amunt, i horitzontalment corren una sèrie de refondits *quadrillongs* i un resalt, combinat tot amb pedra nua. Al bell mig i damunt del dit ressalt, per fora el mur un petit ventall peraltat. Surmonta el conjunt una espadanya diminuta.

A la dreta, s'alça el cloquer quadrat, enlairat i acabat en successives ocasions. Antigament les campanes eren entre marlets i de cara a Orient.

Es diu que dels forats que es veuen en la façana, sortien uns ferms cabirons que sostenien un porxó, dessota el qual s'hi reunien els prohoms de la vila per a celebrar consell i nomenar Procuradors i Representants a Corts.

Observant els murs laterals, s'endevina fàcilment que l'obra primitiva fou engrandida durant els segles XIV i XV. En el parament que dóna al carrer de Corts, format per mitjà de ben tallats bolsons, són de veure tres finestrals gòtics tapiats i sis escuts nobiliaris, de famílies que contribuiren a les despeses de l'obra. Allí es comprèn que els murs es bastiren en tres èpoques. Els carreus sempre són ben tallats, però de diferent classe de pedra, i de tamany desigual. L'absis no's pot apreciar per estar adossat a una fàbrica de gomes, però el suposem llis.

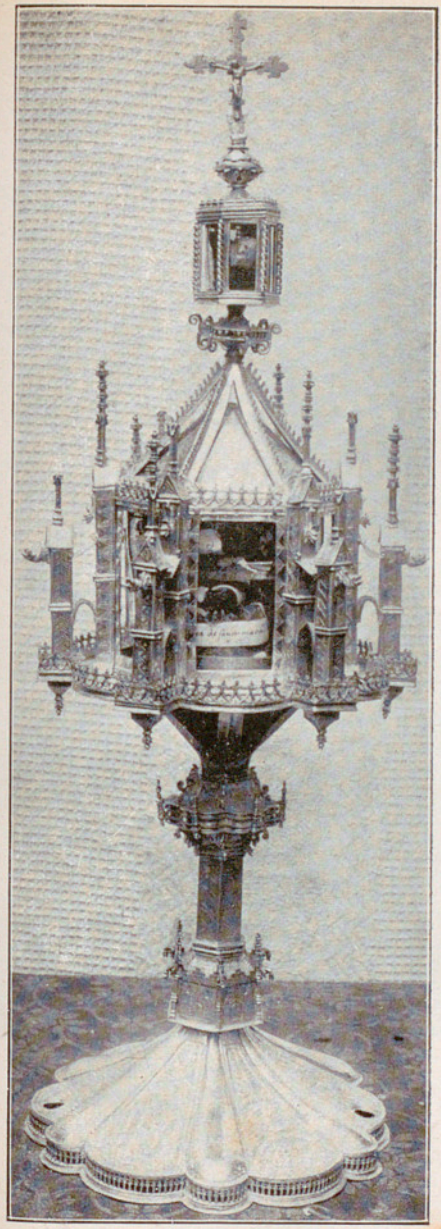
Al costat de llevant tenia el cementiri, convertit avui en l'*Hort del Monfà*. En 1333, encara existia el Fossar dalt de Santa Maria. Cal suposar que es traslladaria aquí pels volts de 1400.

L'interior, d'una sola nau, es presenta reformat per tots indrets. La volta, de rajoles i guix, reforçada per cinc faixes, és del segle XVII, i tapa l'antic enteixinat de fusta policroma, pintat amb motius romànics i gòtics. S'hi veuen flors, figures, escuts, daurats, etc. Els ha descrit Cèsar Martinell en *Vell i Nou*. L'antic paviment també ha estat refet. L'altar gòtic del presbiteri és imitació del primitiu del mateix estil, del qual encara existeixen, en la primera Capella lateral dreta, dos requadres representant Santa Filomena, i un bisbe, respectivament.

En una visita pastoral efectuada en el segle XVII es citen els altars de Sant Miquel, Sant Joan, Sant Nicolau, Sant Crist, Sant Andreu, Santa Fe d'Agen, Corpus Christi, Sants Evangelistes (avui del Roser), Quatre Doctors (Sant Isidre), Santa Quitèria, Sant Pere, Sant Esteve (de la Confraria dels Sabaters), Sant Jaume (amb la llitera de la Mare de Déu d'Agost). Aleshores Sant Miquel feia interinament de Parròquia; suposem, per motiu de les obres de la portada de Santa Maria, car semble que en aquesta la Comunitat no podia celebrar-hi, Sant Miquel fou erigida definitivament en Parròquia l'any 1878.

Hi ha tres capelles per banda. Les primeres amb nervatures del gòtic més delicat y florit, amb mènsules que mostren imatgeria ben esculpturada. Al presbiteri, dues capelles més amb profunditat desigual. A la dreta, solament dos finestrals.

La capella que tapa el Chor, dedicada a Sant Joan, fou bastida a principis del segle XIV. Era de la Confraria de Sant Joan i de Sant Eloi, formades ja en 1326 pels fusters i ferrers de la vila. La creu de la Confraria de Sant Eloi, de plata, ja hem dit es guarda a Santa Maria. En la segona capella de la part del 'Evangeli, dedicada al Rosari, pot veure-s'hi empotrat en el mur un sarcòfag gòtic, amb ninxols trepats entre pinacles i escuts, tot molt ben esculpturat. Pertany a la noble família Llordat, qui habità el Palau Reial, dit avui *Casa Garxet*. En l'altar del Santíssim hi ha un Sant

Relíquia
de St. Macià

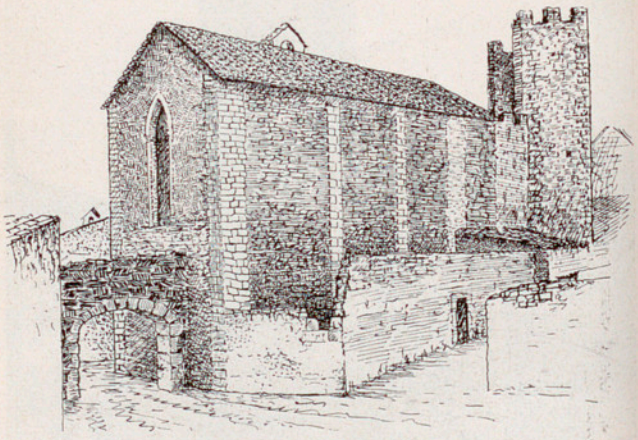

Església romànica de Sant Miquel

Crist d'antigua talla. En la Sagristia s'hi guarden unes taules del segle XV, amb escenes de la vida dels Sants Eloi, Abdon i Senen.

En la nau d'aquesta església s'hi celebraren Corts, i es diu que en aquella època tenia comunicació, amb el gran Palau del Castlà, avui *Casa Monfà*.

SANT MARÇAL. — Es bastí a principis del segle XIV, al peu del Pla, enfront de la Serra, i fora de la primitiva població. El riuet Regina llepava els seus murs. Fou fundada

Església de Sant Marçal i Portalet de la Serra en 1914

i protegida per Jaume Marçal, qui morí en 1339, abans d'acabar les obres. Consta així en la làpida que ni ha en la dovella central de la porta: "Anno: Domini: M: CCC: XXX nono... Kl: sub omni... Dei obiit. Jacobo Martial protector ac fundator huius ecclesiae".

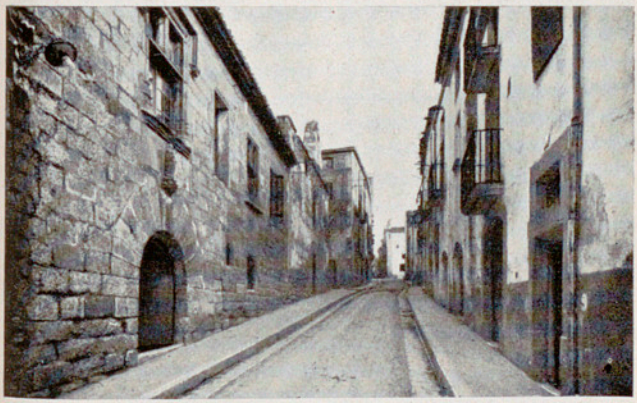
En el mur que mira a llevant s'hi obren dues portes adovellades, una d'elles tapiada. L'interior és d'una sola nau, està emblanquinada, i no presenta cap particularitat digna d'esment. S'hi venera un Sant Crist, que disfruta de molta devoció. Avui serveix de residència a la Congregació i

Germandat de la Puríssima Sang de Nostre Senyor Jesucrist.

És d'observar que al bastir-se la muralla de la vila en 1367, s'estalviaren el troç que ocupa l'església. A una banda hi recolzaren l'esportell del riuot, dit avui *Portalet de la Serra*, i a l'altre alçaren una torre, que encara està quasi sencera.

Sant Josep, i Santa Tecla. — La primera ja hem vist que s'acabà en el segle XVII. La segona se li senyala un més antic origen, però ni l'una ni l'altra interessen a l'artista, ni al curiós.

Església i Hospital de Santa Magdalena. — Ignorem la data de l'establiment a l'arrabal d'aquest monument, però

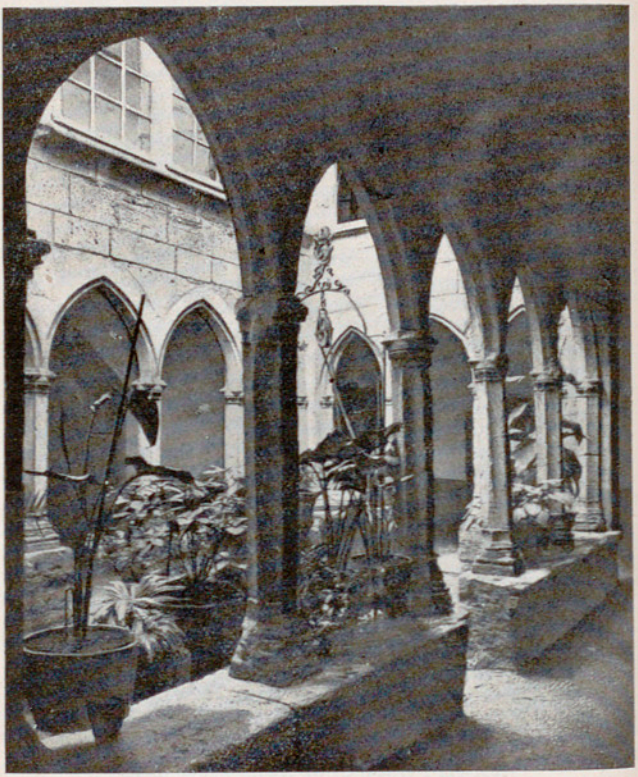

Església i Hospital de Santa Magdalena

cal suposar que fou a les acaballes del segle XV. Al principi hi tenia estatge la Confraria dels Pobres de Jesucrist, qual documentació guardada en l'Arxiu de Santa Maria, fou cremada en 27 de setembre de 1642. Aquesta Confraria, tenia en la Plaça Major una botiga anomenada *El Drac*. En les Fires de Sant Agustí i Sant Tomàs, cobrava 7 sous de cada sabater

que possava taula en la Plaça. L'opulent mercader Pere Moix, deixà en testament, 1598, tots els seus béns a dita Confraria.

L'església, d'estil gòtic, consta d'una espaiosa nau, re-

Claustre de l'Hospital

forçada per tres arcs apuntats, damunt dels quals carrega l'artesonat a doble vessant. L'altar major, amb pintures dignes d'estudi, porta la data de 1503. Hi figuren passos de la vida de Nostre Senyor. La imatge de Santa Magdalena fou esculpida en 1342 per Guillem Sagué. També hi ha un Sant

INSTITUTO AMATLLER DE ARTE HISPÁNICO

Crist de talla ojival. Tot fa creure que l'origen d'aquest Hospital és del segle XIV.

Al costat hi ha l'Hospital, amb colrats paraments, portal adovellat, surmontat per la imatge de Santa Magdalena, i finestrals gòtics. Així que s'entra hi ha un claustret molt ben conservat i bastit segons sembla en el segle XVI. És de transició ojival-renaixement, i el podem qualificar de gòtic prismàtic, car subjecta ses combinacions a les arestes i entrellassos, producte natural de sa senzilla traça. Consta de dos pisos. En l'inferior, les òjives del arcs vénen a raure damunt de matxons sisevats, quals cares, refundides en mitja canya, formen agudes arestes, que en els capitells i bases dibuixen combinacions de molt bon efecte. El pis superior d'arcs rebaixats i columnes, també amb estriats prismàtics i en forma espiral, està en perfecta harmonia amb l'inferior. Al mig del Claustre hi ha la cisterna, del propi estil.

Les habitacions de l'Hospital són espaioses, i en les de dalt s'hi celebrà en l'estiu de 1930 una Exposició de Pintures, Dibuixos i Aiguaforts.

Església i Hospital de Sant Bartomeu. — És un Hospital tan antic com el de la Serra, que existí en les afores de la vila. Estava situat darrera l'absis de Sant Francesc, al començament de la carretera que va a Vilavert i a Reus. La primera vegada que el veiem citat és en 6 nones de novembre de 1266. Segons un document guardat en l'Arxiu de La Guàrdia, Ramon Sala, veí de dit poble, entre altres deixes a diferents esglésies, llega al "*Capellano Sancto Bartolomei, 12 diners*". En 1346 s'hi fundà un Benifet a Santa Creu, Sant Bernat, i Santa Elena. En 1376, un Benifet a Sant Bartomeu Apòstol. En 1399 i 1596 altres sota la mateixa advocació. En 1397 a Sant Sadurní, i altres que, en el segle XVII, es traslladaren a l'església de Sant Miquel. Aquest Hospital era de la vila, i establert ja el de Santa Magdalena, s'acordà abandonar-lo. La Universitat, en 7 de desembre de 1535, vengué l'edifici i un hort allí tocant, a Francesc Renyer, per la quantitat de 130 lliures barceloneses. En 1657, en un altre document, s'arrenden unes terres en la partida de Vinyols, *prope ecclesiam Sancti Bartolomei*, afrontades a Orient amb Carles de Calders i Vilafranca, a migdia

amb dita església, a ponent amb el camí reial de Tarragona, i al nord amb el referit Calders. En 1727 ja no existia. En el lloc de l'Hospital, hi hagué el *Messon que antes se nombrava de Jacques*, segons un document de dit any. Després s'hi edificà el gran Casal que avui en diem *Hostal de més amunt*.

¿Seria aquest el primitiu Hospital de Pobres de Montblanch esmentat en un document reial datat a Barcelona en desembre de 1291? En dit document ordena al Comanador de Barbarà, suspenguin les obres de la peixera i de la cèquia, que distreuen el curs de les aigües del torent anomenat *Forat Micho* o *Mico*, les aigües del qual aprofitaven des de temps immemorials el Monestir de Santes Creus, els veïns de La Guàrdia, i la vila i Hospital de Pobres de Montblanch. ¿Quin seria aquest torrent? També hem trobat la denominació de *Forad Micho*, en una partida del terme de Guisona, segons un document de 1203.

Convent de la Mercè. — És el que presenta proves de major antigüetat, entre els tres de la vila. Primer fou una església sota l'advocació de Santa Maria del Miracle. Feliu de la Penya diu que fou fundada per Jaume I en 1240. Sabem que els prohoms de Montblanch hi posaren Capellà en 1246. Hi feren donacions Pere d'Alugia en 1265, Ramon de Sala en 1266, Guilleuma de Mirambell en 1269. En 1271 era Capellà Pere Esteve.

Els prohoms, en 1253, pensaren cridar als frares o cavallers de l'Ordre de Santa Eulàlia de la Misericòrdia dels Cautius, fundada a Barcelona vers 1218. Però fins a 6 de les kalendes de març de 1287, no es firmà a Barcelona l'escriptura de donació a favor de Fra Pere d'Amer, Mestre general, i Fra Ferran de Torrent; donació que confirmà el Rei Alfons II. Cal suposar que la nova Comunitat convertí l'església en un Convent. Foren Comanadors Fr. Domènec de Xach, 1303; Fr. Guillem Poch, 1304; Fr. Joan Gilabert Jofre, gran orador sagrat, 1386; Fr. Guillem Bo, 1421; Fr. Jaume Climent, i Fr. Clement Payssa, 1493.

Si els cronistes no van errats, sembla que Sant Pere Armengol fundà un altre Convent sota l'advocació de Santa Maria dels Prats, prop del poblet de La Guàrdia, en 1290.

Segons Fr. Bernat de Vargas en la seva Crònica de l'Ordre de la Mercè, *Palermo, 1619*, a l'efectuar-se a Barcelona el Capítol general de l'Ordre s'hi trobaven representats ambdós Convents. És del cas suposar que Santa Maria del Miracle i Santa Maria dels Prats, formaven una sola Comunitat, i de consegüent, un sol Convent dit de la Mercè. En 1585 en Cook el trobà quasi tot caigut de vell. Els frares l'abandonaren i anaren a viure a Tarragona. Però es refé, i en el segle XVIII mantenia 260 pobres. Alguns dels seus monjos adquiriren celebritat en les Missions Mercedàries.

Respecte a la Imatge de Nostra Senyora del Miracle, ofrena de Sant Pere Armengol, Camós diu en son *Jardín de María*, que la vegé al costat del retaule major, en la part de l'Epístola, a considerable alçària, i tancada dins un reixat de ferro. Afegeix que era d'una matèria semblant a escorxa d'arbre, i mesurant-la en tres quarts i mig d'alçària. Amb els braç esquerra aguanta el Jesuset, qui apoia la mà dreta en el pit de la Verge, i mostra en la mà esquerra una poma.

Es compten d'aquesta imatge moltes meravelles, entre elles la que realitzà en el mes d'abril de 1652, amb motiu d'una sequedad que delmava els conreus del terme. Fou portada en processó fins al Convent de la Serra, i al començar a cantar-li la missa, malgrat que el cel estava serè, es formà una nuvolada per damunt de la muntanya Pasquala, que produí la pluja suficient per a deixar ben saonada la terra, i satisfer el veïnatge, meravellat del prodigi.

En virtut de la persecució de les Comunitats religioses en 1835, el Convent fou abandonat en 4 d'agost, essent els seus monjos dels darrers fugitius.

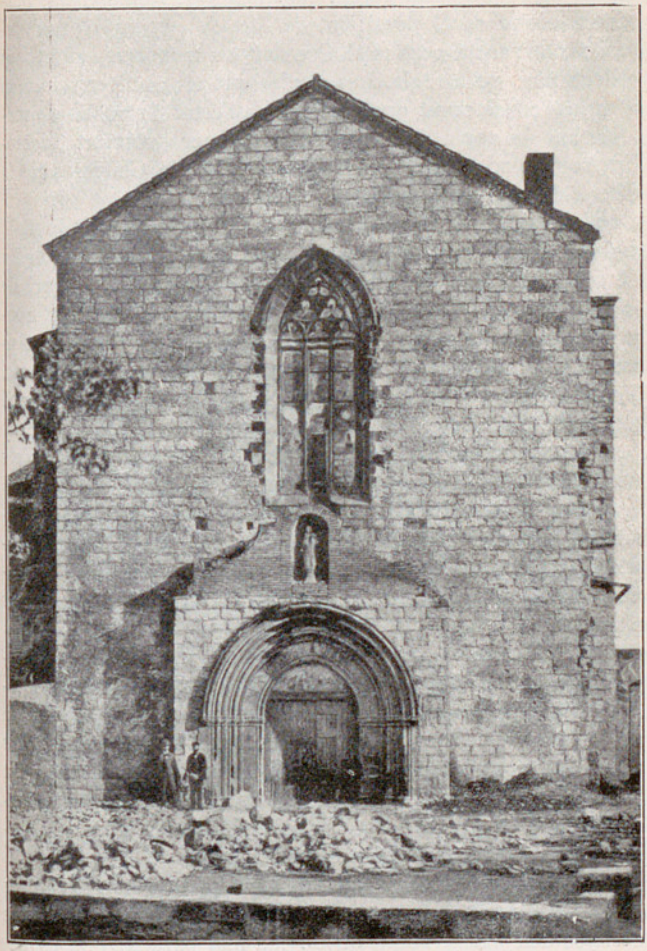
Com que a Montblanch les Comunitats de Sant Francesc i de la Mercè foren respectades per els veïns, abandonaren voluntàriament llurs respectives Cases. Els mercedaris Ramon Piñol, Bonaventura Serret, i Antoni Espinach, continuaren els Divins Oficis en l'església de la Mercè, fins que a 1854, el govern cedí el Convent a l'Ajuntament, per a Escoles. En 1880 s'hi allotjà una Comunitat de religiosos francesos. Mentre es reedificà el Seminari de Tarragona, es donaren les classes en les grans dependències de la Mercè, 1887. Després serví de caserna de carabiners. Fi-

nalment, de 15 de febrer a 7 de juny de 1899, s'hi establí una Comunitat de Pares Franciscans, els quals obriren novament l'església al culte. En els horts del Convent, de 1846 a 1887, hi hagué el Cementeri; i en 1888 s'inaugurà l'actual.

El gran edifici del Convent de la Mercè, poc interès ofereix avui. S'entra a l'església per una porta de mig punt amb pestanya. Tots els paraments exteriors són llisos. L'interior, d'una sola nau, refeta i pintada, mesura 82 palms de llargada per 50 d'amplada. Als costats s'obren tres capelles per banda de 12 palms de fondària. L'altar major, del renaixement, ostenta colaterals les estàtues del Sant Patriarca de la Mercè, i la Santa del Socós, presidides per la Verge Mercedària, ricament vestida. En els altres altars, d'escàs mèrit, s'hi conserven algunes esculptures del célebre Belart. El primer de la part de l'Epístola, dessota el Chor, està dedicat a la Verge de la Pietat; el segon, en temps de clausura soplujava el Santíssim, avui dedicat a Sant Francesc, i el tercer, neo-clàsic, a Sant Ramon. Altres dos retaules, en temps antic, representaven el devallament de la Verge a Barcelona; Sant Pere Nolasc i Santa Maria de Cervelló.

La Sagristia, de gran abast, ostenta la data de 1789. El Claustre és senzill, obrint les arcades de mig punt, nues de tot ornament. Les demés estàncies són espaioses, però sense interès artístic. Durant l'any 1930, s'ha format una plaça davant l'església, amb jardins, seients, peixera, etc., tot presidit per una imatge de Sant Francesc.

Convent de Sant Francesc. — S'ignora la data exacta de la seva fundació. En l'Arxiu de La Guàrdia, actualment a Tarragona, s'hi conservava el Testament d'Elisenda de Falcs, castellana de la Guàrdia, fet en 1253, on es parla del Convent de Sant Francesc. Feliu de la Penya diu que fou edificat a despeses dels veïns, de 1286 a 1287. El cronista francescà Uvadingo, en el volum dels *Anals de la Ordre*, apunta que en 1387, l'Infant D. Martí, éssent ja Duc de Montblanch, concedí un Privilegi a favor d'aquest Convent. Durant els segles XIV i XV pertenesqué a la custòdia de Lleida, i quan en el segle XV s'introduïren en els Convents Francescans de Catalunya, els abusos i corrupcions contra la perfecta observància de la regla, es disposà que els reli-

Antic Convent de Sant Francesc
(avui fàbrica d'alcools)

giosos de Montblanch fossin substituïts pels claustrals; perseverà així fins el pontificat de Pius V, en què foren expoliats, tornant a ocupar el Convent els menorets, rigorosos observadors de la regla. Les rendes que els claustrals havien adquirit, considerant que afectaven a l'estat de pobresa prescrita per la regla francescana, foren per autoritat apostòlica consignades i apropiades al Convent de Clarisses de la Serra, de la mateixa vila.

Un amic de Montblanch conserva un document, in fol.° 2 fulls, datat en 13 d'agost de 1597, en el qual, el guardià de Sant Francesc, P. Bernat Oliva, fa avinent al notari de la vila, Nicolau Gavaldà, que la Comunitat del Convent, convocada a toc de campana, acordà nomenar-lo Síndic i Administrador, de tots els béns, comprar, vendre, baratar, etc. Tot redactat en català, ocupa plana i mitja, i amb el segell que ostenta les armes de la vila. Segueix, en llatí, el registre per el regent de l'Escrivania pública, Vicens Torroella, i els noms de tots els testimonis, 14 d'agost de 1597.

Els cronistes de l'Ordre, P. Mochales, i Josep Batlle, visitaren aquest Convent durant els segles XVII i XVIII, respectivament, però els seus escrits restaren inèdits en el Convent de Barcelona, on segurament foren devorats per les flames.

El P. Francesc Aragonès, en sa obra "Los Frailes Franciscos en Cataluña", *Barcelona*, 1833, i 1896, explica detalladament els sofriments d'aquest Convent durant la guerra de la Independència, i les revoltes intestines de 1822. Els francesos el saquejaren, estallant les portes i destrossant els altars. Després d'apropiar-se dels objectes de vàlua arqueològica, hi pegaren foc. A l'abandonar les tropes la població, les flamerades feien estralls.

El poble procurà remeiar-ho, sigui perquè perillaven les cases veïnes, com per conservar l'edifici. Malgrat els bons desitjos dels veïns, l'obra quedà tan mal parada, que es necessità molt temps i moltes despeses perquè els frares poguessin ocupar-lo altra vegada. Sort es tingué del seu guardià, el P. Fr. Mariano Texidó, predicador general, varó de moltes prendes, protector de les arts, qui amb generositat, esmerçà tots els seus estalvis i esforços a refer aquest monument.

Tornaren a ressonar els cants dels monjos dessota ses voltes gòtiques, però bentost les lluites civils posaren a l'aguait la Comunitat. Quan el Govern amenaçà al Monestir de Poblet de suprimir-hi la vida monacal, el Guardià de Sant Francesc y la Comunitat del Convent, invitaren a l'Abat i a tots els monjos a refugiar-se a Sant Francesc, on serien rebuts i assistits amb la millor bona voluntat.

Des de l'any 1822, tots els convents visqueren plens d'inquietut i angoixes, per les desenfrenades antipaties polítiques de què eren objecte, però en 1821 i 1822 s'enverinaren les coses de tal manera, que el Convent que ens ocupa fou un dels més castigats. A Montblanch uns quants constitucionals dels més exaltats conspiraven contra persones de reputació coneguda. Entres aquestes, senyalaren varis francescans, que els feien nosa, i que tractaven d'eliminar costés el que costés. Començaren per acusar-los de traidors al Govern, i després de certs embolics i combinacions, lograren que es decretés la presó de tres monjos de Sant Francesc. Es presentaren al Convent amb gran ostentació d'armes, exigint en nom de la Nació que els fos entregat el Pare Joan Compte, a qui prengueren com a un bandoler, passejant-lo per la vila, entre sabres i baionetes. Però, presentat al tribunal, fou declarat innocent, i restituït al Convent el mateix dia. Els altres dos, que eren els Pares S. Domènec i J. Barta, foren tancats a la Mercè, convertida en presó. Allí estigueren prop d'un any, fins que ben entrat el 22, vingué a lliurar-los el célebre Trapense.

Per aquell temps fou invadida la vila per forces dels constitucionals, comanades per el general Haro, les quals foragitaren a tots els realistes, no solament de Montblanch, sinó de tota la comarca. Els frares també es vegeren obligats d'abandonar Sant Francesc, deixant-lo a l'aguait d'un religiós vellet, qui junt amb un moço, volgueren quedar-se á tota costa. Els milicians els forçaren a obrir les portes, i s'emportaren al desconsolat frare amb propòsit de fusellar-lo. Gràcies a un familiar del general que es compadí d'ell i avisà al seu superior, el capitost protegí al vellet mentre es mantingué allí l'exèrcit. Malgrat tot, no s'evità el que fossin saquejades les celles del Convent, i la destrucció de la Copa de les Sagrades Formes. Els desenfrenats es re-

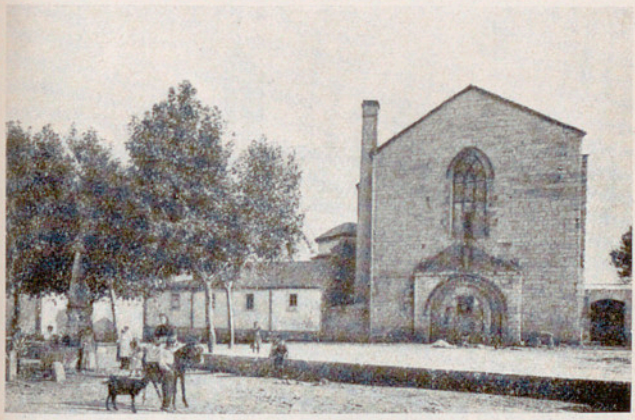
partiren els troços entre ells, amb la idea supersticiosa que mai no serien ferits per les bales.

Al referit saqueix en seguiren d'altres, fins que en el mes d'agost del propi any 1822, alguns fanàtics formaren el projecte d'entregar a les flames vàries cases de la vila i el Convent que ens ocupa. Amb aquest objectiu, sortiren furiosos de Valls; quan en tingué esment la Comunitat abandonà l'edifici. Arribats els incendiaris a Montblanch s'abraonaren dins el Convent, i agafant tots el mobles i fustes que trobaven a l'abast, hi prengueren foc. Després cremaren les cases de la vila que ja tenien senyalades, i s'entornaren cap a Valls. Mentrestant, un dels frares que es mantingué amagat, al veure que els incendiaris es retiraven, acudí junt amb uns quants veïns, per a deturar les flames. Els de Valls, al ésser informats d'això destacaren una partida, per tal de fer oposició, i allí estigueren fins a comprendre que el mal no tenia remei. No obstant, els veïns, amb bona voluntat i grans treballs, lograren salvar Sant Francesc d'una total ruïna. Al saber-ho els enemics determinaren abolir la Comunitat, cosa que lograren durant el mes de novembre del propi any. S'expulsaren a tots els frares, llevat de tres molt vells i un llec, que respectaren a pregs de l'Alcalde, però poc després es rebé una ordre terminant del cap polític de Tarragona per a transportar-los a Reus. Cinc frares que vivien amagats per la Comarca, foren agafats el diumenge de Carnaval de 1823, i tancats en el Convent de la Serra, el qual, després de treure a les monges, convertiren en presó. A l'endemà foren portats a Tarragona, i d'allí passaren desterrats a Mallorca.

El Convent, amb son gran hort, quedà en poder del Crèdit públic, i a l'agost de 1823 s'hi allotjà l'exèrcit d'En Milans. Aquest en vuit dies acabà de fer més completa la ruïna. Ademés, cremaren tot quant trobaren; els objectes i mobles inventariats per el Crèdit, terns i casulles amagades, etc. De llibres carregaren els que pogueren per a fer cartuxos. L'any 1835 posà fi a tot. A 20 d'agost d'aquell any, la Comunitat Francescana abandonà el Convent per a no tornar-hi més.

Avui encara l'excursionista pot visitar les runes de Sant Francesc, convertides, per vergonya de nostra generació,

en fàbrica d'alcohols. L'església, pertany al gòtic primari, especialment el seu frontis. La portada, lleugerament apuntada, encara guarda les tradicions de l'estil romànic, visibles en el cos rectangular i un xic ressortit on és enquadrat. Les arquivoltes en degradació formen dues seccions, i ve acusada la primera per quatre columnetes colaterals, de bases llises i capitells esculpturats. Damunt d'aquests corre una canya, en la qual reposen els quatre baquetons degradats en

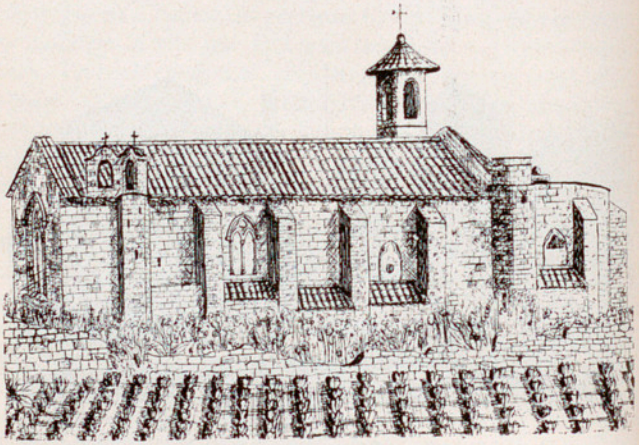

Sant Francesc en 1885

el gruix del ressortir cos indicat. Com formant part del parament, es desplega un arc adovellat sense ornamentació, en els intrados del qual s'hi destaquen tres columnetes iguals a les ja dites, i d'on surten altres tants baquetons, formant així, la que es pot qualificar de segona secció. Els capitells ostenten fullatge i ornaments peculiars a l'art ojival. La porta està tapiada. Damunt del descrit cos el barroquisme hi obrà un nínxol per aixoplugar una imatge de mal gust. Més amunt, i al bell mig del parament nu, hi ha un gran finestral de notable bon gust, també tapiat. Ve tripartit per dues delicades columnetes, que sostenen tres seccions de trepats, d'un treball pulcre, i que enquadra la part superior una

simple pestanya. La façana termina amb teulat a doble vessant.

L'exterior presenta la banda del Claustre (avui desaparegut) desembraçada, i la banda que dóna a la via pública, tapada per la capella barroca del Santíssim, i cases novelles. De l'absis queda a la vista un gran fragment. Els murs vénen reforçats per feixucs contraforts, i entremig dels mateixos s'obren finestrals de traça gentil. Entre els colrats paraments, es noten dues bases de torre-campanar sense

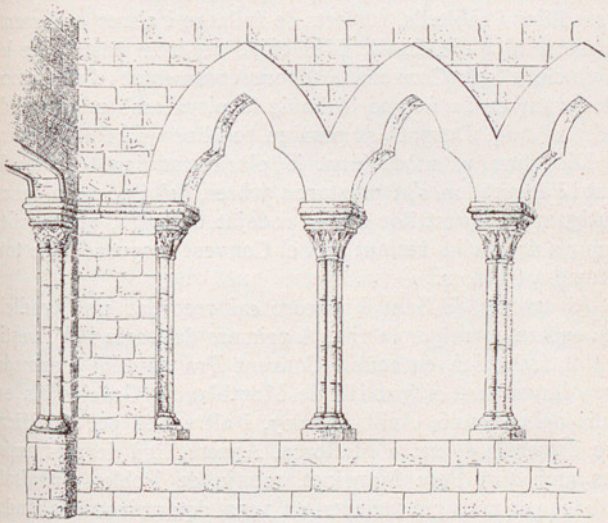
Església de Sant Francesc en 1885

acabament. El cloquer que ara existeix, malgrat recordar les formes romàniques, amb els seus cintrats ventalls, i ressortit teulat, sembla refet, car presenta el basament, de pedra de fil, i el restant bastit a correcuita, de tàpia. Els murs mesuren 2'84 metres d'amplada, i 0'92 de gruix. L'escala interior té 1'10 metres de llum.

L'interior és d'una sola nau i correspon a son origen. La volta és apuntada amb sis arcs d'aresta. Al visitar-lo en 1885, els àmbits estaven plens de botes i altres objectes que dificulaven les nostres investigacions.

En la part de l'Epístola, quatre capelles i tres en la part de l'Evangeli. En la segona capella de la dreta hi vegérem

un magnífic sepulcre adossat en el parament, sostingut per dos monstres, que enquadren dos pinacles i un frontó delicadament trepat. Segueix el pas al Claustre. A l'esquerra, la tercera capella dedicada a Sant Antoni, en temps del barroquisme s'eixamplà per a servir d'altar al Santíssim. L'interior d'aquest temple és d'un efecte majestuós, malgrat els murs fumats pels diferents incendis que el monument ha

Claustre desaparescut de Sant Francesc

ressistit. Hi ha qui el compara a Sant Just de Barcelona. Coll en sa *Crónica*, 1738, diu que hi havia una capella dedicada als Sants màrtirs Cosme y Damià, l'altar dels quals gosava de molts privilegis. Segons Butlla autèntica del Papa Gregori XIII, que es guardava a l'Arxiu del Convent, de cada missa que es celebrava en dit altar, es salvaven ànimes del purgatori.

L'abat de Poblet Simó Trilla, en 1606, féu donació de les relíquies de les Santes Maria i Gràcia, germanes de Sant Bernat d'Alcira. Es salvaren de les flames i es guardaren a l'església de Santa Maria.

Adossat hi havia el claustre, i el gran hort: de tot això no en queda rastre. En 1840, visità el claustre en Pi i Margall, qui en l'obra *Cataluña* retreu els bons records de sa estructura típica i gentil. Al veure'l nosaltres en 1885, encara existien enderrocs, fragments de columnes i capitells, sepulcres, etc. Amb altres rastres que hi ha escampats per la població comprovàrem que les quatre ales estaven formades per arcs trilobats, sostinguts per quatre columnes en feix, de bases llises i capitells, rublerts de fullatge i altres ornaments peculiars al gòtic català. Més enllà vegérem rastres de les habitacions del Convent, i l'hort ensamentat d'enderrocs. Al davant de la façana hi havia la plaça amb una creu de pedra al mig. Després es posà en son lloc una font. Durant la Dictadura es modernitzà la plaça, canviant de lloc la font i l'abeurador, s'hi plantaren arbres, i s'hi posaren bancs. Antigament aquest lloc estava rodejat de murs, que s'unien amb els de la vila, restant així el Convent resguardat de tota escomesa traïdora.

Al tractar de Sant Francesc cal recordar una tradició que encara corre per la vila. A primers del segle XV, vestia l'hàbit francescà en aquest Convent Fra Anselm Turmeda, que alguns han cregut fill de Montblanch. Gràcies als estudis dels Aguiló, Asin, Bordoy, i altres, es pot certificar que Turmeda és nat a Mallorca. Aquest lligà fermes amistats amb Fra Pere Marginet, monjo de Poblet. Inspirats ambdós per mals pensaments, en 1412, determinaren abandonar la clausura, i vagaren per terres forasteres, fent vida desenfrenada. Al cap de dos anys, Marginet es convertí altra vegada al catolicisme, i purgà sos pecats en el bosc de Poblet. Turmeda decidí passar a terra de moreria, fins arribar a Tunic, on predicà el Koran per carrers i places, convertit en mahometà. Es diu que un dia li aparegué miraculosament el seu ex-company Marginet, el qual amb veu espantosa l'amonestà per la seva mala conducta. Turmeda es convertí, i per a expiar la seva mala vida i els seus grans pecats, començà a predicar l'Evangeli entre els mateixos moros, però aquest canvi no agradà al bey de Tuniç, i sense altre averiguació manà que li tallessin el cap. Es suposa que això fou en 1419.

Així acabà la vida aquell home neguitós, el nom del qual s'ha perpetuat gràcies al seu *Fra Anselm;* llibre que gosà

del privilegi de fer-se llegir durant cinc centúries en les nostres escoles. Les primeres edicions d'aquest text català s'estamparen a Barcelona a començaments del segle XVI, i una de les més antigues figura en la Biblioteca Colombina de Sevilla. No solament exercí el *Franselm* una saludable influència en l'educació pedagògica del nostre poble, sinó que bentost s'eixamplà fins a l'estranger. A Itàlia el text clàssic de la *Dottrina dello Schiavo di Bari*, no és altre que el del nostre Turmeda.

Entre altres escrits que ens llegà el monjo de Sant Francesc, figura la *Disputa del ase*, escrita a Tuniç l'any 1417, i estampada a Barcelona en 1509. Aquesta primera edició existia en la Biblioteca Colombina, d'on fou robada, i actualment no se'n coneix cap exemplar. Tot seguit es traduí al castellà, i el fill de Cristòfol Colom comprà un exemplar en 1527, el qual es troba en la seva Biblioteca de Sevilla. Més tard es posà en francès, donant-se a llum per primera vegada a *Lyon*, 1544. Segueixen; sense data i amb paper més bast, *Lyon*, 1548, *París*, 1554, i *Pampelune* (però París), 1606. Aquesta darrera, que hem tingut a la vista, és in. 16.° i comença amb *Advertencia del editor*, 19 planes, on es remarca la manca d'exemplars catalans i diu valer-se d'un de molt defectuós, i d'un manuscrit en alemany, i afegeix: "Així i tot, m'he permès retocar molts passatges, endolsint la duresa del seu llenguatge, i canviant mots incomprensibles...". Segueix el Pròleg del traductor G. L., 9 planes, uns versos, 4 planes, el text 168 planes, la Profesia del Ase, en vers, 16 planes, i la Festa dels animals, en 1418, 6 planes. El llibre, ple d'enginyoses especulacions filosòfiques, es llegeix amb gust, més, el seu llenguatge es considerà perillós, i el posaren en l'*Index de llibres prohibits, Madrid*, 1587. Abans ocasionà la publicació de *La Revanche et contre-dispute de frere Anselm Turmeda contre les bestes, par M. Maurice*, París, 1554. En nostres temps, la *Disputa* ha estat del francès restituïda al català per Faraudo de San German.

En l'Escorial existeix del propi Turmeda un poema manuscrit: *De les coses que ha de sdevenir segons alguns profetes*. En la Biblioteca de Carpentras guarden altres manuscrits. L'escassetat de les obres de Turmeda, és la causa que no siguin llegides com es mereixen. Nostre amic En Ra-

mon Miquel i Planas té el projecte de publicar totes les conegudes. Tan debò sigui aviat!

CONVENT DE LA SERRA. — El seu origen es basa en una tradició, amb personatges històrics. Ja en el segle XVII, els cronistes referien el mateix que avui dia el poble. Regnant en la Corona Aragonesa Jaume II, una princesa anomenada Irene Làscara, filla de l'emperador de Grècia, atre-

Convent de la Serra

ta per la gran devoció que sentia per la Mare de Déu del Pilar de Saragossa, desembarcà en un port de Catalunya, probablement el de Salou. La data del desembarc no se sap amb exactitut. Zurita diu que fou en 1278. Hem vist documents que fixen l'any 1290, tal vegada el més encertat. El cert és que la princesa grega volia fer ofrena a Saragossa d'una bella imatge de la Verge esculpturada amb bon material, i a l'efecte, des de Salou emprengué el viatge, amb nombrosa comitiva. A l'arribar aquesta al lloc de la Serra, on hi havia una ermita prop del camí reial, el carro que portava la imatge s'aturà. Malgrat l'augment de mules i els desesperats esforç dels carreters, no es logrà avançar ni poc ni molt. Bentost comprengueren que era voluntat de Déu que restés allí la imatge.

La princesa determinà edificar-hi un Convent digne de venerar-hi la imatge de l'ermita, i la que ella portava. A l'e-

fecte, escrigué al rei Jaume II, qui es trobava a Barcelona, demanant-li llicència i terreny per fundar un Convent de Religioses de Santa Clara. El monarca rebé la nova amb goig, i tot seguit despatxà un reial decret manant al Veguer i Cònsols de Montblanch, senyallessin lloc a posta per a edificar el Convent, junt a la Capella, i ajudessin en tot a la devota Irene Làscara. Desseguida es posaren els fonaments, i en 1292, segons diu Feliu de la Penya, una creu de pedra amb imatge de la Verge esculpturada començà a do-

Montblanch des de la Serra

llegar-se a una i altra banda, entre llums que baixaven del cel.

La nova d'aquest prodigi s'escampà per terres forasteres, i atregué gent de tot arreu. També hi acudí l'Arquebisbe de Tarragona, qui manà desenterrar els fonaments de dita creu i descobriren unes calaveres, que es judicaren de Sants Màrtirs, sacrificats al servei de la fe cristiana. La mateixa creu, segons, refereix Camós en el *Jardín de María*, 1657, obrà molts prodigis. Diu que en un llibre manuscrit guardat en el Convent, còpia feta en 1554 d'una es-

criptura signada en 1359, per Jaume de Conesa, secretari del Rei, i Miquel Bordelló, síndic de la vila, s'hi compten fets meravellosos. Entre altres, diu que sovint descendien unes llums fins al pedestal de la creu, i quan això esdevenia, els malalts quedaven curats de sobte. A l'escampar-se les noves, compareixien gent de Catalunya, València, Múrcia, Aragó, etc. Quan la dita imatge fou soplujada per l'església, també continuaren els miracles, i molts visitants li feien ofrenes de gran vàlua.

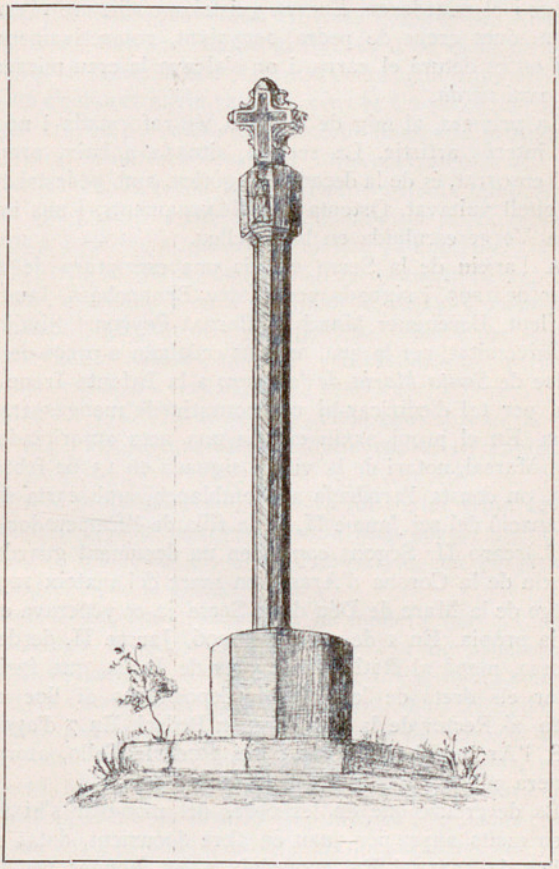
El propi Camós refereix, amb la característica bona fe dels ecriptors religiosos dels segles XVII i XVIII, alguns fets, que especialment els nostres compatricis suposem llegiran amb gust, tractant-se del cèlebre Santuari de la Serra. Trobant-se un devot a l'església s'adonà que la llàntia no cremava, i tot seguit ho féu avinent al sagristà, nomenat Rossell. Aquest, s'encaminà als allotjaments dels peregrins, per a portar llum, i el tornar, trobà la llàntia encesa, això causà a tots una gran admiració.

Una nit, aparegué l'església il·luminada, i s'oí cantar una missa amb solemnitat, i a l'acabar-se la cerimònia, restà fosca com abans. En altres ocasions curà a un hidròpic, foragità les llagostes que malmetien els camps, tornà la vista a un cec, ressucità a una criatura de set mesos. En 1362, guarí a un altre cec, i tornà la vida a una nena de pocs dies que batejaren desseguida. En certa ocasió, a mitja nit, Domènec Carnicer, clergue de la Verge, vegé com tres llums sortien de la muntanya de Sant Joan per a devallar al Santuari. Tres anys abans, un home de Miravet, tot venint de Tarrés, també ho notà de la mateixa manera.

Considerant aquests fets, concediren privilegis al Santuari els Papes: Clement VI, des d'Avinyó, 9 de juliol de 1345; Urbà V, 7 de desembre de 1362, i 29 de maig de 1363; Benet XIII, en 1395, i Clement XI, en 1707. També molts prelats otorgaren indulgències als que visitessin l'església, especialment per les Octaves de Sant Macià, i l'Ascenció.

Mentrestant, no es deixava de mà la nova construcció, es combinà de manera que la creu dels miracles restés a la part de l'Evangeli, exactament com encara avui es veu. Irene Lascara sol·licità dels Pares Provincials algunes religioses per a fundar la Santa Casa. No sabem d'on sortiren

aquestes, però en Coll les suposa del Convent de Santa Clara de Tarragona, per ésser el més proper. No consta tampoc si la princesa es quedà a vestir l'hàbit de l'Ordre, o

Creu de la Serra

si s'entornà a Grècia. Tal és, segons alguns cronistes, l'origen del Convent de la Serra.

Camós al referir-lo s'afina més amb la tradició popular.

Constata que el carro que portava la imatge s'aturà a Montblanch de retorn de Saragossa, i no anant-hi, com diuen Coll i Mochales. El poble afegeix, que quan els de Saragossa no lograren fer moure el carro, tallaren un dit de la imatge i el guardaren. Encara existeixen allí, prop l'una de l'altra, dues creus de pedra, senyalant, respectivament, els llocs on es deturà el carro, i on s'alçava la creu miraculosa dita avui *verda*.

La primera, al mig de la plaça, és reformada i no ofereix interès artístic. La segona, situada a baix, prop del camí ensorrat, és de la decadència gòtica, amb pedestal tronc, i xapitell vuitavat. Ostenta senzills ornaments, i una imatge de la Verge esculpida en baix relleu.

A l'arxiu de la Serra existia una escriptura de 20 de gener de 1295, i signada per Mateu Benanchasa, Jaume de Conflent, Berenguer March, i Bernat Peyronet, síndics de la Universitat, per la qual aquests cedeixen a pregs del Rei, el lloc de *Santa Maria de la Serra* a la Infanta Irene Làscara, per tal d'edificar-hi un monestir de monges franciscanes. En el propi arxiu existia una acta autoritzada per Pere Marsal, notari de la vila, i signada en 13 de febrer de 1295, on consta l'arribada a Montblanch, amb carta de recomanació del rei Jaume II, de la filla de l'Emperador Teodor Làscaro II. Segons consta en un document guardat en l'Arxiu de la Corona d'Aragó, en març del mateix 1295, la imatge de la Mare de Déu de la Serra ja es venerava en església pròpia. En 1 de març de 1296, Jaume II, desde Saragossa, manà al Batlle Berenguer de Jorba, que faci respectar els drets de les ofertes depositades al lloc de la Serra, al Rector de la vila, Ramon Pedrol. En 7 d'agost de 1298, l'Arquebisbe de Tarragona, Roderic Tello, atorgà la primera concessió d'indulgències a la Serra.

És de creure que en les obres del monestir s'hi treballaren molts anys, per quan en altre document, datat al setembre de 1311, el Rei concedeix a les monges per l'obra del Convent, fustes, pedres i demés, de les runes de la Sinagoga que els jueus posseïen en el seu barri. Des d'aleshores la devoció per la Serra anà creixent. Les nombroses deixes i ofrenes que tot sovint rebia el monestir alarmaren al Plebà i Clero de Montblanch, els quals es queixaren diferents

vegades al Rei, fins que aquest ordenà al Batlle, Berenguer de Jorba, de transigir, a fi i efecte de no perjudicar la Parròquia, ni allunyar d'ella els devots.

En 1313, Jaume II es declarà protector de la Serra, recomanant al Batlle, favoreixi en totes ocasions a l'Abadesa i monges del Convent. El propi Rei, en 4 de maig de 1322, fa donació a la Serra d'un tancat o corral que li pertanyia, i que fins aleshores havia tingut a cens el Castlà de la vila.

Com era de preveure, la protecció reial, i la prosperitat de la Serra, tornaren a ocasionar forts contratemps al Clero de Montblanch. El plebà Ramon Pedrol ostentà públicament la seva indignació, i fins arribà a molestar a les monges, obligant a aquestes a queixar-se al Rei. Jaume II envià una extensa lletra al Batlle, ordenant-li no permeti de cap manera tals rivalitats, i en 2 de juliol de 1323, trobant-se a Montblanch, signà un privilegi, pel qual eximia per sempre a les monges de tributs, qüesties, i contribucions; privilegi que confirmaren els reis, Alfons IV en 1331, i Pere IV des de Poblet en 1341. Es té notícia d'una consagració de l'església, per Pere, Arquebisbe de Pandora, en 10 d'agost de 1365.

Ultra la protecció reial, la Serra tot sovint rebia favors i ofrenes de nobles famílies. Durant la primera meitat del segle XIV, són molts els llegats, conservats en els Arxius de les esglésies de la Conca.

La celebritat anà creixent, de tal manera, que a Catalunya solament es podia comparar amb la de Montserrat. Per això visitaren el Santuari gent de tot el món; fou necessària la construcció junt al Convent, d'un Hospital de peregrins, qual edifici ja sabem acabat a darrers del segle XIV. Estava servit per un majordom, dos sacerdots, i dos escolanets. El rei Martí l'Humà, que també es declarà protector del Convent, en data 27 de juliol de 1397, admet perpètuament entre els seus familiars, als dos sacerdots de l'Hospital de la Serra, i els concedeix totes les llibertats i privilegis que gaudien els altres capellans i familiars seus.

En 1393 el Cardenal Pere de Luna (anti papa Benet XIII), favoresqué la Serra amb almoines.

D'aquesta època són els nombrosos Benifets fundats a la Serra per ilustres devots. Recordem: Santa Maria per Ma-

cià Alenyà, vers 1362; Santa Llucia, per Pere de Banyeres, en 1384; Sant Abdon i Senent, en 1401, per Jaume Bertran; Sant Clement i Santa Cicília, per Bernat Cistelló, en 1403; les Onze mil Verges, per Bertran Torroella, en 1427; Santa Clara, etc. També el nomenament per l'Abadessa, de procuradors i collectors encarregats de recollir els donatius que els devots senyalaven en vida o per testament. ¡Tants i de tant diferents llocs, eren els llegats per la pia obra de la Serra!

D'una visita pastoral efectuada en 22 de febrer de 1450, resulta que hi havien els altars: Major, Santa Clara, Santa Llúcia, Santa Creu, Onze mil Verges, Sant Clement, i Santa Cecília. De la capella de Santa Llúcia ja se'n parla en 1384.

En 1463 fou renovada la Comunitat: per aquest fi, vingueren religioses clarisses d'Aragó; i en 1594, els Prelats de l'Ordre Francescana, ordenaren a quatre religioses la reforma del Convent de la Serra. Margarita Garret, monja i escriptora morí en 5 de desembre de 1597.

En 1611, la Comunitat disfrutava d'una renda anyal de 210 lliures, 13 sous, i 6 diners. El dot que havien de portar les monges era de 500 lliures. En 8 de setembre de 1627 Sor Teresa Aran llegà 50 lliures per a pintar el retaule de l'altar major. A la Comunitat deixà 500 lliures per a portar aigua al Convent. Francesc Amorós, mercader, deixà en testament 10 lliures per el retaule damunt dit.

En 8 de setembre de 1643 s'instaurà la diada principal del Santuari.

Se suposa que durant les guerres entre Catalunya i França, 1653-1659, la Comunitat de la Serra no es portà prou bé. Sembla que el Prelat de l'Ordre en aquesta província, Fr. Francesc Figueres, assabentat de certs desordres introduïts a la Serra, intentà reformar el Convent, per tal que les monges visquessin segons la Regla. Aquestes es resistiren a dites disposicions. Alguns oficials i soldats, que s'allotjaven en la vila les defensaven; els quals, sense cap mirament, sostenien amb elles llargues converses. Els soldats prengueren la defensa amb tanta punya, que arribaren a fer amenaces de mort contra el Provincial i demés religiosos si no abdicaven del seu intent i deixaven les monges

amb tota llibertat. El Provincial, en vista de tals escàndols, i el perill que corrien ell i els seus companys, determinà juntar els Pares del Definatori, per a resoldre el que convenia fer en un cas tan estrany i de tant descrèdit. Els reunits acordaren que el Provincial abdiqués del seu càrrec, i deixés les monges a la direcció de l'Ordinari, suprimint-los-hi el confessor, i l'assistència de religiosos. Així s'efectuà, essent aleshores Arquebisbe de Tarragona Francesc de Rojes; des de llavors viuen les monges de la Serra subjectes a dit Arquebisbat.

En 18 de maig de 1775 el Dr. Josep Ignasi Castellví, éssent notari Ignasi Buñol, firma escriptura per tal de fundar un Quinari en la Serra. Moltes filles d'aquesta família professaren en el Convent.

Hem llegit el Testament del Magnífic senyor Joan de Josa de la vila de Montblanch, pres per el Doctor Antoni Civit, Plebà i Notari reial, en 3 de maig de 1798. Dictat pel propi Josa, estant al llit malalt, i de 70 anys d'edat. El Testament del seu pare Pere Joan de Josa, ciutadà de Barcelona, natural de Fulleda, fou fet en 1739. La seva mare, Gerònima de Dalmau, era de Montbrió del Camp. El Josa era un fervorós devot de la Serra, on deixà 1000 lliures per una corona de plata destinada a la Imatge; i a la seva germana, Clara Josa, monja del Convent, deixa 30 lliures anuals. També vol que es fundi un Benifet, Capellania, o Priorat, dotat amb 8320 lliures. Al fi vol que se l'enterri com General. El propi Josa deixà cabals per a refer el cambril, el qual quedà llest en 1803.

A casa de l'amic i veí de Montblanch Antoni Rosselló, hem llegit 3 documents, datats en 28 de desembre de 1840, 21 de febrer, i 28 de març de 1841, en els quals, Ramon Alfonso, comerciant i hisendat, demana a l'Ajuntament permís per a construir un altar a la Serra, sota d'advocació de Sant Ramon de Penyafort. Se li concedí el segon altar de la dreta del Presbiteri.

Les Abadesses que tenim esment des de la fundació de la Serra, són les següents:

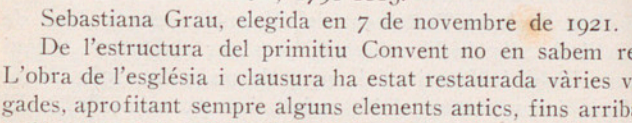
Aldonça Masdovelles, 1296.

Raimunda de Masdovelles, morí en 24 de juny de 1302.

Ramona Ricart, 1321.

Annès, 1330-1347.
Constança de Llobets, 1349-1374.
Blanca Nuch, 1382-1392.
Blanca Alenyà, 1396.
Annès Moliner, 1397-1399.
Aldonça de Vilafranca, 1412.
Esperança Daniel, 1594-1599.
Caterina Segura, 1599-1605.
Isabel Ossorio, 1606.
Paula Agramunt, 1630.
Lluïsa de Llordat i d'Alenyà, 1638.
Cecília de Potau, 1707.
Maria Alberta Folch, 1725.
Maria Teresa Aixelà, 1798-1813.
Sebastiana Grau, elegida en 7 de novembre de 1921.

De l'estructura del primitiu Convent no en sabem res. L'obra de l'església i clausura ha estat restaurada vàries vegades, aprofitant sempre alguns elements antics, fins arribar a l'estat actual. Exteriorment, no presenta cap particularitat remarcable a l'artista. Un cos rectangular de llisos para-

Escuts de la Serra

ments, surmontat per marlets, amb dues portes, és tot quant abarca la mirada. Al darrera, en dos cossos, el gran edifici del Convent, tancat per murs també refets. Antigament s'utilitzava per a entrar a l'església la porta que mira a la població, ombrejada per xiprés. Actualment, aquesta porta resta tancada, i s'utilitza la del frontis, arrecerada a la porteria.

L'interior consta d'una sola nau, amb volta apuntada, i reforçada per cinc faixes de pedra que estriben en repises

d'estil jònic. A la part de l'Epístola, hi ha tres capelles. La primera, a l'entrar, està dedicada al Sant Sepulcre. Es substituí el seu ventall ojival per un de plateresc, pobre en materials, però ric en exornació. L'interior, amb sa volta primitiva, està enlletgida per pintures modernes. Conté el Sepulcre del Salvador, rodetjat per les tres Maries, Nicodemo, i Josep d'Arimatea, tot esculpturat i de tamany natural. En la segona capella, de volta igualment gòtica, amb quatre arcs que s'uneixen en la clau corresponent, es veu, en l'altar neo-grec, una escultura representant la flagelació de Jesús, obra de Ramon Belart, i que la població admira i respecta. En la capella que es trobà a continuació, és de veure-hi refundit en el mur, un sepulcre gòtic, on destaquen en mig de tres nimbes alguns escuts, bastant borrosos. A la part oposada, la imatge d'un Sant Crist d'ogival primari, en veritat digne d'estudi.

A la part de l'Evangeli, hi ha dues capelles amb detalls del període ogival, i en el pany de mur de l'una i de l'altra s'hi veu un sepulcre-ossari probablement del segle XIV completament desfigurat. Apenes es distingeix en els plafons una làpida flanquejada per dos lòbuls que enquadren uns escuts. Tot això ve soplujat per un arc amb frondari i pinacles, ocupant els ànguls dos escuts de la família Alenyà. En la part inferior ressurt la figura d'una abadessa en alt relleu, també entre escuts iguals als damunt dits. Es diu que guarda les despulles de Raimunda de Masdovelles, segona abadesa, enterrada en 1305. Dalt del presbiteri, i dins la capella, hi ha altres ossaris, amb imatges d'abadeses i escuts.

Les obres restaurant el primitiu temple es portaren a cap a principis del segle XVI. La volta del Chor fou bastida per Pere Joan Llagostera, qui esmerçà 250 lliures, pagant-ne 200 l'Arquebisbe de Tarragona Pere Copons, i les restants el plebà Josep Montaner i el síndic M. Francesc Mirassó.

Dalt del presbiteri, en el mur, i ha empotrades dues figures de pedra en relleu, representant abadesses amb bàcul i rodejades d'escuts. En l'arrancada de l'arc de la volta hi ha esculpit l'escut heràldic de la família Torruella i consisteix en un toro i una torre.

Els graons i l'empedrat del presbiteri, segons una ins-

cripció que allí es veu, es construiren en 1505. En els graons, hi ha dos petits altars

Darrera del de la part de l'Evangeli, ressurt el fust de la famosa creu dels miracles, l'objecte arqueològic de més vàlua que presenta la Serra. És de pedra verda, i policromada. L'estructura acredita una remota edat, i la fa digne de les llunyanes tradicions que l'avaloren. Al mig del fust destaca en alt relleu, la Imatge de la Verge asseguda en una trona i amb el Diví Fill a la falda, escultura primitiva, i de marcat estil romànic. Els murs del presbiteri ostenten unes grans pintures representant l'origen del Convent. També és de remarcar un banc esculpturat del segle XVII.

Creu Verda de la Serra

L'altar major és neo-clàssic, i fou treballat per Ramon Belart, a despeses de la vila, que pagà 1350 lliures. Guarda les dues cèlebres Imatges de la Mare de Déu de la Serra; la gran, en sa Cambra Angelical, i la reproducció petita al mig de l'altar. Considerem més antiga la de tamany natural, d'alabastre massís i brunyida. És obra del segle XIII, i romp amb les tradicions bizantines, per a presentar-se ja declaradament gòtica. Que a l'inaugurar-se el primitiu Santuari de la Serra, ja estava esculpturada, ho demostra la Mare de Déu de la Salut, de Forés, la qual, segons consta, tingué per model la de la Serra, i fou encarregada en 1306, i acabada en 1324.

Mare de Déu de la Serra

L'actual Cambril s'inaugurà en 17 de maig de 1779. Era l'endemà de la Festa Major, i es retornà a la tarda la relíquia de Sant Macià a l'església parroquial. El decorat es portà a cap en 1798, mercès a les deixes del fervorós devot del Santuari, senyor Josa, qui també erigí el benifet del Prior o Custodi, el qual fou aprovat en 26 de febrer de 1802, per el Vicari general, Manuel de las Fuentes. En 1887 i anys successius s'efectuaren algunes reformes en el Cambril, sota la direcció dels pintors i dauradors Martí, i Oliva; en els àngles es colocaren les efígies en escultura de les quatre matrones Rebeca, Raquel, Judit, i Ester, obrades per Joan Flotats.

La Mare de Déu de la Serra és tinguda per patrona de la Conca, i en tot temps, quan la Comarca ha estat afectada per pestes, flagells als aixuts, etc., tothom ha implorat la seva protecció. De consegüent, tot sovint ha estat passejada en processó, i venerada entre sumptuoses festes.

En 7 de juny de 1687 es baixà la Imatge petita a Santa Maria per a fer pregàries contra la llagosta, que delmava l'encontrada. A l'endemà, fou baixada la gran Imatge, i el dia 17 del propi juny exposada al Pla de Santa Bàrbara, i desaparegué tot seguit el flagell de la llagosta.

En 14 de juliol de 1706, també fou baixada, car la imploraven molts malalts de la vila. En 1738 es tragué novament per implorar la pluja. En vista d'altra sequedat, a 19 d'abril de 1750 es baixà la Imatge, essent retornada en son lloc el 9 de maig. En 18 d'abril de 1762, es tragué a la pública veneració per a salvar a la vila d'una epidèmia, restituint-la en son lloc a 27 del propi mes. L'estiu de 1764 es presentà tant calorós i sec, que alarmà els pagesos de la vila. Aquests donaven la collita per perduda; en virtut d'això, del 3 al 9 de maig, s'exposà públicament la sagrada barra de Sant Macià, i es feren rogatives. Malgrat tot, el cel continuava ras, sense un núvol. Aleshores fou invocada la Verge de la Serra, i tot seguit caigué la benèfica pluja. La vila, agraïda, acordà celebrar solemnes festes a honor de la seva patrona, el diumenge després de l'Ascenció, o sigui el mateix dia i següent de la Festa Major, que aquell any s'esqueien a 3 i 4 de juny. D'aquestes festes escrigué la relació Fr. Sebastià Coll, estampada a *Barcelona, Jolis*, 1764, 4.ª

Ester

Judit

76 pàgs. Diu que el 3 de juny al dematí es celebrà Ofici amb el corresponent Sermó a la Serra, i acte seguit es tragué la Imatge en processó, acompanyant-la el clero, municipi i gran gentada. Fou portada a l'església de Santa Maria, essent aquesta adornada i iHuminada amb riquesa.

Aquella tarda es cantaren *Completes*, seguides d'un *Te-Deum*. Per tots els carrers i places es dispararen escopetes, coets i tronades. Les campanes no paraven, i els músics de la vila, amb els de Tarragona i Valls, alegraren els àmbits de la població. Aquella nit segurament ningú aclucà l'ull. Qui més qui menys tothom contribuí a les iHuminacions d'atxes, candeles, fanalets, globus, i altres enginyoses combinacions. Els altars dels barris també s'engalanaren. L'Església no es tancà en tota la nit, i tothom es disputava per constituir-se en guardià de la Imatge.

Al despuntar el dia 4, els trets, i el repic de campanes ompliren els carrers de gent. El brugit venia engrossit pels forasters, que en gran nombre acudiren dels pobles veïns per a disfrutar de les festes. A les deu es celebrà missa cantada, amb assistència de l'Ajuntament, i de tanta gentada, que malgrat el gran abast de l'església major restaren fora més de la meitat. A *Glòria* es dispararen morters. Del Sermó se n'encarregà el mercedari Fr. Sebastià Coll. A l'acabar l'Ofici, i entre dotze i una, es reuniren a la Plaça uns 1400 pobres, els quals reberen de mans de l'Ajuntament, Plebà, i Clero, dos pans i una abundant ració de carn, tocino, mongetes i arroç.

Després de dinar, tot foren preparatius per a la sumptuosa processó que devia cloure les festes. S'engalanaren tots els carrers del curs. Les façanes es cobriren de domassos, i el terreny es veia cobert de flors i fullatge. La casa de Francesc Sabater, havia construït una muntanyeta, surmontada per la Mare de Déu de la Serra, amb un sortidor, i una poesia en català. Al mig de la Plaça s'enlairava una piràmide de verdor, amb flors, i presidida per Sant Jordi, un dels més antics patrons de la vila. Els *quatre cantons*, estaven atapeïts de ginesta i brancatge. Seguia el carrer River, amb finestres i balcons guarnits, i amb l'altar de la Mare de Déu dels Angels ricament adornat. Els carrers de la Font, i Santa Tecla, igualment engalanats amb cartells que osten-

Rabeca

Raquel

taven poesies alusives, i un altar. El carrer de Sant Cristòfol, presentava dos altars, i no cal dir que els de Sant Roc, Plaça de Sant Miquel, Bonaire, Vilanova del Mercadal, Font del Vall, Sant Marçal, fins el Portalet de la Serra, estaven igualment ornats amb capelletes, on cridaven l'atenció llegendes i poesies.

Al cap de la processó les timbales de la vila amb sa bandera. Seguien 17 penons de damasc, guarnits de seda i or. Després 14 tabernacles, que eren els del Rosari, Santa Clara, la Mercè, Sant Francesc, Sant Antoni, Jesús Nazareno, Sant Isidre, Santa Llúcia, Santa Anna, Santa Tecla, Sant Cristòfol, Sant Jordi, Sant Roc, i Sant Josep, acompanyats de ses corresponents confraries. Seguien els religiosos dels Convents de Sant Francesc i la Mercè, i vàries creus presidides per la parroquials. Després la comunitat amb molts preveres i religiosos forasters, tots revestits amb capa pluvial o angèlica. Era tanta la cera que cremava en obsequi a la Verge, que es tingué de recórrer a Valls per ciris i candeles. Després de les músiques, seguia el tabernable de la Imatge de la Serra, i la relíquia de Sant Macià, sota tàlem rodetjat de sacerdots amb alba i estola. Tancaven la processó els Gremis eclesiàstics i seculars, comprenent totes les autoritats.

Durant el curs, les músiques tocaren fent parada davant de tots els altars improvitzats; les Comunitats i Capella entonaren l'*Ave Maria Stella;* els coets i morters atronaven l'espai. En arribar a Sant Miquel es posà a ploure, i fou precís refugiar-se dins l'antiga església. Dues hores durà la pluja. Mentrestant, dessota la nau de Sant Miquel es dedicà a la Verge, el Rosari, la Salve, i la Lletania. Finalment, acompanyada de la comunitat, autoritats, músiques, i munió de gent, fou restituïda la Imatge a la Serra i collocada en la seva Cambra Angelical.

En 28 de maig de 1787 es celebrà processó de pregàries, i es baixà la Imatge a l'església parroquial on fou vetllada. També en 11 d'abril de 1795, fou treta, per a fer pregàries amb motiu de la guerra contra França. En 8 de maig de 1796, començà la Festa Major. A la tarda es devallà la Imatge petita, i es retornà l'endemà.

En 8 de maig de 1808 es baixà la Mare de Déu perquè

el nou monarca Ferran VII tingués un regnat feliç. El mateix dia fou retornada al Santuari. En 24 de febrer de 1809 el plebà Josep Canyellas retirà la Imatge petita per temor als francesos, que havien invadit la vila. Les monjes deixaren el Convent a entrada de fosc del mateix dia, i fins al 4 d'octubre del propi any no tornaren a recluir-se a la

Detall de la Imatge

Serra. A darrers de març de 1810, la Comunitat es dissolgué definitivament, i cada monja buscà alberg on li fou possible.

En 2 de maig de 1811, els francessos determinaren fortificar el Santuari de la Serra. Munió de veïns es dirigiren al Mariscal Suchet, pregant-li els deixés treure la Imatge grossa. Obtingut el permís, i com que l'esculptura pesa

molts quintars, es vegeren apurats per a traslladar-la. Mercès al capitost dels enginyers que treballaven en la fortificació es logrà portar a terme tasca tan difícil. El sapador disposà que amb ferms barrots de fusta, i rellevant-se sovint, fos passada la Imatge per la reixa de les monges i la porteria, car tot l'edifici era ja barrat. Amb grans fatics arribaren a l'església major, depositant-la a l'altra banda de la porta d'ingrés, sota la direcció sempre del sapador.

Naturalment, durant aquest temps el Convent de la Serra, quedà molt mal parat. Al desatllotjar-lo els francesos a darrers de l'any 1811, s'acabà d'enderrocar perquè no tornés a servir de fortalesa a l'enemic.

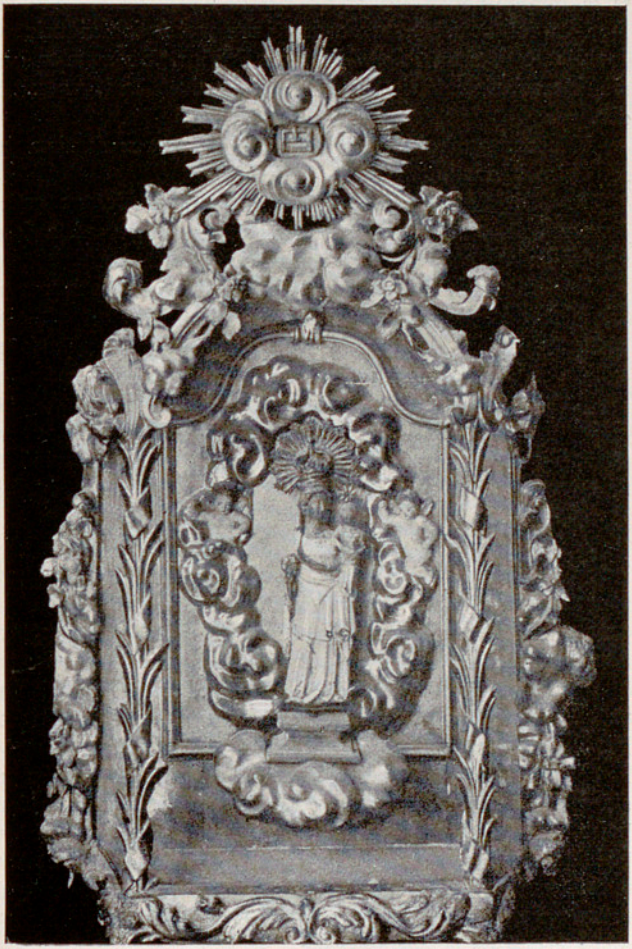
En 21 de febrer de 1813, les divuit monges de la Comunitat s'aplegaren a casa de Baltasar Tapies (avui Gabriel Vilalta), al carrer Major.

En juny de 1815, es refeu l'església i convent, a despeses del beneficiat M. Maties Jover, qui esmerçà 5000 duros trets de la Rifa de Madrid. El P. Pere Nolasc Casanovas, refereix en un fullet estampat a *Barcelona*, 1817, 4.°, 36 pàgines, les festes celebrades de 10 a 13 d'agost de 1816, amb motiu del trasllat de la Imatge junt amb la Comunitat, al nou edifici. S'hi descriuen les dues processons, les lluminàries, els balls populars, les poesies en català i castellà, etc.

La Imatge grossa, que estava en la Capella de Jesús, avui de les Animes, de l'església parroquial, fou pujada a son Cambril en 11 d'agost.

En 24 de març de 1822, es deposità per molts anys la Imatge a Santa Maria. En 12 de maig de 1824, fou passejada en processó, junt amb el Sant Crist de la Sang, per tal de fer pregàries. A 6 de maig de 1825 fou pujada a la Serra, junt amb la relíquia de Sant Macià, i a l'endemà, segon dia de la Festa Major, es retornà a l'església parroquial.

En 1826, tornà a sofrir el Convent els estralls semblants als de la Guerra de la Independència. La Comunitat abandonà l'edifici, i els constitucionals profanaren el lloc sagrat. En 26 d'agost de 1834, havent-se extès el còlera per tot el Camp de Tarragona, es feren solemnes pregàries, i fou tre-

Imatge petita de la Serra

ta la Imatge petita. En 11 d'agost de 1835, foren tretes les monges del Convent, per ordre d'un capità de Miquelets, i soplujades a Casa Alba del carrer Major. En aquesta ocasió, els revolucionaris malmeteren les dues Imatges sagrades.

Més endavant fou restaurada la grossa per l'artista Josep Miró i Martí.

En 8 de desembre de 1840, es retornà la Imatge petita, junt amb les religioses al Convent; i en 1841 tornà a ésser venerada la Imatge gran completament restaurada.

En 6 de maig de 1850, es baixà la Mare de Déu per tal d'implorar la pluja; i en 16 de setembre de 1854 es baixà la Imatge petita amb motiu del còlera, essent retornada en 1 d'octubre del propi any.

En 1855, mercès als molts protectors de la Serra, entre els quals la reina Isabel II, i el seu fill Alfons XII, es feren millores en l'edifici, senyaladament la restauració de l'altar major per Antoni Miró, escultor de la vila, i Felip Pasqual, daurador de Barcelona.

A casa l'amic Rosselló, hem vist un Memorial dirigit a Isabel II, des de Montblanch, en 27 de gener de 1864. Se li recorda que tots els primers fills del rei, o sigui, els Prínceps d'Astúries, són Ducs de Montblanch, al qual nombren obrer major de la Serra, per tal d'ajudar a les despeses que continuament es necessiten per el manteniment del Santuari. Subscriuen, el plebà Jaume Mercadé, Fr. Ramon Pinol, i Miquel Alfonso, obrer.

Agraïda la vila de la protecció de la Mare de Déu que salvà la Comarca del còlera, celebrà una festa solemnissima, baixant la Imatge, i passejant-la en processó, en 5 de desembre de 1885. En 4 de maig de 1893, es portà la Imatge petita a Santa Maria, per tal d'implorar la pluja, i una vegada aconseguit l'objecte es retornà en processó, el 15 del propi maig, segon de la Festa Major.

Altra vegada fou baixada en 14 de maig de 1905, per mor de l'eixut. Aconseguida la pluja desitjada, fou retornada en 5 de juny, segon de la Festa Major.

En 7 de setembre de 1906, fou baixada la Imatge gran al presbiteri de Santa Maria, per tal de procedir-se a la coronació canònica. Es celebraren grans festes i hi acudí una

munió de gent mai vista. El dia 9 celebrà Missa pontifical l'arquebisbe Tomàs Costa i Forneguera, per delegació del Capítol Catedral de Sant Pere del Vaticà, de Roma, i acte seguit coronà a la Mare de Déu i al seu Diví Fill. Representava al Rei d'Espanya, el tinent general Excm. senyor D. Lluís de Castellví i Villalonga, i feren els honors un piquet del regiment d'Almansa, amb cornetes i música. Amb la processó vespertina foren retornades les dues Imatges, gran i petita, a sa Cambra Angelical.

En 20 de març de 1912, es solemnitzà el setè centenari de la fundació de l'Ordre de les Menoretes, o Filles de Santa Clara d'Asís, amb una Missa cantada a la una de la matinada. En 7 de setembre de 1913, després de cantar la Salve l'*Orfeó Tarragoní*, es baixà en processó la Imatge petita a l'església de Sant Miquel, i des d'allí, junt amb l'antic Sant Crist, es passà a l'església major, on l'endemà es celebraren els Oficis Divins, per a commemorar la diada de la Mare de Déu, i les festes Constantinianes. La Imatge de la Serra, i la del Sant Crist foren retornades en sos respectius llocs en 15 de setembre del propi 1913.

Del 8 al 10 de setembre de 1916, es commemorà el centenari de la restauració de la Serra, i el primer decenari de la coronació canònica, collocant-se com a record la creu de pedra al mig de la plaça, i en front a l'antiga porta d'ingrès.

En 12 de febrer de 1922, amb concurrència de força gent forastera, es celebrà la festa d'entrega i benedicció de la Senyera de l'*Orfeó Montblanquí*.

La visita a la Serra és molt interessant, en hores solitàries, quan solament trenquen la seva quietud, els religiosos cants de les monges. Al sortir, plau delectar-se contemplant el panorama que des d'allí s'albira; quadre ple de poesia i de repòs, a vegades torbat per la campaneta del Convent, el so metàHic de la qual retruny més enllà de la Conca.

Posarem de relleu la importància eclesiàstica de la vila en els seus bons temps, manifestant que comptava amb 86 Benifets fundats en les vàries esglésies de Montblanh. Segons l'Edicte de l'Arquebisbe de Tarragona, Joan Lario i Lanzis, 20 de març de 1770, foren suprimits 54 dels dits Benifets.

Els 31 de Santa Maria es reduiren a: Santa Margarita, fundat per Arnald Forès en 1390, amb els seus units: Espectació de Nostra Senyora, fundat per Coloma Solivella en el segle XV; Santa Catalina, per Maria, Vídua de Ferré Colom, també en el segle XV; Tots els Sants, per Jaume Conesa en 1353; Ascenció de Nostra Senyora, per Pere Mir (alies Ribé) en el segle XV. Patrons: La Comunitat de Preveres, i Administradors de la Confraria del Santíssim Sagrament (El tenia el difunt Mossèn Joan Domènech).

Benifet de Santa Catalina, fundat per Pere Colom i sa muller Margarita en 1313, amb els units de Sant Antoni, fundat per Antoni Carnicer; Santa Maria la Major, per Guillem Espanyol en el segle XIV; Sant Martí i Sant Hilari, per Pere Martí i Raimunda sa muller, en el segle XV; Ascenció de Nostra Senyora i Sant Benet, en el XVI. Patrons: el Plebà i els successors dels fundadors.

Benifet de la Concepció de Nostra Senyora, fundat per Arnau Gasull en 1404, i els units: Sant Simon i Sant Judas, fundat per Torroja, muller de Jaume de Sant Joan, i per Simó de Toreno, i muller, en 1323; Sant Antoni, per Guillem Homdedeu en 1393. Patrons: Successor dels fundadors, i la Comunitat.

Benifet de Sant Nicolau, fundat per Bartomeu Alegre, en el segle XV, i l'unit de l'Ascenció de Nostra Senyora i Santa Isabel, per Felip de Sant Joan, i muller Bartolomé, en el XIV. Patró: Successors dels fundadors, i l'Abat de Santes Creus (El té Mossèn Murtra).

Benifet del Sant Esperit I, fundat per Guillem d'Anglesola i sa muller Bernardona en 1348, amb els units: Sant Esperit II, per Margarita, vídua de Guillem Miralles en el segle XIV; Sant Esperit III, per Pere d'Anglesola, Rector de Cabra en 1348; Santa Agueda i Santa Eulàlia, i Ascenció del Senyor, per Guillem Janer, en el segle XIV. Patrons: els quatre primers Barons de Solivella, i cinc successors de Sberti de Vilafranca.

Benifet de Sant Bernabé i Sant Bernat, fundat per Leonor, vídua de Bernat Alenyà, en el segle XIV, amb els units: Sant Pere, per Berenguer de Vilafranca en 1234; Sant Fèlix i Sant Jaume, per Arnald d'Alenyà en el segle XIV; Ascenció del Senyor, per Albert Rodon, i sa mu-

ller Ferrera en el segle XIV. Patrons: els successors dels fundadors.

Benifet de Tots els Sants, fundat per Tomàs Sanjoan, en el segle XV. Units: Espectació de Nostra Senyora, per Joan Ninot en el segle XVII; Ascenció de Nostre Senyor, per els Ascendents de Teresa de Calders i Vilafranca, en el segle XV; Sants Innocents, per Pere Olivé (alies Mir), en el segle XV; Sant Domènech i Sant Pere Màrtir, per els ascendents de Bernat de Termens (El primer el té Mossèn Pau Queralt).

Per decret de l'Arquebisbe Lario, 8 d'octubre de 1774, foren incorporats, els següents: Santa Llúcia, fundat per Pere Ramon d'Anglesola olim, dit Pere de Benviure, en el segle XIV. Patrons: Abat de Poblet i Ajuntament de Montblanch (el té Mossèn Farriol); San Miquel, per Pere Beltran, en el segle XV. Patró: Comunitat de Santa Maria (el té Mossœn Josep Rosselló). San Miquel, per Pere Portell, en el segle XVI. Patró: el Plebà. Santa Quitèria, per Arnold Barral, en el segle XV. Patrons: la Comunitat, i l'Ajuntament (el té Mossèn Ramon Amorós).

Benifet de la Puríssima Concepció, en l'Església de l'Hospital, fundat per Francesc d'A. Mirassó en 1785. Patrons: Casa Pellissó i Vives, i marmessors de Joan Josa, que són: el Plebà, Procurador de la Comunitat, i el P. Comanador de la Mercè (el té Mossèn Pere Delgado).

Monuments. — Altres rastres existeixen en la vila que donen fe de la seva importància medieval. Entrant pel Portal de Bové, i seguint el carrer River, es veu a la dreta, la Imatge de la Mare de Déu dels Angels, patrona del barri, i d'estil barroc. Al bell costat, s'hi empotrà, provinent de Prenafeta, una inscripció rectangular que diu: Anno. D. M. CCCCLXXXVI. Reg. F. (Any del Senyor 1486. Regnant Ferran el Catòlic). Hi campeja l'escut de l'abat de Poblet Joan Payo Coello, amb el lleó rampant. Tot seguit ve la Plaça dels Angels, amb el típic Hostal de rònecs murs, i finestrals gòtics destrament restaurats. A l'entrada del pintoresc carrer dels Jueus, i fent àngle a la Plaça, es veuen uns porxos tapiats. En un document de 1529 es diu que el carrer River s'anomenava abans de *N Viu*, o *dels Jueus*, i la

Plaça dels Angels, del *Pes Vell,* per haver-hi el Pes. Allí comença el carrer del Forn de la Vila: aquest forn antigament era propietat del Comú, i encara existeix allí mateix.

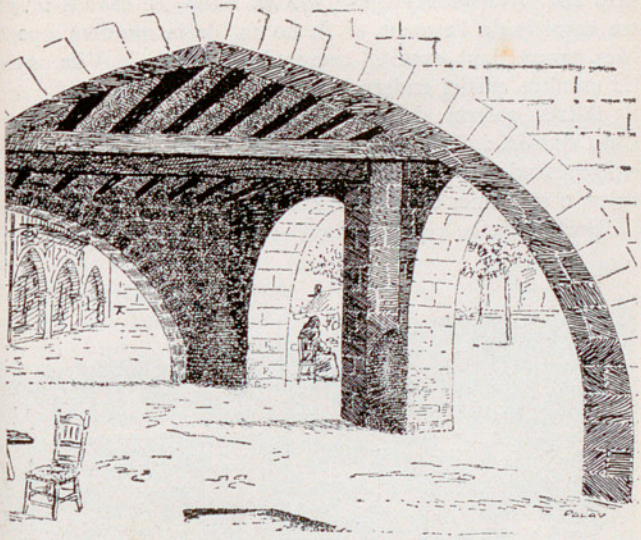
El carrer Major s'anomenava antigament, segons els barris, tal com segueix: A l'entrar per Sant Francesc, de *Framenors,* de la *Mare de Déu del Carme,* de *Sant Roc,* i de *Sant Cristòfol,* i al sortir fins baix al pont, del *Raval.* Aquest carrer va perdent son primitiu aspecte. La instal·lació dels Bancs, i ara una sucursal de la Caixa de Pensions per a la vellesa, ha desfigurat alguns casals. Resten encara, les cases Alba, Chaparro, habitada antigament per la distingida família Molins; i dues façanes malparades, però almenys del segle XV. En la Plaça de Sant Miquel hi ha la Casa Monfà, que fou palau del Castlà, i presons de la vila. És un gran casal, amb portal adovellat, però molt diferent de sa primitiva estructura. Al darrera tenia el gran Hort que arribava fins al Portal del Castlà. També tocant aquest lloc hi havia el cementiri de Sant Miquel, i el troç convertit en Hort. Davant de l'església hi ha l'antiquíssim Hostal, l'origen del qual es remonta al segle XIV. Consta que en 1418 fou venut a Tomàs Blanch. En 1495 era de Macià Montserrat, apotecari. En el segle XVII fou refet, i actualment està molt modernitzat.

Al darrera d'aquest Hostal hi ha el de Ferreró, també molt antic, i que per sort encara serva molt de sa típica fisonomia, senyaladament en els seus arcs apuntats de gran volada. Els dies de mercat es veu molt concorregut.

En la Plaça Major, quadrada i espaiosa, hi van a raure vuit carrers. Crida l'atenció la Casa Desclergue, anomenada *Cal Petrus,* amb porxos, i cos ressortit. Es diu que fou l'antiga residència del Veguer. Avui està convertida en cafè públic. Encara ostenta en la façana un bell escut amb lambrequins. Enfront, a l'altra banda, la Casa de la Vila, a tot estirar del segle XVII, amb l'escut de Montblanch esculpit en la façana. En els baixos de Cal Malet, encara es retallen els porxos, avui tapiats, amb el *Repès* de l'Ajuntament, on es veuen uns ben tallats bolsons, i els corresponents ganxos de ferro. En el curt carrer de Pere Berenguer de Vilafranca, a cal Jolis davant del Banc de Barcelona, són de veu-

re dos balcons del Renaixement. Semblen del segle XVIII, un d'ells amb insígnies sacerdotals.

Després de contemplar el bonic aspecte del carrer d'Hortalans, tot esgraonat, i el de la Font Major, tocant a la Plaça, cal entrar al carrer de Vilanova del Mercadal i tombar a la dreta pel de Guillem de Llordat. Desseguida es troba com una plaçeta on resta gairebé oblidat, l'antic Palau Reial, cúbica construcció d'estil gòtic, amb sos ben tallats carreus,

Porxos sota la Casa Desclergue

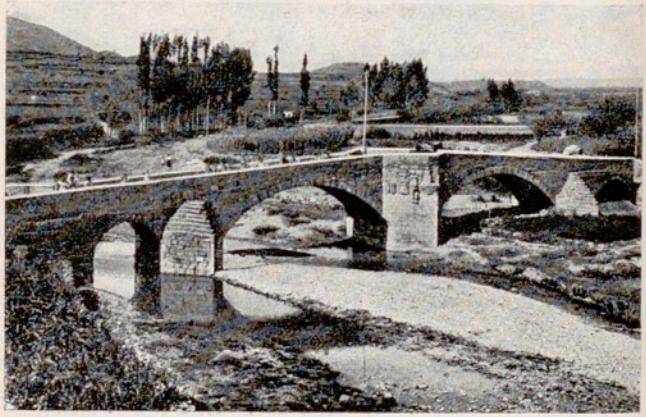
i colrats paraments. Una mal entesa restauració ha desfigurat els bells finestrals, i tot l'interior. Després dels reis, fou habitat per la noble família de Llordat. A darrers del segle XIX, serví de local a l'*Associació Catalanista*. És conegut per *Cal Garxet*, i l'edifici adossat, per *Cal Francisquet del Mas*.

Allí prop hi ha la Plaça de Castellví, amb la Casa pairal de tan ilustre família, edifici neoclàssic i de gran abast. Té cúpula-llanterna sobresortint del conjunt. A l'enfront, l'antiga casa nobiliària *Gardeny* i també *Ca l'Anima*, avui *Cal Foraster*, amb escut i finestrals gòtics cegats.

Ara cal anar al carrer de Sant Josep, on existeix encara un dels casals nobiliaris més notables de la vila, conegut per *Casa cremada d'Aguiló*. A primers del segle XIX fou venuda per el Comte d'Oñate. Tot el seu aspecte és del segle XIV, i en els seus paraments, enfosquits per la patina del temps, s'hi obren gentils finestrals tripartits. L'interior ha perdut sa vella estructura. Durant la segona meitat del segle XIX, fou residència de la Societat *La Azucena*, i després *La Artesana*. Avui és *Cafè del Badó*. Al davant un altre casal crida l'esment, si fa no fa, de la mateixa època. Més amunt, fent cantó al carrer del Forn de la Vila, existia un altre edifici enderrocat envers 1876.

Altres rastres deturen a l'excursionista. Apuntarem: *Cal Cendrós, i Cal Jacques*, avui de *Colom*. Després, casals amb arcs adovellats, finestrals, balcons barrocs, portals amb dates, o emblemes del treball, etc.

Sortint de la vila pel Raval es troba el Pont Vell, els

Pont Vell

fonaments del qual es posaren segurament al fundar-se la vila. Però amb el transcurs dels segles s'ha refet vàries vegades. Es diu que l'Arquebisbe de Tarragona concedia indulgències als que treballessin en l'obra. En 1585, segons

Cook, constava de cinc ulls. Sembla que un d'ells ha quedat suprimit per l'atapaiment de terres i runes. Aleshores, segurament s'alçaven a l'entrada i sortida del pont dos arcs de pedra, amb esculptures. Segons tradició molt vivent encara, al refer-se aquest pont vers 1634, es derrocaren dits arcs i els seus materials s'aprofitaren per les parts superiors del pont, i per la façana de Santa Maria. Pels rastres a la vista, en dits arcs figuraven: la Imatge de Santa Maria, àngels, guerrers, aligots, victors, trofeus, l'escut de la vila, etc. Alguns vells recorden que en el cos ressortit (part esquerra, sortint de la vila) existia una grossa pedra amb la data de 1634, desapareguda durant l'aiguat de 1874.

Des d'allí es veuen el pont nou de la carretera d'enllaç, i el del camí de ferro. El primer, començat en 1870, es suspengué en 1873, i la riuada de 1874 l'arrasà. En 1880 es bastí l'actual.

Darrera el Convent de la Mercè hi ha el Cementiri nou, amb munió de xiprers. El Cementiri, com ja havem dit, era primer darrera Santa Maria. Després de 1333 fou al costat de Sant Miguel; de 1846 a 1888, junt al Convent de la Mercè; i l'actual fou inaugurat en 1888.

Fills il-lustres. — Primer de tot devem fer esment de la Família Vilafranca, fundadora de la vila. Foren els primers Castlàs, assumint tota l'autoritat: Joan Vilafranca fou militar al servei de Jaume I. Lluís de Vilafranca professà en la Cartoxa de Scala-Dei a 27 de març de 1501, honrant amb ses virtuts la Comunitat. Després fou Prior de les Cartoxes de Montalegre, i del Paular. Vestí els hàbits 32 anys i morí a Scala-Dei en 1539. El seu germà, Gregori, professà en la pròpia Cartoxa a 3 d'abril de 1503, distingint-se també per ses virtuts. Fou Prior de las Cuevas de Sevilla i al cap de 49 anys de serveis religiosos morí en 1552 a la Cartoxa de Montsant.

La Família Alenyà, durant tot el segle XIII, es declarà protectora de la població, i ben alt ho proclamen els escuts de tan noble Família empotrats en Santa Maria, Sant Miquel, Sant Marçal, Sant Francesc, la Serra, i algun casal senyorial.

Segueix la Família Uliola. Arnau, fou Abat de Poblet

de 1268 a 1276. Jaume, i Guillem, foren monjos del propi Monestir. En el mateix segle XIII trobem a Guillem de Sores, abat de Santes Creus, i Berenguer March, jurisconsult.

En el segle XIV, Jaume Conesa, notari de la vila i secretari dels Reis Pere, i Alfons. Després, Pere Ramon de Biure, secretari de Joan I; Bernat Alenyà, el *Franc* o *Generós*, capellà del Papa Urbà V. Tant aquest com el seu fill Bernat el *Venerable*, mereixeren els honors d'ésser enterrats a Poblet.

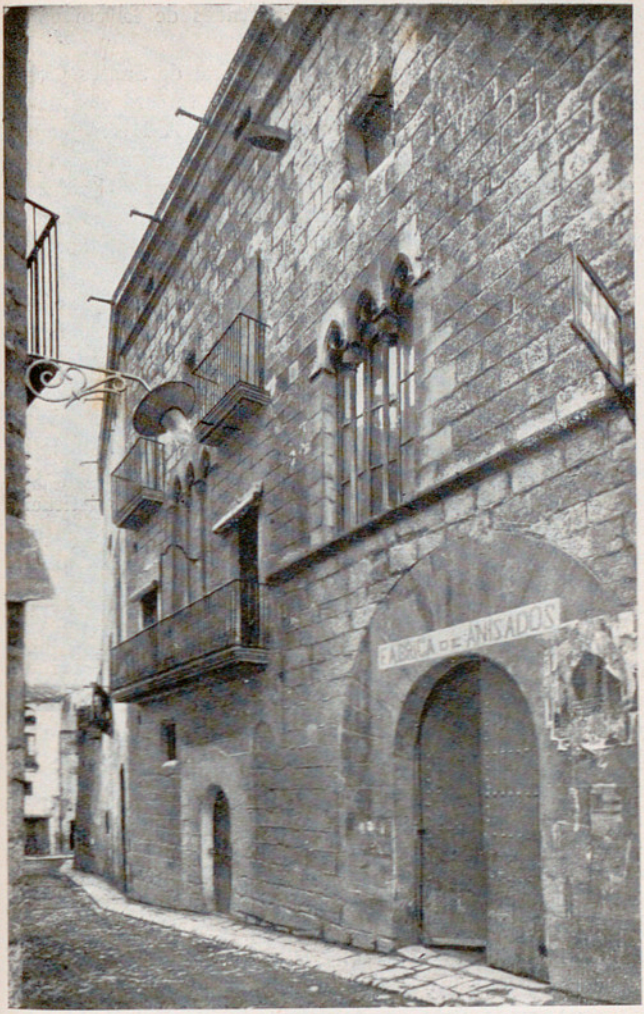
En el segle XV trobem a Pere Perull, mestre en Arquitectura, 1403, i a l'argenter Mestre Francesc Joan.

Pere Degui o De Gui, fou cridat en 1481 a Mallorca per Donya Annés Quint, fundadora de la Càtedra Llullista. Allí es dedicà a l'ensenyança, publicant la célebre obra "Janua Artis Mag. Ra. Lulii", *Barcelona*, 1482, i 1488; *Roma*, 1485; i *Sevilla*, 1491. Publicà a més: "Tractatus formalitatum", *Sevilla*, 1491: "Metaphisica", *Barcelona*. 1489. i *Sevilla*, 1491. "De differentia", *Sevilla*, 1500. En la Biblioteca de Montserrat existien, abans de l'incendi fet per els francesos, els dos següents volums: "Incipit liber qui vocatur janua artis magistri Raymundi Lulii editus a domino Petro Degui villae Montisalbi presbitero", i "Incipit opus... videlicet metaphisicam... logicam, etc. distinctionem editum per magistrum Petrum Degui presbiterum et cathalanum villae Montisalbi sequentem veritatem artis magistri Raymundi Lulii 1489". Es diu que morí a Sevilla, 1500, essent capellà major dels Reis Catòlics.

Dins el propi segle XV, devem recordar a Guillem Timor, esculptor, qui en 1345 obrà una imatge de Sant Andreu que es conserva en la Selva del Camp.

Del segle XVI és el Pare Geroni Torres, que entrà en la Companyia de Jesús en 1551, i en 1553, desempenyà a Roma una Càtedra de Filosofia, la tasca de la qual, l'ocupà alguns anys. Després passà a Ingolstat, per ensenyar Teologia; allí escrigué vàries obres, senyaladament la célebre "Confessió Augustiniana". Morí en 1611. A Fr. Pere Serra, de l'Ordre de Sant Geroni. A Francesc Aguilar, de l'Ordre de Sant Agustí, i de llinatge noble. Fou Catedràtic de Sagrada Escriptura en la Universitat de Lleida, i Prior del Convent de Sant Agustí. Publicà: "Indulgencias y gracias concedidas

INSTITUTO AMATLLER
DE ARTE HISPÁNICO

Casal gòtic dels Aguiló

por los Sumos Pontífices a los cofrades de la correa de N. P. S. Agustín", *Barcelona*, 1584.

Del segle XVII, a Cels Modolell, abat de Santes Creus, 1668-1672, reelegit, de 1673 a 1676, i per tercera vegada en 1680, fins a sa mort, ocorreguda en 1681. A Hermenegildo de Montblanch, caputxí en el Convent de Santa Eulàlia de Sarrià, 1652. A Fra Rafel Rosell, qui prengué l'hàbit de franciscà en el Convent de Santa Maria de Jesús de Barcelona. Del propi segle XVII és Bernat Vidal, pintor, nomenat en documents de 1624.

Molta glòria han donat a la vila, les nobles famílies d'Aguiló, i de Castellví. De la primera, provinent de Torres de Segre, i entroncada en les Cases Jori i Llordat, recordem a Francesc Aguiló, Doctor en lleis, ciutadà de Barcelona, i assessor del General de Catalunya. Visqué a començaments del segle XVII, i publicà: "Memorial en el qual se justifica la queja que dan a S. M. los diputados del General de Cataluña por el perjuicio grande que resulta a las constituciones y otras leyes de dicho Principado de no ponerse en ejecucion la real sentencia promulgada contra los Inquisidores de dicho Principado por el Lugarteniente de S. M. y real consejo, a instancia del fisco real y del síndico de la ciudad de Barcelona". Francesc Castellví i Obando, varó molt intelligent, el qual morí a Viena en 15 de setembre de 1757, i fou enterrat en l'església de Santa Maria. A Viena es conserva "Narraciones históricas de España desde el año 1700 al 1725; motivos que precedieron a las turbaciones de España, en particular a las de Cataluña: estado, resoluciones, y fuerzas de las potencias interesadas en esta guerra: sitios de plazas, sorpresas, defensas y condiciones, batallas, combates y reencuentros con su resumen, a la fin de cada uno de los sucesos que acaecieron en España, singularmente del último bloqueo y sitio de Barcelona en 1713 y 1714. Motivos, resoluciones, defensas, asaltos y rendiciones: abolición de los fueros, honores y antiguas leyes, plan de nuevo gobierno: confirmado todo en documentos auténticos". Manuscrit en 6 gruixuts volums, in. 4.° major. Aquesta important obra, potser la més extensa de totes les que tracten de la guerra de successió, fou manada copiar per Salvador Sanpere i Miquel, qui se'n serví per publicar "Fin de la Nación

Catalana", i en 7 de febrer de 1916, fou cedida dita còpia per la família del difunt senyor Sanpere, a la Biblioteca de Catalunya. Allí l'hem examinat. Consta de 6 toms en 17

Sant Jordi, obra de Belart

volums (manca el primer), in. 4.° major, dels quals, 2 de Documents, i 1 d'Index. Els documents són en francès i en castellà. Es fa constar que la Ciutadella de Barcelona es començà a edificar en 7 de maç de 1716, i en 7 de març de

1717 s'acabaren els cinc baluarts que miraven a la ciutat, i els tres que miraven al camp. En Francesc Castellví també deixà manuscrit un Atlas Universal, amb 292 mapes, en 2 volums in. fol. Castellví finà quan anava a estampar ses obres, i tenint en son poder una aprobació molt honrosa del Conceller Imperial de Viena, D. Francesc Pérez de Segarra, signada en 12 de juliol de 1748.

En Josep Castellví i Ferran fou Corregidor de Montblanch, a mitjans del segle XVIII. Traduí del francès les obres de l'Abat de Saint-Real. Escrigué: "Vida de Jesucrist", amb el text de la Sagrada Escriptura i notes històriques; "Método para impugnar a los Deistas". I també sobre els Esenios, Saduceos, Fariseos, i Terapeutas.

Durant el propi segle XVIII, figurà Fra Albert Vidal, religiós i franciscà, de privilegiat enteniment, sobretot per l'oratòria sagrada. Predicà en vàries Catedrals per la Quaresma. Deixà alguns Sermons estampats, i un "Diccionari Català", manuscrit en 2 volums.

També és nat del segle XVIII el cèlebre Jacinto Vinyas i Sanromà, conegut per *Cintet de Fonoll*. D'adroguer passà a la defensa de Ferran VII. Després a la de Carles de Borbó, i darrerament dels Carlistes als Isabelins. Morí en un parany.

La família Belart ha donat bon nom a Montblanch. Tota una generació recorda encara, el cèlebre cantant que recorregué en triomf els principals teatres del món.

Així mateix al destre esculptor Ramon Belart i Miquel. Nasqué en 1789. El seu pare, intel·ligent pintor a la tela, observant la marcada afició del seu fill al dibuix, i a la construcció d'imatges de pasta i guix, determinà portar-lo a la Llotja de Barcelona, a fi i efecte de perfeccionar-lo mitjançant bons estudis i professors en l'art que per afició, més que per necessitat, havia elegit. Cursà amb tant d'èxit, que al determinar els mestres de dita assignatura, a instàncies de l'Ajuntament de Barcelona, celebrar oposicions d'alumnes per a costejar un viatge i residència a Madrid, per tal de prendre part en el Concurs Artístic convocat per la Reial Acadèmia de Belles Arts de Sant Ferran, resultà proclamat el nostre compatrici per aprobació unànime del Jurat qualificador. A Madrid estigué de 1805 a mitjans de

1810, cobrant 16 rals diaris. L'Acadèmia de Sant Ferran, per a premiar la seva aplicació li concedí una medalla de tres unces d'or en Junta de 24 de setembre de 1808. En 1814 morí el seu pare, i en vista de l'avançada edat de sa mare, tornà a Montblanch. En 8 de gener de 1818 acudí a altre Concurs de l'"Acadèmia de Sant Ferran, i el 12 de febrer rebé ordre d'executar: *Sant Pere a la porta del temple curant un paralític*, obra que es creu no portà a cap, per tenir entre mans encàrrecs de més urgència. Morta sa mare, cuidà sa modesta hisenda, i es dedicà a la confecció d'imatges de Sants. Citarem el Crist del costat del Chor de nostra Església Major, i el d'Albió. En l'ermita del Roser de Reus, un Sant Jordi. Algunes de les esculptures dels tabernacles que es treuen en la processó del Dijous Sant que celebra Montblanch, i el gran Sant Ramon del Convent de la Mercè, també són obra seva. Llegà treballs al Monestir de Poblet, a les ciutats de Valls, i Figueres, i altres poblacions de Catalunya. Morí en 1840, deixant un sol fill, dit Manel.

Devem fer esment de Fra Ramon Masalias, mercedari, i vicari general de l'Ordre. De Fra Magí Català, de l'Ordre Franciscana, missioner, mort a Califòrnia, i del qual se'n tramita procés de beatificació. Ha publicat sa vida el seu compatrici el P. Pere Sanahuja.

Ramon Cantó i Espinac, nasqué a les onze de la nit del 27 de juliol de 1844 i finà en 1892, a l'edat de 48 anys. En 1877 sortí de Montblanch per no tornar-hi més. Durant els quinze anys que estigué a Barcelona, escrigué la Història de Montblanch, en 3 volums fol.

Joan Poblet i Teixidó, nasqué en 26 d'agost de 1877 i finà a 20 d'octubre de 1918. Estudià a Barcelona, llicenciant-se en 1893 i 1899. Escrigué varis articles històrics sobre la Conca, i publicà un fullet tractant l'origen de la Serra.

El P. Pere Sanahuja, de l'Ordre de Fra Menors, està encara ple de vida. Ha publicat una traducció de la Vida de Fra Magí Català, obra del P. Ceferí Engelhardt, i suara una monografia de "L'Antiga ciutat de Balaguer", *Lleida, i Barcelona, Barcino*, 1930, 8.º 207 pàgines, 4 fulls.

CONFRARIES. — La gran població de Montblanch, i sa intensa vida durant els segles XIII, XIV, i començaments del

XV, ve palesada per les Confraries d'Arts i Oficis, convertides avui en Germandats de socors mútuos. Per un document en llatí publicat per Francesc de Bofarull, tenim esment que en 1371 s'originaren algunes qüestions entre els 80 membres que componien la *Confraria de Fusters i Picapedrers de Sant Joan Baptista.* Per aquell temps es tractava de posar un signe de la Confraria, consistent en la imatge de Sant Joan, en la bandera, caixa o calaixera, retaule de la Capella on es reunien en Sant Miquel, i altres propietats de dita Confraria. Alguns s'oposaven, qualificant de vanitats mundanes l'ostentar signes de propietat, i remarcant que menys de 18 confrares no eren prou per a prendre acord. El Batlle de la vila Jaume de Termens, convocà capítol per el mes d'agost de 1371 a l'església de Sant Miquel, on es resolgué pintar la imatge de Sant Joan Baptista i l'escut de la vila, als objectes propietat de la Confraria, i recórrer al Rei per l'autorització. El Rei Pere, des de Barcelona, en 26 d'abril de 1372, ordenà al Batlle, posés en obra l'acord pres en l'església de Sant Miquel.

La *Confraria del Preciós Cos de Jesucrist,* fundada per els mestres sastres, els capítols de la qual confirmà en Montçó el Rei Pere en 16 d'agost de 1383, tenia per principal objecte acompanyar els combregars per l'interior de la vila. En els seus Capítols conservats en l'Arxiu de la Corona d'Aragó, es fa constar que al primer toc de campana, sigui de dia, sigui de nit, els Confrares havien d'acudir tot seguit a l'església de Santa Maria la Major; quedaven, però, eximits d'aquesta obligació els malalts, i els que es trobessin fora vila. En la dita església tenia la Confraria una caixa on guardaven dos brandons. Aquesta caixa s'obria mitjançant dues claus. Guardaven dites claus dos Confrares, i si aquests no podien comparèixer, tenien obligació d'entregar les claus a altres dos, els quals no podien excusar-se, sota pena d'ésser exclosos de la Confraria. Solament eren admesos de nou, després de grans penitències. Els Confrares venien també obligats tots els dissabtes a entregar un diner per a despeses i sosteniment de la institució, on hi havia bosser i secretari. Els nous Confrares pagaven dos diners per dret d'entrada.

També hi havia quatre Majorals per a dirigir, dos dels

quals sastres, amb condició de canviar-se tots els anys. Si un Confrare es posava malalt, tots els altres venien obligats a visitar-lo, però d'una manera ineludible els quatre Majorals. Durant la malaltia, el Confrare tenia dret a l'ajuda moral i material. A l'enterrament d'un Confrare o de la seva muller, havia d'assistir-hi tota la Confraria amb ciris; i durant la cerimònia, resar deu parenostres i avemaries, acabant amb el salm de *Miserere mei Deus*.

Es fundà també la *Confraria dels Pagesos*, sota l'advocació dels Sants Isidre, Abdon i Senent. De la *Confraria de la Llum*, existeix la Creu feta en 1628. De la *Confraria de la Concepció*, se'n té esment en 3 de maig de 1658. També de la *Confraria de Sant Francesc i Sant Antoni*. La de la *Congregació de la Sang* encara subsisteix a Sant Marçal, i en 1928, publicà un estat de comptes. En 1877, es fundà el *Monte-pio del Pendón del Santísimo Sacramento*, el qual estampà una Memòria i estat de comptes en 1929.

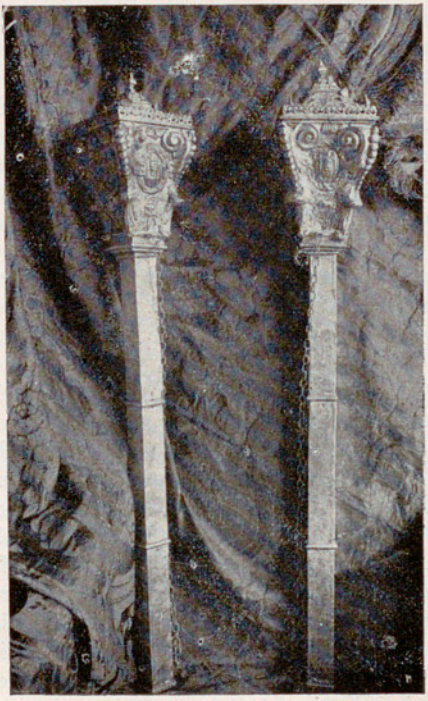
Costums. — El patró de la vila és Sant Macià i d'ell es guarda, en apropiat reliquiari, la barra.

Segons un manuscrit que guarda l'amic Roselló, el Montblanquí que portà aquesta relíquia de Roma era fill del Comte Armado, i també es deia Armado com el seu pare. Aquesta família diu el manuscrit que habitava al Casal conegut per *Casa Cremada d'Aguiló*. La Festa Major de la vila és per Sant Macià, 24 de febrer. No obstant, per trobar-se aquest dia inclòs en la Quaresma, es celebra el Diumenge després de l'Ascensió, en el mes de maig, quan la Primavera tot ho alegra. Per tal diada, es porta en processó a la Serra la relíquia del Sant Patró, en virtut del vot fet per la vila en 10 de maig de 1687.

Una altra diada senyalada és la de Sant Miquel, que de petita festa de barri, ha esdevingut una segona Festa Major. Per acord popular, des d'aquest any 1931, s'han refós ambdues Festes, en una sola, que començarà el 8 de setembre. Aquest any coincideix amb el XXV aniversari de la coronació de Nostra Dona de la Serra.

També hi ha en la vila vuit barris que celebren festa el dia del Sant Patró. Són: Sant Cristòfol, Sant Roc, la Mare de Déu del Carme, i Sant Miquel, en el carrer Major; Mare

de Déu dels Angels, carrer River; Sant Domènec, Plaça Major; Santa Anna, i Santa Tecla, en llurs barris. Aquestes festes es remonten a temps molt llunyans. Se sap que el

Maces d'argent de l'Ajuntament

vot de Montblanch per honorar la diada de Sant Roc amb festes i processó anyal, data del segle XVI.

Per les cerimònies santes, vegis el nostre fullet: *La Setmana Santa a Montblanh*. El Diumenge que segueix la diada de Corpus surt la processó de Sant Miquel. L'ermità de Sant Joan al davant amb la bandera de la Confraria de Sant Isidre, seguixen creus, penons, currues de nois, les Filles de Maria,

Els Gegants de la vila

personalitats, música, custòdia, etc. Va fins a la Plaça de Sant Marçal, i torna per la Plaça de Castellví, on hi ha un altar guarnit. Allí, després d'una cerimònia d'acatament, torna a l'església.

Per la Mare de Déu d'Agost, també es celebra processó. Es treu el tabernacle de la Verge jacent, seguida de creus processionals, Comunitat, de Santa Maria, veïns d'ambdós sexes, etc.

Les cèlebres Fires de Bestiar es celebren en 6, 7 i 8 de desembre.

Des de 1926, es celebra festa la nit de Sant Ramon en el Mas Carlons, situat a un quilòmetre de la vila, darrera la Serra. Castell de focs, música, ball. Com que és temps de nits serenes i de lluna, resulta un aplec poètic.

En la nostra obra "La Conca de Barbarà", *Barcelona*, 1912, donem més detalls de les festes de Montblanch, i també de les corrandes populars. Ara les augmentarem amb unes cançons de pandero, publicades en el periòdic "La Copona", *Barcelona*, 1898, per el nostre malaguanyat amic J. Poblet i Teixidó.

El pandero és quadrat de dos palms i mig, amb doble pell i cascabells. La capella del barri és engalanada amb sàlzer, olm, freixa, flors, i llums.

A un propietari:

A Barcelona aniria
amb aigua, fanc i lleveig
i alabances cantaria
de vos, oh Mossèn Josep.
A Barcelona aniria,
més enllà m'allargaria.
Més enllà m'allargaria
amb aigua, fanc i lleveig,
i alabances cantaria
de vos, oh Mossèn Josep.

A un solter granat que vol prendre muller:

Cavaller, poseu-hi guardas
al castell del vostre cor
sinó n'hi ha prou de trenta

Dia de Mercat

posareun'hi trentados.
Cavaller poseu-hi guardas,
poseun-hi de nit i dia,
poseu-hi la vostra amor
que per ningú 's rendiria
un castell tan perillós
si no n'hi ha prou de trenta
posareun-hi trentados.

Al hisendat, o a l'hereu que concorren a la Festa mudats:

Que ditxa tindrà la mare
qui us darà una filla a vos,
podrà dir que la ha donada
al rei de totes les flors.
Que ditxa tindrà la mare
molt més en tindrà la filla;
podrà dir que ha enmullerat
al més maco de la vila.
Al més maco de la vila,
que us darà una filla a vos,
podrà dir que la ha donada
al rei de totes les flors.

Si jo fos endevineta
i sabés d'endevinar,
diria que 's diu Roseta
la que us fa morir i penar.
Diria que 's diu Roseta
qui us fa patir nit i dia;
qui us fa patir nit i dia
la que us fa morir i penar
diria que 's diu Roseta,
si jo fos endavineta
i sabés d'endevinar.

A una galana fadrineta:

Si les roses del roser,
fossen com aquesta nina,
els fadrinets del Urgell
baxarien a cullirles,

Si les roses del roser
i els clavells del claveller,
fossen com aquesta nina,
els fradinets del Urgell
baxarien a cullir-les.

L'ha feta d'àngels els dits
donzella, la vostra cara,
l'han feta d'àngel els dits,
i la Verge la ha pintada.
L'han feta d'àngels els dits
dels àngels del Paradís.
Dels àngels del Paradís
donzella, la vostra cara
l'han feta d'àngels els dits
i la Verge la ha pintada.

A la sombra d'un roser
donzella us haveu criada,
a la sombra d'un roser
de roses tota voltada.
A la sombra d'un roser,
sens veurens cap jardiner
Sens veurens cap jardiner
donzella us haveu criada,
a la sombra d'un roser
de roses tota voltada.

A una noia orfe:

Donzelleta bonicoia,
¡si vostra mare os vegés!
sembleu les més riques perles
que venen els argenters.
Donzelleta bonicoia,
de colors de llet i rosa.
De colors de llet i rosa,
¡si vostra mare os vegés!
Sembleu les més riques perles
que venen els argenters.

Si la fadrina no deixa almoina en la bacina de la majorala, però ho fa el seu promès, li canten:

Poseu-li tota la amor
donzella al vostre galan,
poseu-li tota la amor
perquè és bon cristià i honrat.
Poseu-li tota la amor
i doneu-li tot el cor:
i doneu-li tot el cor
donzella al vostre galan;
poseu-li tota la amor
perquè és bon cristià i honrat.

Donzelleta quan hi aneu
amb dos cantis a la font,
si al anar sembleu la lluna,
al tornar, aneu amb el sol.
Donzelleta quan hi aneu
no'n torneu soleta, no,
que'n torneu acompanyada
i al costat del aimador;
i amb dos cantis a la font;
si al anar sembleu la lluna,
al tornar aneu amb el sol.

A una mare, i al seu fillet en braços:

No 's penseu que sia vostre
aquest angelet de Déu:
no 's penseu que sia vostre
que és de la Mare de Déu.
No us penseu que sia vostre
aquest bé tant estimat,
que és de Cristo Senyor Nostre:
i el teniu encomanat.
El teniu encomanat
aquest angelet de Déu,
no us penseu que sia vostre
que és de la Mare de Déu.

La cantadora i les majorales, dirigint-se al senyor Rector:

Quines mans que té més blanques
el nostre senyor Rector,
quines mans que té més blanques
per tocar a Nostre Senyor.
Quines mans que té més blanques,
Déu li don-hi zel i gràcia.
Déu li don-hi zel i gràcia
al nostre Senyor Rector
ell que té les mans tant blanques
per tocar a Nostre Senyor.

Si escau amb el Rector un altre sacerdot:

Qui pogués tenir la ditxa
que tenen els capellans,
una volta cada dia
tenen Jesús a las mans.
Qui pogués tenir la ditxa
que els àngels envejarien:
i tenen els capellans:
una volta cada dia
tenen Jesús a las mans.

A un Capellà:

La sotana du d'escot
aquest Pare Capellà,
que si Déu li dóna vida,
la durà de tafetà.
La sotana du d'escot
però sota d'armini hermós.
Però sota d'armini hermós,
aquest Pare Capellà,
prou si Déu li dóna vida
la durà de tafetà.

Al Predicador de la Festa:

Dalt del cel té una cadira,
el Pare Predicador;
dalt del cel té una cadira

per a predicar el sermó.
Dalt del cel té una cadira
que els angelets li han guarnida
devant de Jesús i Maria
al Pare Predicador.
Dalt del cel té una cadira
per a predicar el sermó.

TERME.—En la Carta de població de Montblanch, 1162, el seu terme abarcava quasi tota la Conca, i per Llevant s'estenia fins al torrent de Fonscaldes i el poble de La Riba.

En un Privilegi Reial de 1728, consta que Blancafort, Lilla, i Rojals, són dins el terme de Montblanch. Actualment afronta amb els de La Guàrdia, Prenafeta, Vilavert, Rojals, i L'Espluga. Les seves partides s'anomenen: Les Talaveres, Parellada de Dalt, Parellada de Baix, Plana de les Forques, Plans de Jori, Collet Roig, Vilasalva, Les Roquetes, Vinyols, La Vall, Amalgué, Coll de Noguera, Pinatell, Cabana, Plana d'Anguera, Mitja lluna, Plà de l'Ascle, Cantarruella, Font de les Monges, Mas cremat, Sol de l'horta, Serreta de Sant Josep, La Canal, Arcades, Horta del Miracle, La Tossa, Coma del Castlà, Costa de Sant Joan, Coma del Diable, Recó del Hospital, Coma d'Alandó, Rocas Rojas, Romiguera, Pasquala, Plans de la Vila, Solana, Font de Llorac, Samontar, Viver, Campmagre, Riber, Fontanet, Ciscà, Devesa, Martí, Sobirana, Plana d'Aguiló, Font de Vinyols, Cent Parades, i Sallida.

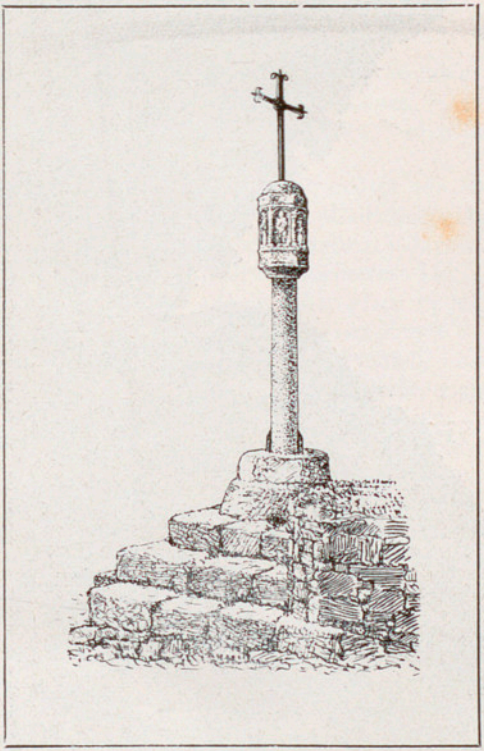
Quasi tot el terme està conreat, i regat per nombroses fonts, i pels rius Anguera i Francolí. Els molins i masos ja els hem citat més amunt, i en quant als camins i viaranys són els següents:

EXCURSIÓ A LA VALL. — Es surt per la carretera de Reus, feta de 1841 a 1843, entre marges i horts. A un quilòmetre, es troba la Creu de les Roquetes. És de pedra i d'estil barroc. En l'esgraonat pedestal hi descança un curt tronc cilíndric, coronat per un xapitell de sis cares, on hi ha esculpides les imatges de Sant Jordi, Sant Bartomeu, Sant Joan, Sant Francesc, Sant Onofre, i l'escut de la vila amb

Pantà de la Vall

l'any 1610. Ací cal deixar la carretera, i seguir el camí de carro de la dreta.

Bentost es passa per damunt de les roques que donen nom al terme, deixant a la dreta altre camí de carro que en-

Creu de les Roquetes

mena a Vinyols. A l'esquerra es troba el Pilar de l'Aigua, que es recull al Mas Soler, per a portar-la a Montblanch. Baixant al llit del torrent, amb un altre quilòmetre, s'arriba a l'*Estret de La Vall*. És un lloc gemat, distret per les remors de l'aigua, la qual s'escola per diferents indrets, atapaïts de

verdor. Passat l'*Estret*, es deixa a la dreta el camí, que voreja la vessant; i a l'esquerra el costarut camí de Rojals. Tot seguit es troba el gran *Molí de la Vall*, i passant per davant del mateix, el camí es fica dins l'ombrívol racés de la *Font de Jesús;* lloc deliciós, on s'hi troba una gran mola de molí per taula. Durant el bon temps sempre hi acut la gent. Al damunt de la font hi ha paisatges molt bonics. Aigua, verdor, prats, boscos de pins, el camí de Rojals, serpentejant, i remuntant la penosa costa.

Des de l'aiguat de Sant Lluc, 18 d'octubre de 1930, s'observen algunes variants en el paisatge. Així com es remontava el camí passant per el Molí, cal empendre el barranc de Rojals i decantar a la dreta. El lloc de la Font de Jesús sofrí un gran trasbals pels efectes de les aigües.

Per tenir bona idea d'aquesta vall, cal tornar enrera, i

Aljub de Vinyols

empendre el camí que va per la vessant dreta. Primerament s'enfila, donant ocasió d'apreciar el paisatge. Les cingleres de la dreta, fosques i ferrenyes, corprenen. A la mitja hora es troba el Mas de Ponet. El camí segueix vers el Mas de Soler, però abans es troba a la dreta un camí que va a raure

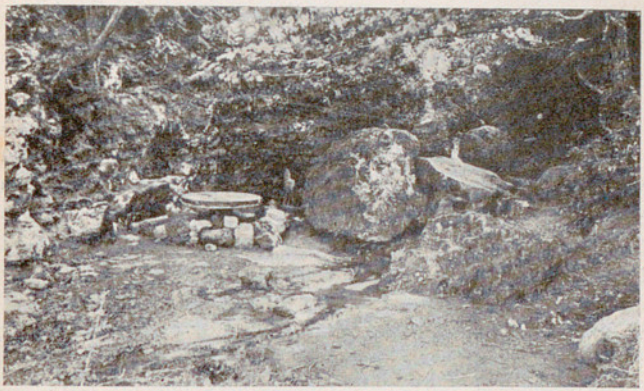
a la *Font de la Sibina*, ara de propietat particular, i aprofitada per mitjà de conductes especials, per a les necessitats de Montblanch i de La Guàrdia. Cal remontar fins al més enesprat recó de La Vall, per a gosar d'un espectable digne de l'*Infern* del Dant. Ens referim al *Roqué de la Sibina*. De Montblanch fins al *Roqué* hi ha dues hores de camí.

El *Roqué de la Sibina* és sublim. Consisteix en una muntanya de pedra viva, esmicolada per llunyana conmoció geològica. Els blocs s'apiloten desordenats, i presenten a cada pas aspectes fantàstics i esgarrifossos. Per a tenir-ne exacte coneixement, cal que el geòlec i el curiós s'endintzin per aquelles gegantesques runes, i ara arrapant-se per assolir els cimals, ara evitant els avencs, i sempre considerant aquest fenòmen natural, tant estrany com admirable. Davant d'aquells enderrocs diríem sobrenaturals, hom es sent corprès i aturdit per una admiració incomprensible. En aquest teixit de muntanyes, dites de Prades, els geòlecs podran fer-hi tasca llarga. No en va es consideren de les primeres terres que aparegueren del immens mar que tot ho invadia, en els més remotíssims períodes geològics, per a formar el terreny de Catalunya.

La Vall que d'aquí es domina ja era habitada en el segle XIV, i era coneguda per *Val de Larrons*. Recomanem a l'excursionista, retorni a Montblanch, seguint remontant el *Roqué*. Deixarà a l'esquerra la *Font de Guasc*, i a la dreta el majestuós cingle de *Marrampau*, i trepant entre roques, s'arriba amb fatic, dalt dels *Plans*. Després es devalla per las vessants de *La Pasquala*, passant per *la Font de la Teula*, i la *Cova del Lladre*. Per aquests indrets existien dipòsits de neu, els quals ya es citen en el segle XVII, amb motiu de transportar-ne a Valls i a Vilavert.

Des de Montblanch hi ha un altre camí per anar a La Vall, tant o més interessant. Passat Sant Francesc, i abans d'entrar a la carretera de Reus, cal prendre el viarany que comença a la dreta de l'*Hostal de més amunt*. Primer va encaixonat, després, entre runes, aljubs, i prats, fa cap a un tossal, on es divideix en dos. El de la dreta va a l'ermita de Sant Josep, i el de l'esquerra a Vinyols. Primer anem a Sant Josep, tot donant el tomb al tossal. Des de Montblanch

s'empra un quart llarc. L'ermita és una construcció sense interès arqueològic, i blanqueja al peu de la *Serreta de Sant Josep*. Damunt de la porta adovellada s'hi veu esgrafiat

Font de Jesús

Cascada de la Font de Jesús

l'interessant símbol de la Sagrada Família. Fa anys que l'ermita resta tancada i les habitacions abandonades, fent més solitari el lloc. Plau descansar en els seials de pedra recolzats

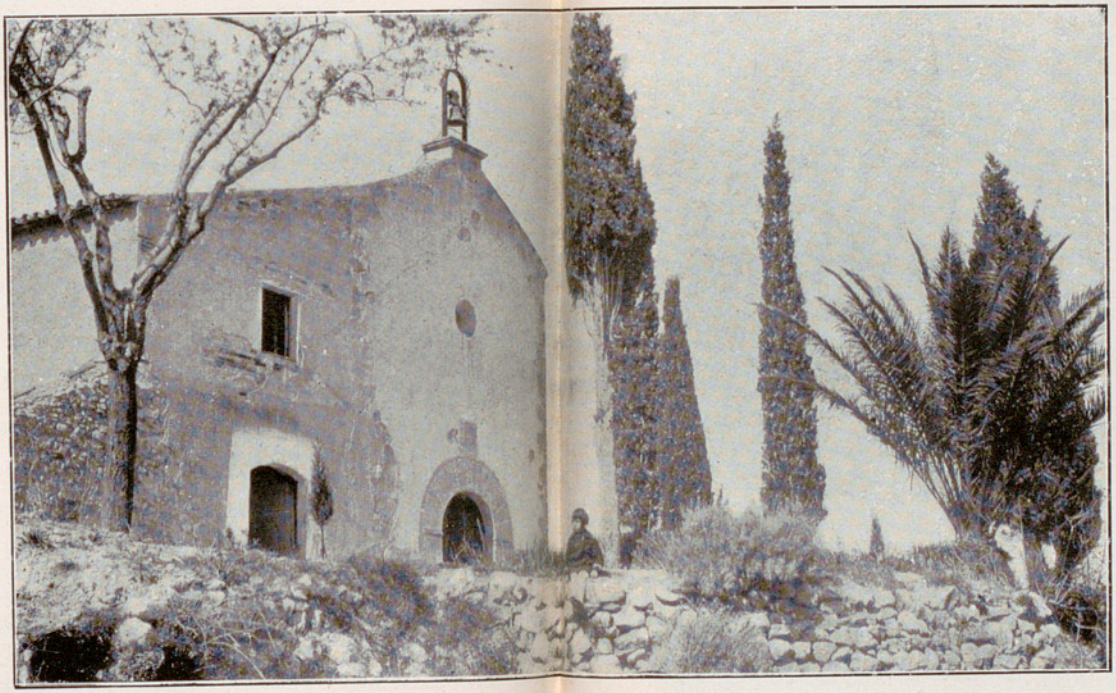
al frontis i a l'ombra dels set xiprers i una palmera. Des d'allí es veu tota la Conca.

Cal tornar enrera, i anar a Vinyols (8 minuts de camí). Allí és de veure el Molí, i l'Aljub, el més gran de l'encontrada, construït en 1623. El camí passa pel mig d'ambdues obres, i amb altres 8 minuts bifurca amb el primer de la Vall ja descrit.

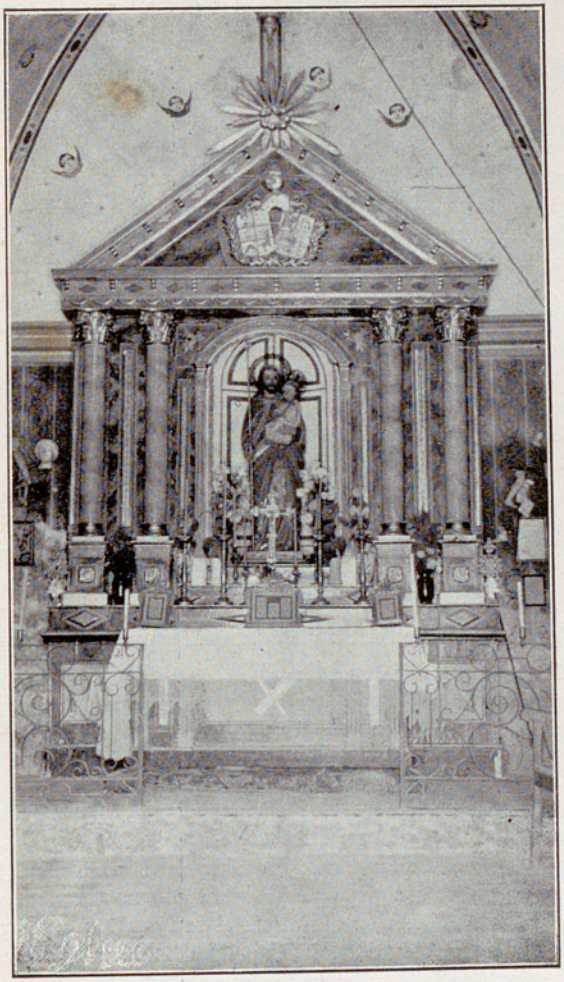
Excursió a Sant Joan. — Hi ha dos camins, d'hora i mitja, tant l'un com l'altre. Es surt pel Portalet de la Serra, es passa per dessota dels Arcs de l'Aqüeducte de la Serra, i es segueix el camí carreter que, per la Tossa, va a la Santíssima Trinitat, camí que cal deixar al cap d'un quart llarc, per un altre, també de carros, que s'enfila per l'esquerra, fins a la carena de la muntanya, i a les envistes de l'Ermita. Aquest camí és millor de baixada. És costum pujar pel que sortint igualment, pel Portalet de la Serra i pel *Riuot;* es deixa als cinc minuts per un altre que s'encaxona a l'esquerra, fins a entrar a una vall. A la mitja hora llarga es troba el *Mas del Organista,* i passant per darrera del mateix, es remonta la vessant, en giragonses, fins arribar a la carena en un quart més. Cal caminar envers ponent i en direcció a l'ermita. Primer el camí és fressat damunt de lloses de pedra, després s'estreny i per la vessant arriba a les envistes de l'Ermita.

Aquest Santuari, que ja es cita en documents de 1412, és célebre per haver-lo habitat Na Elionor, filla de D. Pere, Comte d'Urgell, i germana de Jaume el *Desditxat.* Monfar, i Finestres conten el fet detalladament. El cronista de la Casa d'Urgell constata que quan caigué presoner el seu germà, ella encara era donzella, malgrat el dot del seu pare (30,000 florins d'or, dels qual 5,000 per a vestits i gales), i d'haver-la pretesa molts nobles i cavallers.

Na Elionor, de temperament bondadós i de sentiments delicats, sofrí molts disgustos i desenganys, sobretot per les persecucions de què fou objecte quan empresonaren el seu germà. Part de ses penes les consolava amb els colloquis que sostenia amb Fra Pere Marginet, el qual purgava sa esgarriada vida en una cova, prop de la Pena; i amb Fra Pere Cerdà, predicador i deixeble de Sant Vicens Ferrer.

Ermita de Sant Josep

Retaule de Sant Josep

De tal manera fortificaren aquests dos varons el cor d'aquella dama, que aquesta menyspreà totes les riqueses, i abandonant les pretensions que tenia contra el Rei Ferran, que li havia confiscat la seva hisenda, i el dot que li llegà el seu pare, en companyia de dues criades velles i dues donzelles que la volgueren seguir, es retirà en aquestes soledats, soplujant-se en una cova, coneguda encara avui per *Cova de Nialó*, corrupció de Na Elionor.

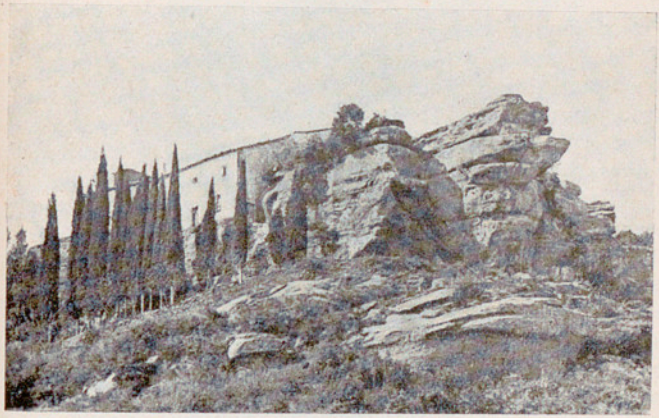
Es diu, que després fundà l'ermita sota la invocació de Sant Joan Baptista, i allí observà una vida consemblant als primitius anacoretes. Vestida amb aspres vestidures, apretada la cintura amb cèrcol de ferro, amb argolles en les cames, descalça tot temps, sofria resignada, i aplicant-se disciplines amb una cadena de ferro rublerta de claus. Aquests trofeus de penitència, Monfar els vegé a Poblet, damunt la tomba de Na Elionor.

Malgrat viure retirada en lloc tan solitari, Na Elionor rebé proposicions de casament; i qui ho sollicità amb més afany fou un cavaller portuguès de reial llinatge, el qual determinà visitar-la en sa pròpia soledat. A l'efecte, arribà en ple estiu a Montblanch, i al senyalar dia per a pujar a l'ermita, un canvi sobtat de temperatura produí una nevada que deixà els camins intransitables. El cavaller ordenà als seus sirvents, els treballs necessaris per tal d'obrir pas, logrant així arribar a les portes del Santuari. Naturalment, allí no se li donà entrada, ni foren escoltades ses pretencions. Convençut de sa inútil empresa, resolgué devallar la muntanya per a no tornar-hi més.

Na Elionor en 1430, fou ferida per la pesta que assolà llavors aquella encontrada, morint el 28 de maig del mateix anys, als 52 anys d'edat, després d'haver viscut a Sant Joan 16 anys. En el seu testament, signat pel notari de Montblanch, Pere Belliceu, disposà que el seu cos fos enterrat al Monestir de Poblet, i en la Capella dels Evangelistes. Al dia següent de la seva mort, es complí sa voluntat, depositant son cadàver en una caixa de fusta, forrada de drap vermell, amb escuts i emblemes d'Aragó i d'Urgell.

Monfar constata que Na Elionor fundà l'Ermita, en canvi, Finestres diu que solament la reedificà. Si això últim resulta cert, l'advocació de Sant Joan en aquella ermita ja

existiria en el segle XIV. El Santuari és buidat en un gran penyal, que li serveix a la vegada de peanya i de sopluig: de conseqüent, no presenta estructura arquitectònica, que ens permeti aventurar una dada ni tan sols aproximada. La primera vegada que la visitàrem, en 1885, l'ermità, que era un vellet de més de 70 anys, però fort encara, ens aparegué per aquells penyals, trescant bo i descalç per damunt la brossa i el pedregam. Li preguntàrem si tenia documents o altres

Ermita de Sant Joan

objectes dignes d'estudi. El bon home respongué amb naturalitat, que els que hi havia foren sustrets pels visitants del Santuari, i que solament quedava la *Pau de Parròquia*, car el vellet pretenia que l'ermita havia estat parròquia d'una població, que antigament existia en aquells cims, anomenada *Miravet*, de la qual, assegurà haver vist rastres. En documents dels segles XII i XIII hem llegit que aquesta regió enlairada se la denominava efectivament *Miravet*.

L'ermita, la qual mira a migjorn, està ombrejada per una renglera de quinze altíssims xiprers. Es puja a l'entrada mitjançant una escala obrada en la pedra viva. Primer hi ha el Santuari cavat a la roca, amb chor enlairat. A l'esquerra de l'entrada, esculpides a mig relleu hi ha les armes de la

vila i l'any 1746. En l'altar es venera un relleu de pedra amb l'escena de Jesús batejat en el riu Jordà per Sant Joan. Els devots peregrins s'emportaren troçets d'aquest relleu, considerats com a relíquies; i per tal d'evitar tals profana-

L'ermità de Sant Joan

cions es resguardà dit relleu dins un vidre. En el paviment es llegeix: *Sepultura de Joseph-Pedrol y Torruella, y aquí està ent. dia 7 Ocbre. de* 1816. En la campana es llegeix: *St. Antoni pregau per vostres devots any* 1778. No sabem quina fou la primera campana que tingué l'ermita, però en l'Arxiu de Santa Maria, existeix una *Concòrdia* sobre la fabricació de la campana de Sant Joan, 18 de gener de 1536, aprofitant la que hi havia. Signen: Bernat Vidal i Antoni Joan com a procuradors de l'ermita, i Joan Roca mestre campaner, habitant a les Piles. Aquest, promet tornar la cam-

pana de la mateixa forma i pes, amb l'escut de la vila. Pesava abans de refer-la 67 arrobes i 7 unces.

Es conserven encara unes imatges barroques d'escàs mèrit artístic. Les habitacions són en dos pisos, lligades per una escala, són espaioses, però quasi del tot abandonades. Ja fa anys que l'ermità no habita el Santuari, restant aquest tancat sempre. Té sortida per damunt de la roca, però el descuit i les filtracions de l'aigua malmeteran el que resta de l'edifici. Té una cisterna natural i buidada en la roca viva, que suministra l'aigua necessaria. Al fons hi ha la cuina.

Des de 1885 hem pujat moltes vegades per aquests cimals. En 1911 notàrem en el Santuari i en lloc visible, la següent inscripció: *Ací feu anys seguits dura penitència la germana del inmortal Jaume d'Urgell, darrer hereu de la dinastia real de Catalunya, Na Elionor d'Aragó, qui visqué a Sant Joan e hi morí santament en* 1430 *y fou enterrada a Poblet.*

Aquesta làpida s'havia de posar en la *Cova de Nialó* (corrupció de Na Elionor), on de primer es refugià la germana del *Desditxat*, però tement que seria malmesa per gent mal educada, s'hi afegí: *Aquesta làpida destinada a la cova de "Nialó" fou per a sa major perennitat collocada en aquesta ermita per la Associació Catalanista de Montblanch, a* 29 *de maig de* 1906. La *Cova de Nialó*, és a cinc minuts envers ponent i seguint els cingles. Camí dolent, i que cal fer amb precaucions. També s'hi ve pel camí que passa per dessota envers les *Cent fonts*, i la *Pena*. Allí, en la primera recolzada cal enfilar-se amb cautela i fatig.

Des d'ací dalt es disfruta de la vista de la Conca; i tots els anys per la vigília de Sant Joan, els veïns de Montblanch, i antigament els de L'Espluga, tenen costum de pujar a encendre la foguera, i després de passar la nit en vetlla oir missa a trenc d'auba. ¡Poètiques costums dignes de perpetuar-se! Per a més detalls vegi's el nostre fullet: *La vespra de Sant Joan a Montblanch.*

Remontant la vall, per erms i pedregals, bentost s'arriba als *Plans*, altures de gran superfície plana que s'estenen des de Rojals al bosc de Poblet, i a la Pasquala. Són planúries plenes de brossa i pedruscall, i l'Ajuntament de Montblanch les cedeix gratis a qui vol cultivar-les. L'aspec-

te que presenten, amb son caràcter d'estepa, és molt monóton. Malgrat tot, interessen als excursionistes, per contemplar l'immens panorama que des del mar a l'Urgell s'albira.

EXCURSIÓ A LES FONTS DE LA PASQUALA. — Per anar a la *Font de la Gruta*, cal sortir per el Portal de Sant Jordi, tot dret en direcció a les muntanyes. A cosa d'un quart llarg es deixa a la dreta un camí ben marcat, i al baixar al barranc, cal seguir l'ample camí de la dreta, que remonta la vessant del mateix indret d'una vall, fins arribar a la reconada. Total mitja hora llarga.

Hi ha un altre camí.

A l'ésser al susdit barranc, un corriol porta a l'altra vessant de la vall, on hi ha la *Font de l'Amistat*. El camí segueix per entre una vegetació tan espessa, que repetides vegades cobreix el pas. La *Font de la Gruta* era amagada en un racés ombrívol i d'atapaïda vegetació. Actualment el propietari ha tingut la mala pensada de deixar aquest lloc sense res de verd, despullant-lo de son bell aspecte pintoresc.

Per aquesta vall hi ha les *Fonts del Pellissó*, i *del Xarpa*.

Des de la *Gruta*, i remontant-se mig quart envers ponent, i entre conreus, es troba la *Font de la Mare de Déu*, convertida en font de jardí modern, amb pretensions monumentals. L'aigua d'aquestes fonts brolla amb abundància, molt beneficiosa pels conreus.

Per anar a la *Font del Reboll*, tres quarts d'hora, cal seguir el mateix camí, però a l'ésser al susdit barranc, es deixa a la dreta el descrit curriol de la *Font de la Gruta*, i es puja per camí de carro. Aviat es deixen a l'esquerra dos camins, i quan s'harriba a dalt i a les envistes de la fita de l'aigua a la dreta i junt a un safreig hi ha la *Font del Reboll*, una de les més visitades i la més fina i saludable de l'encontrada. Per allí prop hi ha les *Fonts* de la *Teula*, i la de la *Pasquala*.

Entre la *Font de la Teula* i la *Cova del Lladre*, brolla l'aigua que alimenta les fonts públiques de Montblanch. Consta en una inscripció que existeix en el mateix lloc i diu: "Dia 18 Mars de 1804 se començà, y a 15 Agost del meteix any conclogué la obra de la font de la Plassa, component Magnifich Ajuntament D. Ajusto Sabau, Alcalde Ma-

jor: los Srs. D. Francisco de Aguiló, D. Ron. Sala ausent, D. F. Avià, D. F. Masias, D. F. Cendrós y D. Joseph Pedrol y Miró, Regidors: Francisco Solà, D. Ramon Foraste, Diputats: D. Joan Foguet, Sindich, Pror. Gl. y D. Nicasi Thomas Sindich Personer. Essent Impressari de la obra Francisco Forcades Maijó fill de la present vila de Montblanch. Portan lo poble los Canons y Harena". Des d'aquí segueix l'aigua soterrada, senyalant el seu curs algunes fites o pilars. Més avall es reparteix en tres ramals; dos dels quals van a raure a les fonts de la vila, i l'altre, salva el desnivell del terreny, mitjançant l'aqüeducte de la Serra.

Excursió a la Farga. — Pot fer-se per dos camins diferents amb tres quarts d'hora. Es surt per la carretera de Valls, feta de 1820 a 1821, però destruïda per les guerres, es refé en 1847.

A un quart es troba la via del carril, que cal seguir, tot endintzant-se ben tost en la *Roca Sancha*, on brolla una font. Al sortir, a la dreta es troba una caseta, que fins fa poc restava abandonada. Ara està refeta amb el seu hortet. Cal salvar el riu Francolí per un pont, i tot seguit tombar a l'esquerra per un camí que s'enfila al bosc de la Farga, gran, atapaït de pins, i estenent-se per tota aquella vessant, per on s'escola el torrent. No fer cas dels viaranys que es veuen a l'esquerra.

Al sortir del bosc, ja es veu el Molí a l'esquerra. Cal devallar per aquest indret, i als cinc minuts s'arriba al molí.

L'altre camí, que és el més utilitzat, és per la mateixa carretera de Valls, fins al *Pont de la Fusta* en mitja hora. Aquest pont és obra de 1879. L'anterior fou arrastrat per l'aiguat de 1874. Es creu que el pas del riu era en el camí de la Sallida, formant després els antics de Lilla i Prenafeta. A la dreta es veu el Molí del Saldoni, amb els seus colrats paraments, i rodejat de rocam.

Passat el pont, als tres minuts cal enfilar-se a la dreta per un camí de carro, que deixant dos embrancaments a l'esquera, aviat devalla dret al fons del Francolí, a la vora esquerra del qual hi ha el Molí de la Farga. Aquest lloc és pintoresc. El Molí, rodejat de verdor, té al davant un pont de pedra antic, que salva un torrent, passat el qual, es tro-

ba una cisterna de gust barroc, i una gran mola que serveix de taula, rodejada d'un banc de pedra. És un fondo ple de poesia, que convida a les tardes de primavera i d'estiu, al berenar o el sopar en companyia de persones volgudes.

Per variar de camí pot retornar-se per la carretera de Valls, seguint la torrentada, que aviat es fica per un espès bosc de pins. Però és un camí dolent, i pedregós, solament recomanable a excursionistes joves i forts.

EXCURSIÓ ALS MOLINS DE LA VILA. — Cal sortir pel carrer d'Aguiló, atravessar la via del carril, baixar al Francolí, cinc minuts, i assolir el *Molí del Pas*, a l'altra banda del riu, antic edifici amb portal adovellat i colrats paraments. Allí mateix es veuen rastres d'una creu de terme que lligava els antics camins del Pinatell i de Prenafeta. Aquest darrer ha estat substituït per la nova carretera, que és menester seguir. Per allí prop passa el camí dels Esmoladors, un dels més antics de l'encontrada. Comunicava amb La Guàrdia i L'Espluga, travessant les noves carreteres, i prop del Molí del Castellví, segueix la vorera del riu fins a L'Espluga. Seguint la carretera de Prenafeta, a les envistes del riu Anguera, i poc abans de passar-lo a gual, cal desviar-se a la dreta per un camí molt marcat, i amb cinc minuts s'aconsegueixen els enderrocs dels antiquíssims Molins de la Vila, tocant a la vorera dreta del riu Anguera. Allí es veu una construcció ferma, consistent en un cos quadrangular, amb portal adovellat, volta de canó, i quatre espitlleres obertes en el mur de l'esquerra. Els murs mesuren uns tres metres de gruix, els carreus són marcats en signes; tot revela els rastres de l'antiga Vilasalva, el record de la qual perpetuen aquelles ruïnes, i el mateix nom de la partida que les rodeja. Al damunt encara hi ha rastres de pous, arcades, i murs. Als envoltants troços molt ben conreats, i fins jardins. A l'altra banda del riu, hi ha les partides del Ciscà, i de Fontanet.

L'ANTIC CAMÍ DE BARCELONA. — Per regla general, les grans comitives reials, venien pel Coll de Cabra, i entraven pel Portal, dit avui de Bové. Però en certes ocasions també s'utilitzà el camí del Coll de Lilla, on era costum en l'Edat

Mitjana de posar-hi *guaites*. Aquest camí, dit avui de la Sallida, venia a raure al davant del Portal del Castlà, avui de Barcelona, però suposem que per certes persones es desviava fins al Portal de Bové, car essent el Portal del Castlà d'ús particular, no s'obrien les seves portes per tothom. Al sortir, doncs, d'aquest darrer portal, encara es segueixen rastres de l'antic camí, i passada la via del carril, a l'esquerra, resten els esgraons d'una creu de terme. Aquest camí a l'aribar al Francolí, devia salvar-lo mitjançant el pont, construït segons concessió del Rei en 13 de març de 1282, per els terratinents de Montblanch.

En les riberes dels rius Anguera i Francolí, hi hagué molts Molins des del segle XII. Per cert que ara recordem un plet que originaren en 1616, les competències dels Molins de particulars, i els de la vila. En l'alegació jurídica impresa es diu: "Que 'ls molins de Montblanch son tres: molen perpetuament... may els falta aygua... per lo contrari los molins dels particulars, no tenen tanta abundancia d'aygua, que la major part d'any los falta... Que Montblanch te molta policia en los seus molins, y lo anar a moldrer... es de molta utilitat... perque Montblanch continuament te moltes persones, que ab animals van per la vila vehent qui vol donar son blat pera moldrer, lo que no tenen ni may han tingut dits particulars... Que a aquests los hi es mes ventatjós anar als de la vila que als seus, etc.".

Un xic més avall dels Molins de la Vila es troba l'aiguabarreig dels rius Anguera i Francolí. Tant l'un com l'altra abans de 1874, eren un veritable paradís. Ambdós es munyien entre tupida vegetació: a cada pas brollaven fonts: la cantúria d'ocells no parava mai; i en ses voreres les ombrívoles arbredes, eren lloc d'esbargiment per als veïns de la Conca. Els aiguats que des d'aleshores s'han succeït, han desfigurat el paisatge.

Excursió a Llorac. — Es surt per la carretera de Reus, i a poc de deixar a la dreta la Creu de les Roquetes, cal seguir el camí carreter de l'esquerra, que tot passant per una pedrera, baixa a la Font. També es pot seguir la carretera de Reus, i abans de trobar un pont, prendre a l'esquerra un camí de carro que baixa a la Font. Passada aques-

ta Font, bentost s'arriba al llit del Francolí, on hi ha llocs agradables i rodejats de verdor i de rocams.

Per allí és de veure l'aiguabarreig del torrent de la Devesa amb el Francolí. Aquest torrent que recull les aigües de la Vall, i s'esmuny entre enlairades cingleres, devegades es presenta enfurismat.

Excursió al Molí de Castellví. — A mitja hora envers Ponent. Es surt per la carretera de Lleida, feta en 1841. A un quart es troba un camí a l'esquerra que en cinc minuts mena a la *Font de la Seba*, molt cuidada, amb seients de rajola de València i bell paisatge. A pocs passos corre el Francolí, entre sembrats i arbredes.

Cal retornar a la carretera, i un quart més amunt a l'esquerra es troba el Molí de Castellví, gran, i ben situat. Amb poc temps, es devalla al riu Francolí. A l'altra banda s'aixeca l'ermita de Sant Joan, i envers llevant es domina Montblanch rodejada de verdor.

Al Mas Carlons. — Un quilòmetre. Es surt pel camí carreter que comença a les parets de la dreta de la Serra, i serpentejant i enfilant-se entre vinyes, tot tenint a la dreta el Francolí s'arriba al Mas Carlons. El terreny allí és un xic trencat. El camí segueix fins a juntar-se amb el de la Tossa i Santíssima Trinitat. Es pot tornar per aquest, i passant per dessota les arcades de la Serra, entrar pel que era Portalet de la Serra.

Del Pinatell, La Guàrdia, i altres llocs propers a Montblanch, se'n parlarà en la Guia de la Conca.

BIBLIOGRAFIA PER ORDRE CRONOLÒGIC

1. Informació jurídica de Guillem de Vic, notari públic de Montblanch, en 22 de maig de 1359, sobre els miracles obrats per Nostra Dona de la Serra.

Manuscrit original que s'ha conservat en l'Arxiu del Convent. Haventse fet altres informacions en 1576, i 1707, es redactà el següent manuscrit in-fol. que incomplert d'algunes fulles està en nostre poder:

2. Tres informacions sobre los Prodigis que ha obrat la Divina Magestat per invocació de Nostra Senyora de la Serra de la vila de Montblanch en los anys 1359, 1576 i 1707.

Les tres primeres pàgines vénen ocupades per la súplica que Sor Cecília de Potau i demés religioses del Convent de la Serra, endressen en 18 de febrer de 1707 a Francesc Tibau, Rector de Vilavert, i degà de la vila i deganat de Montblanch, per a què sigui rebuda nova informació dels miracles obrats per la Mare de Déu de la Serra. En la mateixa súplica es fa constar que la primera informació es féu a precs de Sor Constança de Llubet, Abadessa, i essent degà Pere Egidi (Gil), Rector d'Avellano. En 17 de maig de 1359, el noble Jaume Conesa, secretari del rei Pere III, Miquel de Bordell, notari de Montblanch, i demés testimonis, signaren dita informació, que fou confirmada per Guillem de Vich, notari de la vila, en 17 d'octubre de 1362. En 1576 s'obrí nova informació que durà fins a 1590.

Segueixen les actes dels testimonis. Francesc Joan Sahuix declara en 22 d'octubre de 1576, que fa dotze anys, trobant-se a Barcelona, passà al Monestir de Sant Geroni de la Vall d'Hebron, per tal de visitar a Fra Pere Serra, natural de Montblanch. La conversa els portà a parlar del Convent de la Serra. El frare montblanquí, constatà que havia sentit a dir a la seva mare, que un dia de bon matí, dos veïns, nomenat un d'ells Tibau Morell, esperaven a Pere Bové, sacristà de la Serra, amb intent de matar-lo. S'amagaren a la volta de Mossèn Calbis, car d'allí els era fàcil veure sortir a Bové de casa seva, situada a la Plaça de Rossell. Abans de puntar el dia, sortí el Sagristà, encaminant-se vers la Serra. Els que estaven a l'aguait, observaren amb sorpresa, que a l'arribar al Pou de Serrans, dit també de Queraltó, Bové s'esvaï.

Morell i el seu company comprengueren el miracle de la Verge, i totseguit demanaren perdó al Sagristà.

El propi Sahuix refereix que tots els diumenges i festes de precepte, es cantava missa matinal en la Serra. Un cantor li donà a entendre que es devia arreglar la perla d'un dels ulls de la Imatge. El capellà es dirigí a Antoni Borràs, pintor i veí de Montblanch, i ambdós pujaren al cambril amb les eines convenients. Al preparar-se per a començar la tasca, notaren amb admiració que l'ull estava ja arreglat. Aleshores comprengueren que la Verge no volguen ésser tocada obrà el prodigi. Sahuix diu després, que en un llibre antic on consten diferents miracles obrats per la Verge, copià els noms dels següents testimonis: Janot Oller, teixidor de llana; Joan Bellver i Baells, Rector de Vilanova; Pere Sitjes, i Galceran Elies, corders; Caterina Pallerols; Montserrat Juncà, etc.

Segueixen altres miracles del segle XVI. Es detalla com la Verge de la Serra, curà a un que patia del cor; lliurà a un devot de certa temptació diabòlica; ressucità a un infant. Un dia que tres noies estaven jugant a la porta de casa Catarina Pallarols, s'escaigué a passar un carro ple de pedra per l'obra del Castlà. A l'ésser prop del cantó dit *La Salgueda*, una de les rodes passà per damunt la filla de dita Pallarols. Galceran Elies tornava del Molí, i al veure la desgraciada, invocà a la Verge de la Serra. La noia corregué als braços de sa mare sana i salva.

Segueixen altres prodigis, referits en llatí; les continues peregrinacions que acudien a la Serra de tot el món; les presentalles; les declaracions de Sibila Clarena, Joan Naves, Jaime de Mediona, Perona Oliver, Margarita Albert, Elvira Camps, Bartomeu Manresa, Pere Jover, Mateu Magraner, Jaume de Bordell, Doctor Arnau Mallol, Sor Constança de Llubet, Rvt. Bernat Cistelló, etc. Finalment, es detalla com curà les llagues que una dona tenia en les cames; com tornava la vista als cecs; com salvava als hidròpics; com allunyava a la llagosta dels camps; com foragitava els mals esperits; com alleujava les febres; com feia caminar als coixos; com ressucitava als morts, etc. També explica el descubriment d'ossos humans en el pedestal de la creu verda, la fundació de l'Hospital de Peregrins, les visions angelicals, etc. Al fi signen el manuscrit Francesc Castelló, i Josep Cabeça, notaris, a Montblanch, 8 de maig de 1707.

3. Història de la Vida, milagros, muerte, y discípulos del Bienaventurado Valenciano S. Vicente Ferrer, por Francisco Diago. *Barcelona, Gabriel Graells, y Giraldo Dotil, Año M. DC.* (1600), 4.°, 6 fulles, 539 pàgines. 4 fulles.

En les pàgines 361 i 362, es refereixen els miracles que Sant Vicens Ferrer obrà a Montblanch.

4. El contingut d'aquest volum és el següent: Proces entre el Síndic de Montblanch d'una part i el fisc procura-

dor del Batlle general de Catalunya d'altra, copiat d'un document existent en la Casa de la Vila. 4 Maig 1618.

El Procurador del Rei pretent que les columnes, taulells, patis, cases, forns, molins, subterranis, muralles, torres, valls, acèquies, recs, reguerons, carrerons, dret de tallar les carns, són de regalia i patrimoni de la Reial Magestat, i per lo tant, deuen *capbrevar-se* (Registre de la propietat), i pagar drets al Rei. La vila es defensa recordant els Privilegis de Ramon Berenguer, Comte de Barcelona, en 3 de les Calendes de Maig, 1163. També la venda feta a la Univercitat (Ajuntament) per el Comte de Trastamara en 5 de febrer de 1364, amb intervenció, consentiment, i firma del Rei En Pere. La vila prega no passar en avant en l'execusió de les crides, i constata el títol concedit al Jurat de Blancafort del piló de la Carnesseria; i a Thomas Calderó, mercader, d'un troç de Carreró.—5 de maig de 1618. Gabriel Modolell, Pere Andreu i Joan Calaf, cònsols de Montblanch; Joan Pujades, jutge del batlle general de Catalunya. Crida de Lluís de Monsuar, conseller, batlle general, i procurador del Rei. Atenent que en les viles del Penedès, Igualada, i Sarreal, hi rebia moltes vendes dominicals, per raó de les quals provenien alguns lluismes. Es queixa que molts veïns de dites viles, van usurpar dites vendes, deixant de pagar, i volguer-les fer presquiure anullant així el Patrimoni Reial. Per això Jeroni Pujades, visitarà les Parroquies, viles i llocs del Penedès, Igualada, Çarreal, Cabra, etc., i reconeixerà els arxius, escrivanies, i notaries públiques, per veure les coses usurpades al Patrimoni, i útils a la Capvrevació. Encara es queixa d'haver fet aqüeductes, trencat camins reials, fet molins, recs, rescloses sense obtenir llicència, però que els reconeixen, i els manarà enderrocar. Barcelona, 9 Desembre 1617.—Sigan denunciats a Jeroni Pujades tots aquells de la Vegueria de Montblanch, a son despatx de Sarreal, que tinguin pati, casa, casals, recs, rescloses, molins, aqüeductes, regadius tant d'horta, vernedes, deveses, aigüaleixos, masos, etc. en lo Capbreu de Sarreal. Altrament, seran considerats com a usurpadors del Patrimoni Reial. Igualment les persones de Montblanch que posin taulells per les places i carrers estant els pals en el terreny que és del Rei. És menester derrocar els dits taulells i pals sinó han pres llicència a Sarreal davant de Jeroni Pujades. Així mateix els que tenen femers en els valls dels murs, i en els camins reials, basses per omplir, les quals prenen les aigües pluvials i espatllen els camins. Es prega arreglar els camins reials a despeses de qui els ha espatllat, sota pena de 5 lliures barceloneses. Crida manada publicar per Jeroni Pujades a Sarreal, a instàncies del Procurador fiscal de la Batllia de Catalunya, a 9 de febrer de 1618.

Privilegi de Ramon Berenguer a Pere Berenguer de Vilafranca dels terrenys de Duesaigües, Montblanch, i Vilavert, 3 de maig de 1155; i Confirmació del Rei Alfons en 31 de maig de 1163.

Capbreu de censos, 1685. Llorens Vidal de Rojals, una pleta de bestiar al Pas de la Vall. Ha restituït la Pineda a la vila enfront

de la dita Vall, amb el Vedat de Rojals i amb la Font de Na Jordana, 1685.—Es cita la Amalgué—Un troç de terra a les Cent Parades. Era de la muralla establerta 1593.—Venda de la vila pel Comte de Trastamara.—Compra de la quistia per la vila, molins, i forns, 1364.—En 5 de maig de 1618, es fa declarar a varis testimonis de 60 a 80 anys d'edat, i de bona memòria, els quals han sentit a dir que mai no es pagà al Rei, i que els drets pertanyen al Comú de la vila. Es parla del Fossar dels Jueus, convertit després en vinya. Acaba amb la Sentència de 11 de maig de 1618 a favor de la vila, signada per Francesc Vilella, i Josep Cabeça, notaris.

Suplicació per Pere Roca, notari causídic de Barcelona, síndic i procurador de Montblanch, 1657, dirigida a la lloctinència de la Batllia de Sarreal, recordant els Privilegis Reials, possessió inmemorial, i sentència a favor de la vila per el Batlle general de Catalunya, antecessor del Iltre. Sr. D. Josep de Rocaberti. (En català).

1 Juliol 1675. Requesta del Síndic de Montblanch sobre els camins, i el terme de Rojals.

Alegació i sentència del Noble Francesc Desclergue sobre els Molins de Montblanch, que té en feu i directe domini. 1631. Segons document de 1364, confirmat pel rei Pere i el Comte de Trastamara, signat per Miquel de Bordell, i per sa possessió de temps inmemorial de les aigües i molins de la vila i son terme, es sentencia a favor de Desclergue, 11 Maig 1638. Signa Acacio de Ripoll, V. Xammar. *Recibí siete sueldos y seis dineros por esta Copia. Julià.*

Aquests documents formen un quadern in-fol. manuscrit en lletra clara, del segle XVII, i està conservat en una Biblioteca particular de Montblanch.

També es cita un Manuscrit de 1790, que no hem vist, amb el següent títol:

Trata del dominio que tiene la villa de Montblanch y sus habitantes, sobre las aguas del río Francolí (Pleito de Desclergue hecho en 1637).

5. Per D. Francesc de Gilabert sobre el plet aporta amb don Carles de Caldes sobre la Carlania de Montblanch (Principis del segle XVIII). Fol. 2 fulls.

Joan de Vilafranca, castlà de Montblanch, al contraure matrimoni el seu fill D. Francesc amb Isabel de Montserrat, li féu donació de tots els seus béns. Aquest és el motiu del plet. Segueixen:

Per don Miguel de Gilabert, 2 fulls.

Lo fet del procés dels comptes es demana a don Miguel Caldes. 4 fulls.

Constitució d'observància 2 fulls.

Aquest recull és en nostra Biblioteca.

6. Ivris allegationes in favorem Universitatis villae

Montis Albi Contra Universitatem & singulares villae Albaefortis. (Al fi:) *Barcinone, Laurentij, Deu,* 1621, fol. 4 fulls.

En el quadern que posseïm d'aquest plet, segueixen els següents fullets:

Ivris responsum pro Universitate oppidi Montisalbi. Contra Universitatem villae Albaefortis. (Al fi:) *Barcinone, Laurentij Deu,* 1621, fol. 2 fulls.

Pro Universitate Montis Albi Contra Universitatem de Blancafort. (Al fi:) *Barcinone, Laurentij, Deu,* 1628, 4 fulls.

Discursus facti, et ivris pro Syndico Universitatis villae de Montblanch. Contra Syndicum... Blancafort. (Al fi:) *Barcinone, ex Praelo Petri Lacavalleria in via de Arlet iuxta Bibliopolas,* 1629, 7 fulls.

Aquests plets dits dels *Menjadors,* es remonten a principis del segle XIV, originant-se per un Privilegi donat a Montblanch per el rei Jaume en 1315.

7. Capbreu de les rendes de l'Hospital de Santa Magdalena de Montblanch. 1624. Manuscrit in. fol.

L'anuncià la Llibreria Batlle en un dels seus Catàlegs de 1918.

7 bis. Dimarts a 14 de novembre de 1627. En presència de Joan Cramona, Gaspar Carreres, Pere Garcia, y Climent Galceran, mercers proomens, lo any present, de la Confraria de Sant Julià, etc., ab intervenció de Bernat Bas y Miquel Miret, mercers examinadors lo any present del offici de mercer fonc examinat Joseph Montaner natural de la vila de Montblanch del dit offici de mercer y feu per son examen ço es plegar una pessa de bocaram, un mas de fil, un quartaró de pintes, y un drap de agulles de cosir. Los quals, los dits examinadors li fou estat desplegat, que es lo que se acostuma de fer en semblants examens, y aquelles torna en son propi plec y fou trobat àbil y suficient, y se li donà llicencia y obri botiga, y paga son examen lo que es acostumat que son cinch lliures. (Document en nostre poder).

8. Memorial per lo doctor Salvador Vidal sacerdot assesor de la Deputació local de Montblanch. Contra lo Doctor Francesch Morera, Francesch Busquets Not. Iacintho Lladó Procurador Fiscal, Ioan Pedrós porter. (Al fi:) *Barcinone, apud Gabrielem Nogués, in vico Sancti Dominici,* 1634, fol. 6 fulls.

Aquest Memorial, que està en nostre poder, refereix el plet del

sacerdot Salvador Vidal, contra els Visitadors de la Collecta de Tarragona i Montblanch. Els fets ocorregueren en Novembre i Desembre de 1632. Vidal, qui durant trenta anys exercia d'assessor de la Diputació, fou sospès del seu càrrec per els Visitadors; i empresonat a Cal Castlà, Carles Caldés i Vilafranca. Els Visitadors habitaven en la Posada de Balcells, i els testimonis foren, el noble Geroni de Merlés, Jaume Valmanya, botiguer de teles, i Macià Cullarer, rector de l'Espluga de Francolí. El sacerdot Vidal recorregué a la Reial Audiència, contra els Visitadors, demanant una gran quantitat en concepte de danys i perjudicis, i a més, les costes del plet, resultant guanyador del plet. En el Memorial es detallen els fets, i es citen les autoritats en matèria de jurisprudència civil i eclesiàstica.

9. Responsum ivris pro nobili Don Francisco Desclergue et alliis villae Montis Albi. Contra Universitatem dictae villae. 10 Maij 1639. Fol. 2 fulls.

És un fullet dels varis que s'estamparen referent al Plet del noble Desclergue contra l'Ajuntament de Montblanch. L'Ajuntament preten que els particulars que tenen Molins, es resignin a moldre en els Molins de la Vila, a fi de descarregar de deutes a l'Ajuntament. (En nostre poder).

10. Història della famiglia Blanch, per Camillo Tutini. *In Napoli. MDCXXXXI. Nella Stamperia di Ottavio Beltrano* (1641), 4.°, 2 fulls, 131 pàgines. 1 gran arbre genealògic.

L'autor assegura que la família Blanch, donà nom a la vila de Montblanch, i exerciren el càrrec de Castlà, però en el llibre no resulta comprovat. Hi ha documents en llatí, català, i castellà. Es féu una segona edició, *Napoli, Ludovico Cavalli,* 1670, 4.° 308 pàgines.

11. Jesus, Maria, Joseph. Juridica allegatio pro Magdalena Civit et Lluna, uxore Matthaei Civit, Agricola Mortis Albi. Contra Joannem Palau eiusdem Villae. (Segle XVII). Fol 26 pàgs. 1 full blanc.

El matrimoni Pau i Caterina Palau, tingueren i educaren a la Magdalena Civit i la consideren la seva afillada. Per aquestes causes pledejen contra els qui volen negar-los-hi els drets naturals. (Biblioteca Soler i Marc, de Manresa).

12. Jesus, Maria, Joseph, cum divis Tutelaribus. Memorial en fet y en dret per lo Syndich del Lloch de Rojals (Barcelona, 28 Febrer 1678). Fol. 42 pàgs.

L'autor és l'advocat Pere de Potau, i es publicà en mèrits 'una causa de possessari sumaríssim començada entre dites parts el 24 d'octubre de 1624 en la Reial Audiència de Catalunya. Comprèn:

Capítols favorables al Batlle i Syndic de Montblanc en la Reial provisió *e qua*.—Capítols perjudicals al Batlle, Syndic i Universitat de Montblanc, en la Reial provisió de *Manutenció*.—Article I. Els llocs de Rojals, Cogullons, Pinatell, La Bartra, i sos Masos, son dins del terme, i son del terme de la Vila i Ducat de Montblanch.—Art. II. Les set Pretensions del Batlle de Montblanc en la present causa, etc.—Art. III. Les cinc Pretensions del Syndic, Cònsols, i Universitat de Montblanc en la present causa, etc.—Art. IV. Resposta les deduccions que la adversa objecta contra les dites pretencions.—Art. V. Resolució i consequencia del present Memorial.

És la que s'afirma en el Art. I. (Biblioteca de Soler i Marc de Manresa).

13. Mémoires pour l'histoire de Navarre et de Flandre contenant le droit du roy au royaume de Navarre, et aux duchez de Pegnafiel, de Gandie et de Montblanch... usurpées et détenues par les Roys d'Espagne depuis 1512. *Paris*, 1648. 2 parts en un vol. fol.

14. Memorial a la Reina (Imprès segurament a Barcelona, i segons nota manuscrita en 1673). Fulla, fol.

Document redactat per la vila en castellà, i que hem estudiat a la Imprenta Requesens. Montblanch abatut se dirigeix a la Reina, dolentse que el pitjor mal es la destrucció de la Casa de Deu per el General Don Ioan Palavezino "*aviendo derribado la parte de su mayor architectura, por ser la de dicho Templo, despues de las Catedrales, la de mayor primor, y grandeza entre todas las del Principado*".

Per a la celebració dels Divins Oficis calia utilitzar una Capella petita. Els Diumenges no hi cabia la gent. La Universitat vol intentar la restauració, però es troba sense cabals, per les despeses de les guerres. Refereix els serveis de 1639 a 1659. Les obligacions d'allotjament, causaren la ruïna econòmica. En conseqüència, la vila suplica, que mentres durin les obres de l'església major, li siguin suprimides les despeses d'allotjaments. Es fa esment de les mines que volaren el clos murat, i el frontis de Santa Maria en 16 de juliol de 1651.

15. Crónica de la Orden Franciscana en Cataluña, por Fr. José Batlle. 1715. Manuscrit en 2 vols. fol.

Existia en el Convent de Barcelona, Fra Josep Batlle, fill d'Alcover, fou nombrat cronista de l'Ordre Franciscana en 1694. Acte seguit, recorregué totes les Cases de l'Ordre existents a Catalunya, regirà els arxius, prengué notes, i en 1715, entregava el resultat dels seus treballs en aquests 2 vols. Esmentava l'origen de 44 Convents d'homes i 20 de dones, edificats en terra catalana, les biografies dels seus fills més distingits, i les glòries històriques de l'Ordre.

16. Villancicos que se cantaron en la Iglesia del Imperial Convento de Nuestra Señora de la Sierra, Orden de Santa Clara de la Real Villa de Mont-Blanch, en la solemnidad de la vestición e ingreso de Sor María Francisca Alba y de Foraster, siendo abadesa la muy reverenda madre Sor María Alberta Folch y Giner. Cantólos el licenciado Mattías Ferrer Olim, Maestro de Capilla y Organista de la Parroquial Iglesia de dicha Real Villa de Mont-Blanch, con su Capilla, Día 24 de Julio de 1729. *Barcelona, Viuda Martí* (1729), 4.° 6 pàgines, en vers. (Biblioteca de l'autor).

17. Villlancicos para la fiesta de la Purísima Concepción de María. En la Iglesia Parroquial de Santa Maria la Mayor de la Ilustre Villa de Montblanch, Arzobispado de Tarragona, en su dia 8 de Diciembre de 1731. Siendo Procuradores el Reverendo Francisco Molner Presbytero, y el Dr. en Medicina Juan Coscollana. Cantólos la Capilla de dicha Iglesia, siendo su Maestro el Reverendo Mathias Ferrer. *Cervera, Im. de la Universidad, por T. Senant.* (1731), 4.° 8 pàgs. (Biblioteca de l'autor).

18. Storia della vita, e del culto di S. Vincenzo Ferreiro, per Fr. Antoni Teoli, *Roma, Caporali*, 1735, 4.° 834 pàgines.

En les pàgines 340, 415 i 416 es parla de Montblanch, amb motiu dels miracles obrats per Sant Vicens Ferrer.

18 bis. Chronica seráfica de la Santa Provincia de Cathaluña de la regular observancia de nuestro padre S. Francisco. *Barcelona, Martí*, 1738, fol. 436 pàgs.

En la pàgina 346 es refereix la fundació del Convent de Sant Francesc de Montblanch, en la pàgina 347 la vida de Fr. Anselm Turmeda, i en la 356 s'estudia el Convent de la Serra.

19. Villancicos que han de cantarse en la solemne Profesion y velo, de la Sra. Sor Mariana de Bellver y de Pujol, en el religiosísimo y Real Convento de Nuestra Señora de la Sierra (Orden de Santa Clara) extramuros de la Villa de Montblanch. Cantólos la Capilla de la misma Villa, siendo su Maestro el licenciado Mathias Gassol. Dia 26 de Julio 1741. *Barcelona, Piferrer* (1741), 4.° 8 pàgs. (Biblioteca de l'autor.)

20. Vida, virtudes y prodigios de la venerable señora

Doña Gertrudis Anglesola, religiosa cistercience, por Josep Vicente Orti y Mayor. *Valencia, J. Thomas Lucas,* 1743, 4.° 8 fulls, retrat, 473 pàgs. 1 fulla.

Gertrudis Anglesola, és originària de Montblanch, i la seva família hi tenia Casal. El nostre exemplar d'aquest llibre diu en les cobertes de pergamí: "*En mans de la Sra. Sor Maria Alberta Folch, Abadesa del Real Convent de N.ª S.ª de la Serra de Montblanch*".

21. La piedra cortada del Monte que baxando a los valles derriba la Estatua del mundo. Villancicos, que en la solemne profession y velo de Sor Maria Josepha de la Concepcion, Religiosa de Madres Mínimas Descalzas de la Insigne Villa de Valls, en el siglo Josepha Thomas y Alba, Natural de la Ilustre Villa de Montblanch. Dia 16 de Diziembre 1754. *Barcelona, Nadal* (1754), 4.t, 8 pàgs. (Biblioteca de l'autor).

17. Relacion de las fiestas que en 1756 dedicó la villa de Montblanch, etc. (*Barcelona,* 1756).

Hem trobat citada aquesta *Relació*, però no l'hem vist. Suplim més detalls.

18. Relacion de las fiestas que a Nuestra Señora la Virgen Maria de la Sierra dedico la Real Villa de Mont-Blanch, En los dias 3. y 4. de Junio del presente año de 1764. En accion de gracias por el beneficio Recibido De La Lluvia. Con el Sermon eucharistico-gratulatorio que dixo el R. P. Maestro Fr. Sebastian Coll, del Real y Militar Orden de nuestra Señora de la Merced, etc. *Barcelona: En la Imprenta de los Herederos de Juan Jolis, por Bernardo Pla Impressor, a los Algodoneros* (1764), 4.° 2 fulls, 75 pàgs. (Biblioteca de l'autor).

21 bis. Sepasse por esta publica Escritura: Como el Señor D. Pedro de Saravia, Dr. en Derechos, Abogado de los Reales Consejos, Alcalde Mayor y Theniente Corregidor por S. M. de la Villa de Montblanch y su Partido, etc. 1770, fol. 11 fulls.

Escriptura notarial, signada per el notari de Montblanch, Ignaci Buñol, i l'abat de Santes Creus, Fr. Raimundo Burset, 20 de novembre de 1770. Es tracta de la reclamació d'uns deutes contrets per Francesc Sabater de la Torre dels cinc cantons, a Francesc Antoni Copons, hisendat de Tàrrega. El representant d'aquest, és Tomàs Voltas, organista de Montblanch. Per cobrir dits deutes

s'acorda la venda en públic encant d'una pessa de terra d'uns tres jornals, del terme de La Guàrdia dels Prats, partida del Pinatell, que afronta per Llevant amb Isidro Cendrós i Jaume Joan Ivorra, del dit lloc de La Guàrdia; per Migdia amb la Cèquia; per Ponent, amb Francesc Buada de La Guàrdia; i per Tramontana, amb Bautista Buada de Montblanc. (Biblioteca de l'autor).

22. Soberana Emperatriu de cels y Terra Maria Santissima, sempre Verge y Mare, y baix lo titol de la *Serra*, Patrona, Tutelar, y Amparo dels fills, de esta Ille. y Real Vila de Mont-Blanch, y defensora en totas nostras necessitats. A vos soberana Verge, Particular Protectora mia Dedico, Tributo, consagro (si hos dignau aceptarlo) esta obsequiosa voluntad, curta expressió, a la servitut y devoció, per tants Beneficis, te rebuts de la ma Lliberalissima de vostra humil Servent y esclau Josep Nogués, Prebere, altre dels del gremi de la Rnt. Comunitat de Preberes de dita Vila de Mont-Blanch, any 1780. Quadern in-fol. de 13 fulls útils, i 1 full blanc. Sembla incomplert.

Aquest quadern, examinat en la Impremta Requesens de Montblanch, comprèn manuscrit un extracte del *Jardín de María*, per el P. Camòs; una fulla de 1706, amb estampa i tres Goigs; i la còpia manuscrita de la *Relació* de Fr. Sebastià Coll, que acabem d'esmentar.

23. Apuntaments dels miracles de Nostra Senyora de la Serra de la vila de Montblanch, per Fr. Joseph Gifreu de la Palma, mercedari. Manuscrit, fol.

Conté els Privilegis de Montblanch, concedits per els Reis d'Aragó. El cita Aguiló en 1826, afegint que existia en el Convent de la Mercè de Barcelona, i que era còpia d'altre més antic. No sabem on para en l'actualitat.

24. Novena a la Mare de Déu de la Serra, patrona de Montblanch per un Sacerdot de la mateixa vila. Reus, 1787.

No hem vist mai aquesta primera edició, que si no estem mal informats, es reproduí altre vegada a Reus. Nosaltres posseïm la següent:

Devota Novena de Nostra Senyora de la Serra venerada en el... Monestir de Clarises de la Vila de Montblanch. La dóna al publich... un Sacerdot Franciscano Observant, any 1787. *Barcelona. En la Imp. de Pere Batlle, carrer de la Llibreteria* (Vers 1790), 12.º 58 pàgs.

Encara que anònima, Mossèn Ramon Sabaté, publicà la següent: Novena a la Mare de Déu de la Serra, etc. *Montblanch, Estampa de Josep Maria Recasens*, 1922, 8.º 43 pàgs. Resum de les princi-

pals efemèrides pertanyents al Santuari i Monestir de la Mare de Déu de la Serra, XIV pàgs.

25. Goigs de Ntra. Sra. de la Serra. Fulla, fol.

Confessem tenir poques dades d'aquesta publicació popular. Calculem que ja es devien estampar en el segle XVII. El més antic que hem vist és de 1706. També els de *Lleida, Buenaventura Coromines* (Vers 1816), amb gravat a la fusta. Aquest es reproduí amb altre gravat en *Barcelona, Tasso*, de 1872 a 1875. Vàries tirades.

26. Virgo Serrensis. *Reus, Sabater,* (Vers 1800), Fulla, petit in-fol.

És la reproducció d'un gravat en fusta, que tal vegada es remonta als darrers del segle XVII. Representa la Imatge de la Serra, i la vista de Montblanch al dessota.

27. Relacion de las fiestas que en los dias 10. 11. 12. y 13. de Agosto de 1816, hizo la villa de Montblanch en la translacion de la Imagen de su augusta patrona la Virgen Sma. de la Sierra a su renovado Convento, junto con las Religiosas que moran en el. En donde se da una exacta noticia de lo mas substancial que pasó en esta Villa, y a las mismas Religiosas, en esta pasada guerra contra la Francia, con algunas particularidades dignas de atención y nota, por Fr. Pedro Nolasco Casanova. *Barcelona. M. DCCC. XVII. Por Francisco Generas, Impresor y Librero* (1817), 4.t 36 pàgs. 1 làmina.

Es descriuen les festes amb les dues processons; les iHuminacions; les dances populars; les poesies en català i en castellà (de mals poetes); la destrucció del Convent per les tropes franceses, etc. També es refereix detalladament, la reedificació del Convent per Matias Jové, fill i sacerdot de la vila ,qui amb 40 rals que jugà a la Rifa de Madrid, conseguí la primera sort, esmersant tots els cabdals en tan meritòria obra.

El Pare Casanova, autor d'aquesta curiosa *Relació,* nasqué en Barcelona l'any 1778. Estudià filosofia i teologia en el Seminari de Montblanch, ingressant en l'Ordre de la Mercè vers 1798. Prengué l'hàbit a Barcelona i tot seguit tornà a Montblanch, consagrant-se a la trona i al confessonari. Predicà pels pobles de la Conca, essent durant molts anys l'Apòstol de la Comarca. Escriví i publicà poesies, morint a Girona en 1829.

27 bis. Comision para idear la carretera de Tàrrega a Montblanch. Año 1820. 2 documents, 4.t 16 pàgs. (Biblioteca de l'autor).

28. Breu relació del origen y prerrogatives de la vila

de Montblanch, per Joseph Aguiló. 1826. Manuscrit, citat per Ramon Cantó.

29. Elements de Gramatica castellana-catalana, por José Doménech y Circuns. Profesor de primera educación en la villa de Montblanch. *Barcelona, Viuda e hijos de Brusi*, 1829, 16.°, IV-325 pàgs.

30. Novena de Ntra. Sra. de la Serra por el R. P. Jub.° Axalà.

Es publicà abans de 1831,i confessem no haver-la vist. Es supliquen més detalls.

31. Novenario que en obsequio y veneracion del glorioso apostol S. Matias, cuya insigne reliquia de la mandibula inferior se venera en la Iglesia parroquial de la Real villa de Montblanch. *Barcelona, Impr. de J. Torner, calle de Capellans, Mayo de* 1831, 16.° 36 pàgs.

Diu que en 1330 hi havia altar dedicat a Sant Macià en el Convent de Sant Francesc. En 1687, existien en la parròquia dos Benifets dedicats al propi Sant, i a precs del mateix es conseguiren plujes en 1676 i 1687. Durant aquest darrer any el tabardillo, i la llagosta feren estralls a Montblanch. S'exposà la relíquia de Sant Macià a la Serra, on fou invocat tota la primavera.

32. Tres documents, fetxats en 28 de desembre de 1840, 21 de febrer de 1841, i 23 de març de 1841.

En aquests documents, Ramon Alfonso, comerciant e hisendat de Montblanch, demana a l'Ajuntament, com a Obrer de la Serra, permís per a construir un Altar dedicat a Sant Ramon. Se li concedí el segon de la dreta del Presbiteri. (En poder d'Antoni Roselló de la vila).

33. Milacres del Loco y el Baldat; que obrà el Pare San Visent Ferrer anant a predicar a Montblanc el any 1398. Representats en l'altar del Tossal en l'any 1857. Per V. S. R. *Rusafa; empr. de Manuel Piles*, (1857), 4.t, 27 pàgs.

34. Libro que contiene el tratado del hombre y el de los Sacramentos en general, por Salvio Sala y Montblanch. Año 1862.

Manuscrit que figura en el Catàleg de Joan Bta. Batlle, 1913.

35. El foll de Montblanch. Milacre que obrà el pare Vicent Ferrer en la Vila de Montblanch, escrit per R. R. y T. *Valencia*, 1866, 4.t 20 pàgs.

36. Seres humanos. (Estudios de mujer). Por Garcia Ramon. *París, Biblioteca de la Europa y America*, 1884, 8.° 312 p.

De la pàgina 255 a la 306, *Clementa*, episodi novelesc, qual acció té lloc a Montblanch. Clementa i Miquel són germans òrfens. Miquel, protegit per el Pare Calbet, i subvencionat per l'Ajuntament de Barcelona, passa a enllestir els seus estudis de pintor a Roma. Clementa, rellogada en casa de Llurba, cerraller, viu al costat de cal Pere Pedrol, nebot de Jaume Pedrol, subjecte molt mal carat. Es compte que per a defensar-se de les mofes que els xicots feien d'ell, en certa ocasió n'agafà un per les cames, i tot voltejant-lo, el tirà contra una paret, deixant-lo quasi mort. Pere Pedrol, heretà del seu oncle aquest malgènit, i una gran fortuna, vivint sol, rosegat per l'avarícia. La seva casa era un misteri: rebia tothom a l'entrada, i d'allí ningú passava. L'habitació de Llurba i Clementa era d'ell, i una vegada que Llurba no pagà el llogué a l'acte, l'amenaçà de treure-l de casa. Llurba, desesperat, li engegà un tret, encastant-li una bala al cap. Clementa ho veu i calla, car estima bojament al seu germà. Miquel abusa d'aquest carinyo fraternal, i li demana diners sovint. Clementa, per correspondre al seu germà, pensa que si es casés amb Pedrol disposaria de la fortuna d'aquest. Pedrol cau malalt, i durant algunes setmanes és cuidat per Clementa. Agraït, la pren per criada. Clementa és guapa i ben feta. Es dóna manya per enamorar a Pedrol. Un dia d'estiu, vestida amb roba lleugera, lluïnt ses formes excitants, Pedrol s'hi abraonà, petonejant-la amb selvatge frenesí. Ella, que ja s'ho esperava, l'empeny amb força gegantina, prometent-li ésser seva, però una vegada casats. Pedrol la porta a la Cúria. Miquel, que ja ha pintat el quadro *Martiri de Ciprià i Justina*, que actualment figura en la Colleció de Lord Howard, vingué a Montblanch a oferir-lo al seu primer protector, el Pare Calbet. Fou obsequiat amb un àpat en la Societat *Clavellina*, i un ball en *La Azucena*. A la seva germana li féu entendre que li calia viatjar i visitar les grans capitals. Clementa, per tal de complaure a Miquel, escudrinyà fins a descobrir l'amagatall on l'avar guardava els seus tresors. No gosant demanar res al seu marit, moltes vesprades, li administrava barrejat en la beguda, un narcòtic que el feia dormir com un tronc. Aleshores baixava al soterrani, i premia a grapats les monedes, que tot seguit lliurava al seu germà. Una nit, fou descoberta per Pedrol, qui al veure-la acotxada a l'amagatall, caigué mort de feridura. Clementa, en possessió de tota la fortuna (35,240 duros), es reuní amb el seu germà, i ambdós anaren a viure a París. L'autor constata que Miquel pintà: *Jocs de boxas en el segle XVIII*, quadro que l'embaixador de França volia comprar per *El Louvre*, oferint 40,000 francs, però Miquel preferí donar-lo a l'Ajuntament de Barcelona.

37. La Comarca de Montblanch. Semanario político independiente, literario, de intereses locales, avisos, noticias

y agricultura. *Reus, Imp. Bofarull, i Tarragona, Pamies*, 2 Agost 1889 a 1 Març 1890, fol.

(L'editor i director era Josep Arrufat, qui tenia llibreria a la Plaça Major de Montblanch. Corre un prospecte datat en 10 d'agost de 1889.

38. Goigs de Sant Joan que 's venera en sa Ermita de Montblanch. *Montblanch, imprenta d'Arthur Monmany*, (Vers 1892). Fulla, fol.

39. Nomenclator escolar, Por. R. Carpena. Prólogo de Rufino Blanco. *Madrid, Hernando y C.ª*, 1896, 4.º 448 pàgines.

En la pàgina 340 descriu Montblanch i el seu partit, detallant amb preferència la retribució escolar dels collegis i agregats.

40. ¡Montblanch! Poesia, per J. Conangla Fontanilles. *Barcelona, Rovira*, 1894, gran 8.º 4 pàgs.

40 bis. Montblanch. Monografia històrica-descriptiva, per Antoni Palau i Dulcet. Barcelona, *La Veu de Catalunya Setmanari*, Any VI, 1896. Núms. 31 a 42, fol.

41. Capullos poeticos. Poesias por Jose Dalmau Sabater. *Alcover, Imprenta de Cosme Vidal* "La Saura". Octubre, 1897, 8.º 2 fulls, 66 pàgs.

L'autor és fill de Montblanch, i usava el seudònim de *Nuño Nuñez*. Inspirant-se en les composicions que aleshores més es llegien, de Bartrina, Campoamor i Núñez de Arce, escriví aquest llibret. ¡Llàstima que no n'hi ha cap referent a la pàtria! Algunes ja s'havien publicat en el *Boletín del Ateneo Tarraconense de la Clase Obrera*. Es compte d'ell que en certa ocasió digué al malaguanyat Josep Aladern: "Si logro arreplegar l'import d'un viatge a Madrid, hi vaig totseguit. Allí estaré frec a frec amb els grans poetes. Escriuré força fins a dir a Campoamor; de tu a jo hi va cero". Morí casat, i al depassar els trenta anys.

42. Quatre mostretes de poesia popular de Montblanch, per J. Poblet i Teixidor. *Barcelona, La Copona* (Establiment Tipogràfic, Casanova, 13), 28 Febrer 1898.

Aquestes Cançons de Pandero, van reproduïdes més amunt, pàgina 152.

43. Documentos para escribir una monografia de la Villa de Montblanch, por Francisco de Bofarull y Sanz. *Barcelona, Jepús*, 1898, 4.t major.

Es publicaren en el volum VI de les *Memorias de la Real Academia de Buenas Letras*, i es féu tirada apart, 160 pàgines.

44. Las glorias de San José, por Monner, natural de Montblanch. *Barcelona, Imp. de la Casa Provincial de Caridad, Febrero,* 1899.

No hem vist aquest imprès. Hi la següent quarteta:

Atención y sentimientos
prestar mis dignos señores,
si no a mis merecimientos
a mis cuidados mayores.

Em comuniquen la 3.ª edició, *Lérida, Imprenta Mariana, a cargo de R. Farré, Agosto,* 1902. Tirada de 2,500 exemplars. Altra quarteta:

Hablar bien con claridad,
como hacerlo, no lo sé,
en obsequio a la dignidad
del gran Patriarca San José.

45. Origen del Santuario y Monestir de la Mare de Deu de la Serra. Tradició Montblanquina, per Joan Poblet i Teixidó. *Barcelona, Badía,* 1899, 4.t 20 pàgs.

46. Turbacions a Tarragona y altres llochs, motivant acunyacions monetarias. 1462-1466. Per Francesch Carreras y Candi. *Tarragona, Boletin Arqueologico,* 1901-1906.

Amb motiu de les guerres de Joan II, parla molt de Montblanch i altres llocs de la Conca.

46 bis. La Conca de Barbarà. Setmanari comarcal. *Montblanch, Arthur Monmany,* 17 abril 1903 a 1 Febrer 1908. 261 números, fol.

La segona època va de 14 de febrer de 1914 a 28 de desembre de 1918. 254 números fol.

Del número 1 al 97, gran fol. i els altres fol. menor. Començà a estampar-se en l'oficina de la Vídua Monmany, i des del número 92 en la de J. Requesens. Conserven colleccions J. M. Poblet y A. Rosselló.

47. Varia. Per J. Pin y Soler. Primera serie d'articles de costums, fantasies, estudis, impressions de viatge, etc. *Barcelona, Verdaguer* (Imprès per Joan Oliva de Vilanova), 1903, gran 8.°, 251 pàgs. i full.

Bella edició en paper de fil. De la pàgina 133 a 155: *Rosa Mística,* treball premiat en el Certamen del Centre de Lectura de Reus, 1892, i publicat per primera vegada en el volum corresponent. Es tracta d'un marit i muller amb la seva filleta única malalta. Tot ho han provat: l'han fet mirar per munió de metges; l'han dut a

Barcelona... ¡Tot en và! Però arriba la Festa Major de Montblanc, el Diumenge que segueix a l'Ascenció, i durant la processó s'efectua el miracle de la cura. ¡La Fe! Comença la processó amb els castellers, dolzaines, timbalers, els gegants, nanos, i ball de bastons. Segueix la bandera de la vila de domàs vermell, amb l'escut, dos àngels, el munt, i la flor de lis, tot brodat. Després la bandera parroquial de seda blanca; Tabernacle de Sant Isidre; Monument barroc amb Sant Roc; Bandera de satí; Sant Vicens; Sant Lluís Gonzaga; Sant Josep; Santa Llúcia; Santa Tecla; Santa Clara; Tabernacle de Santa Anna i sa filla Maria; Verge Maria; Verge dels Angels; Verge de la Mercè, amb escolanet i munió de captius d'ambdós sexes i de 3 a 5 anys, arrossegant cadenes. Al darrera altres infants amb diferents hàbits. Tabernacle de la Verge Puríssima. Sacerdots precedint el reliquiari de Sant Macià; Plebà, Vicari, sacerdots de pobles veïns amb dalmàtiques pluvials, i fent guàrdia al Tabernacle; l'Ajuntament cenyint espasa, aguatzil, etc. Al pasar la relíquia per davant de la casa de la pobreta malalta, aquesta s'aixeca, besa la barra de Sant Macià, i queda curada.

Aquest treball, traduït en castellà, figura en les pàgines 57 a 100 del llibre:

Prosa catalana. *Barcelona, L. Gonzales y C.ª*, 1903, 8.º 3 grabats.

També es reimprimí, traduït per Alfons Maseras, sota el títol Rosa mística. *Barcelona, Editorial Cervantes*, vers 1920, 16.º de pàgina 9 a 50. Segueixen altres escrits del propi autor.

48. Montblanch y la Inmaculada, per J. Poblet y Teixidó. *Montblanch, La Conca de Barbarà*, 3 Desembre 1904, fol.

49. Montblanch al *Orfeó Canigó*, en recort expressiu de la excursió que dita entitat coral catalana fa a aquesta vila als 19 y 20 Març 1904. *Tarragona, Pamies* (1904), 4.t 16 pàgs.

50. Sant Jordi y Montblanch per P. S. y T. *Montblanch, La Conca de Barbarà*, 1 Maig 1904, fol.

51. Panegirich pronunciat a la Iglesia de la Mare de Deu de la Serra, Patrona de Montblanch lo dia de sa festa titular, 8 Setembre 1904, per Ramon Sabaté y Balcells. *Montblanch, Arthur Monmany*, 1905, 8.º llargarut, portada, i 25 pàgs.

Aquest llibret, ple de dades històriques, és l'*incunable* de Montblanch.

52. Coronació de la Mare de Deu de la Serra en Mont-

blanch. *Montblanch, La Conca de Barbarà*, 13 Setembre de 1906, fol.

S'hi descriuen les sumptuoses festes celebrades en la vila ducal de 7 a 9 de setembre de 1906.

53. La Exposició comarcal d'Art Antich de la Associació Catalanista, per J. Poblet i Teixidó. *Montblanch, La Conca de Barbarà*, 28 Setembre, i 6 Octubre 1906, fol.

54. Assaig de monografia de la Iglesia de Santa Maria la Major de Montblanch, per J. Poblet i Teixidó. Treball premiat en el Certamen celebrat a Montblanch, durant les Festes de 1906. (Inèdit).

55. Pies fundacions del segle XV, per J. Poblet i Teixidó. *Montblanch, La Conca de Barbarà*, 5 Gener 1907, fol.

S'hi transcriuen dos documents en català referents a la vila ducal.

56. La Conca de Barbarà, per Antoni Palau y Dulcet. Montblanch, Arthur Monmany, 1907, 8.°. No més es publicaren 16 pàgs.

Aquesta monografia s'imprimí complerta en *Barcelona, Altés*, 1912, 4.° 264 pàgs. Tirada de 300 exemplars.

57. La mina o acueducte de la Sallida, prop de la Parellada de Dalt i de Baix, Fontanet, i Vilassauva. Peixera prop la Guardia, per Josep Guarro. *Montblanch, La Conca de Barbarà*, 4 Maig 1907, fol.

És un document de 27 d'abril de 1762, per continuar i acabar les obres que per aquells llocs es feien.

58. Mestre Bernat Vidal, pintor montblanquí. 1624. Per Mossèn Pau Queralt. *Montblanc, La Conca de Barbarà*, 19 Octubre 1907, fol.

Tingué tractes amb el Rector de Pont d'Armentera, i en el poble de Salmellà.

59. Historia de la Ilustre y Real Vila Ducal de Montblanch, per Ramon Cantó y Espinach. *Barcelona*, 5 vols. fol.

Manuscrit interessant, ilustrat amb nombroses vistes, plànols, i detalls arqueològics. El seu autor abandonà Montblanch en l'edat viril, després de consagrar-se en l'ensenyança pedagògica. A Barcelona prompte s'apoderà del seu temperament romàntic, l'anyorança dels temps passats en sa vila nadíua. Aleshores fou quan es donà a escriure aquesta Història, ocupant de 1892 a 1907. Els cinc volums redactats amb gran entusiasme i llargues digresions, com-

prenen munió de dades. Les que fan referència als temps recordats i viscuts per el seu autor, són de gran vàlua. El bon Ramon Cantó, mentres visqué a Barcelona, covà l'esperança de reveure son estimat Montblanch, i fer estampar la Història que ell havia escrit amb tants afanys. La mort anullà els seus bons desitjos. El seu fill cedí els 5 volums a l'Ajuntament de Montblanch, per 500 pessetes. D'allí foren retirats, sota pretext d'estudiar-los, per una persona avui difunta. Els hereus, amb excusa d'ésser menors, els retenen indegudament. És menester que el Manuscrit torni al seu llegítim propietari. I si es considera que la Casa de la Vila de Montblanch, no és lloc adecuat per la seva consulta, proposem es depositin els cinc volums a la Biblioteca de Catalunya.

60. The Holy Man of Santa Clara, by Fr. Zepherin Engelhardt, V. F. M. *San Francisco de California, The James H. Barry Company*, 1909, 8.°.

És la vida del fill de Montblanch, Fra Magí Català, que altre compatrici de la mateixa ordre, posà en castellà sota la següent portada:

P. Ceferino Engelhardt. Un Misionero Santo o sea Vida, Virtudes y Milagros del P. Magín Català, natural de Montblanch, hijo de la Serafica Prov. de Cataluña y misionero de Santa Clara en California. Traducida del inglés por Pedro Sanahuja, O. F. M. *Barcelona, José Vilamala*, 1924, 8.°, 320 pàgs. 2 fulls, 28 ilustracions a tota pàgina.

60 bis. Gazeta de la Conca. Setmanari social i agrícola. *Montblanch, A. Monmany*, 8 Abril 1911 a 12 Abril 1913, 106 núms. fol. (Biblioteca J. M. Poblet).

61. El Poble. Periòdic defensor i propulsador dels interessos generals de Montblanch. *Tarragona, Impr. de Francesc Sugrañes*, 16 Octubre a 11 Desembre, 1915. 7 números, fol. (Biblioteca J. M. Poblet).

62. Noticia histórica del cerco amurallado de Montblanch, y hechos históricos con que se relaciona, por Emilio Morera.

Treball premiat en el Certamen de Montblanch, 1910, i publicat en el núm. 13 del *Boletín Arqueológico de Tarragona*, Setembre-Desembre, pàgs. 53-66.

62 bis. La Flauta. Periòdic humorístic. *Montblanch, Viuda Monmany*, 21 Agost, 1915. 3 números, fol.

62 bis, bis. L'Escut. Periòdic. *Montblanch*, 1 Gener 1916 a 28 Desembre 1918. 163 núms. fol.

63. Donzell qui cerca muller. Follia amorosa en un preludi y tres actes, per Adrià Gual. *Barcelona, Baxarias,* 1910, 8.° 194 pàgs.

L'escena del preludi és a Montblanch durant la primera meitat del segle XVII. En la pàgina 17, Cebrià es despedeix de la vila:

Adeu Camp de Tarragona:
adeu, estimat Montblanch;
adeu, muralles y torres,
campanes del campanar:
carrers estrets i somniosos
que mes petjades d'infant
guarden entre grops de pedres,
en la costa y l'endevall:
adeu, Francolí, que llisques
entre canyes y sorrals:
tú, Monestir de Clarisses,
cant dels boters, ball de rams...

64. Congrés d'Història de la Corona d'Aragó. *Barcelona, Altés,* 1913. 2 vols. 4.t 1258 pàgs.

En la pàgina 781 consta un document fetxat en 16 de gener de 1289, en el qual, el Rei En Jaume mana restituir a A. G. Monells, l'escrivania de la Vegueria de Montblanch, que li fou seqüestrada, en virtut de l'Ordre general de seqüestració de notaries, acordada per les Corts de Montçó. A pàgina 847, figuren els privilegis dels Jueus de Montblanch. En la pàgina 1200, hi ha una donació feta per Jaume I a sa muller Na Yoland d'Ungria, 5 de febrer de 1246, de Montblanch i les muntanyes de Prades.

65. Lo Baluart. Periòdic d'acció municipal. *Montblanch, J. Requesens,* 31 de març a 16 de maig de 1917, 6 núms. fol. (Biblioteca de J. M. Poblet).

Primer es posà *Periòdic Monàrquic,* i s'estampà a *Tarragona, J. Pijoan,* 25 març a 3 abril 1916. 3 números in-fol.

66. Jocs Florals de la Conca de Barbarà. *Montblanch, A. Monmany,* 1917, gran 8.° 158 pàgs. 1 full.

67. 22 postals, sense dada. *Barcelona, A Tolrà.* (Segle XX).

Vista general. — Carrer d'Aguiló i Portal de Bové. — Perspectiva de Santa Maria. — Arrabal de Santa Anna i Torre dels Cinc Cantons. — Pont sobre el Francolí. — Arrabal i Baluart de Santa Anna. — Font de Sant Francesc. — Portal de Bové. — Plaça Major. — Creu de Santa Maria. — Frontis de Santa Maria. — Església i plaça de Santa Maria. — Plaça i Convent de Sant Francesc. — Església de Sant Miquel. — Claustre de l'Hospital. — Pont

Vell. — La Serra. — Interior de l'església de la Serra. — Imatge de la Serra. — Creu verda. — Molí de Vínyols.

68. 15 postals. *Montblanch, J. Poblet*, 1915.

1. Vista parcial des del Francolí. — 2. Vista parcial i absis de Santa Maria. — 3. Carrer d'Aguiló. — 4. Plaça Major. — 5. Portelada i Creu de Santa Maria. — 6. La població des de la Serra. — 7. Voltants de l'Estació. — 8. Extrem de la vila. — 9. Pagés de la Conca. — 10. Interior.

1. Santuari de la Serra. — 2. Exterior. — 3. Imatge grossa. — 4. Imatge petita. — 5. Creu verda. — 6. Portalet.

68 bis. Tres Princesas griegas en Cataluña, por Arturo Masriera.

Sèrie d'articles que començaren a publicar-se en el diari *La Vanguardia*, el 30 de juliol de 1917.

69. L'entetxinat gòtic de Sant Miquel a Montblanch. *Barcelona, Vell i Nou*, núm. 58, 1 Gener de 1918, 4.t major.

Estudia aquesta curiositat arqueològica, que es remonta al segle XIV. És de fusta policromada, amb diversitat d'exornació, figures, flora, escuts, etc., tot daurat i en colors. En el segle XVII, en virtut de moltes goteres, es bastiren les voltes actuals, deixant sencer el primitiu entetxinat.

Aquest estudi es reproduí en *La Conca de Barbarà*, 12 de gener de 1918, fol.

70. En Jaume Poblet y Teixidó, por Jaume Bofarull, Pbro. *Tarragona, Boletín Arqueológico*, núm. 21, Octubre-Desembre, 1918, 4.t major.

70 bis. Estel Marià. *Valls*, i *Montblanch*, 1918 a nostres dies, 4.t major.

En curs de publicació. Des de primers de 1931, s'estampa a *Montblanch, per J. Requesens*. El núm. 158 és del mes d'abril.

71. La Nova Conca. Setmanari de la Conca de Barbarà. *Montblanch, J. M. Requesens*, Gener, 1919 a 1 Desembre de 1923, 214 números fol.

Suprimit per la Dictadura. Es conserva en la Biblioteca de J. M. Poblet.

72. Monte-Piu del Pendó del Santissim Sagrament de la vila de Montblanch. *Montblanch, Recasens*, 1920, 8.° llargarut, 25 pàgs. i 4 fulls d'història.

72 bis. El meu pare que al Cel sia, per J. Conangla i Fontanilles. *Montblanch*, 1921, 8.°.

73. Joan Dalla a Montblanc, per Ramon Rucabado. *Barcelona, La Veu de Catalunya*, 31 de març de 1921, fol.

74. Montblanquines. Impressions, tipos i costums populars, per J. Conangla Fontanilles. *Montblanch, Recasens*, 1921, 4.t 114 pàgs. 3 fulls.
Es publicà durant les festes de 12 de febrer de 1922. Són records, i visions de joventut.

75. Una lletra de canvi de 1642, per P. Q. pvre. *Montblanc, La Nova Conca*, 16 abril 1921, fol.
La casa de Francesc Desclergue, coneguda per Cafè de l'Isidro, gira contra comerciants de Lió i reb quantitats de comerciants de Limoges.

76. Montblanc. Varis articles i 5 ilustracions. *Barcelona, La Veu de Catalunya*, 7 de maig de 1921, fol.

77. Sorpresas del amor. Dos actes de comèdia, per Josep M.ª Poblet i Guarro. *Montblanch, Vídua de Monmany*, 1921, 8.º 86 pàgs.

77 bis. La Nova Llevor. Portaveu mesal dels Pomells de Joventut. *Montblanch, J. Requesens*, 20 Octubre 1922 a 20 Juny 1923. 9 números fol. Ilusracions (Biblioteca de J. M. Poblet).

77 bis, bis. 19 Postals, representant les Festes amb motiu de l'entrega de la Senyera a l'Orfeó, i cesió del Portal de Bové a la Mancomunitat. Febrer de 1922.

77 bis, bis, bis. Catalunya gràfica. *Barcelona*, 20 de febrer de 1922. Número 5. Les Festes de Montblanch, amb 7 vistes.

78. Ramon Belart i Miquel, de Montblanch, per César Martinell. *Barcelona, Revista de Catalunya, Octubre de* 1924, 4.t retrat, i el Sant Christ de l'església major.

78 bis. Montblanch, per Fèlix Duran. *Barcelona, Atracción de Forasteros*, Núm. XLIV, año 1924, 4.º, 33 pàgs. 43 vistes.

78 bis, bis. Butlletí de la Juventut Nacionalista (Societat disolta per la Dictadura). *Montblanch, Vídua de Monmany*, Juliol a Setembre de 1923, fol.

78 bis, bis, bis. El Seny Gros. Tocarà cada dissapte. *Montblanch, J. Requesens,* 7 d'abril a 19 de juliol de 1923. 16 números.

Aquest setmanari també fou suprimit per la Dictadura. La col·lecció dels dos descrits es conserva en la Biblioteca de J. M. Poblet.

79. L'Estel. Butlletí mensual d'Esports. *Montblanch, Recasens,* Agost 1924 a Octubre 1926. 25 números, 4 grabats.

80. Esclats de Llum. Poema en sonets, per Ramon Pinyes. Pròleg d'Antoni Rovira i Virgili. *Barcelona, Suc. de Joan Gili* (Estampat a Montblanch per Recasens), 1924, 8.°, 91 pàgs. 6 fulls.

81. Aires de la Conca. Periòdic quinzenal. *Montblanch, Recasens,* 26 Gener 1925, fol.

En curs de publicació. Des de maig de 1931 és setmanal.

82. Poesia sobre l'anada a Barcelona de l'Orfeó Montblanquí, per Raimond Cantó Alfonso. *Barcelona, Febrer de* 1925. Fulla, fol.

83. Joventut Catalana. Núm. 41. *Barcelona,* 24 Setembre 1925, 4.t major, 4 articles, i 7 fotograbats de Montblanch.

84. Creus de la vida. Novella, per Joan Iborra i Farré. Il·lustracions per J. Escayola. *Montblanch, Viuda de Monmany,* 1926, 8.° major, 35 pàgs.

84 bis. Montblach, por Matias Poblet. *Barcelona, Atracción de Forasteros,* Mayo, 1926, 4.t major, 2 pàgs. i 4 vistes.

85. El cor errant. Poesies, per Carles Monfar. *Montblanch, Imp. Recasens,* 1927, 8.° 120 pàgs. 3 fulls.

85 bis. Germandat de socors mutuos. Monte-pio del Pendón del Santísimo Sacramento de la vila de Montblanch. (*Montblanc, Recasens,* 1927), gran 8.°, 38 pàgs.

86. La Mare de Déu de la Serra. A Vos! Poesia per Joan Iborra i Farré. *Barcelona, La Dona Catalana,* número 91, 1 Juliol 1927, amb un gravat.

86 bis. Partido Judicial de Montblanch. Motivos relacionados con la subsistencia íntegra del Partido. (Al fi:)

Montblanch, 16 Enero 1927. El Alcalde Jesús Hernàndez, fol. 6 fulls.

87. Fiestas de conmemoración del Cincuentenario de "La Atlàntida". Madrid. Año 1927. Mossèn Cinto Verdaguer. *Montblanch, Viuda de Monmany*, 1927, 8.° 29 pàgs. 1 full. Poesies en català-castellà.

88. La Vespra de Sant Joan a Montblanch, per Antoni Palau i Dulcet. *Barcelona, Rafols*, 1927, 8.° quadrat, 13 pàgs. 1 full.

89. Als Germans de la Congregació de la Sang i aimants de la tradicional Processó del Dijous Sant. *Montblanc, Recasens*, 1928. Fulla, fol.

90. La Setmana Santa a Montblanch, per Antoni Palau i Dulcet. *Barcelona, Rafols*, 1928, 8.° quadrat, 15 pàgs.

90 bis. Congregació i Germandat de la Puríssima Sang de Nostre Senyor Jesucrist de la Vila de Montblanch. *Montblanc, Recasens*, 1928, gran 8.° 41 pàgs.

90 bis, bis. Festa eucarística de les espigues, 27 i 28 maig 1928, a l'església arxiprestal de Santa Maria la Major. (*Montblanc, Recasens*, 1928). 4.t 4 pàgs.

91. La Riuada. Revista quinzenal. *Mora d'Ebre*, 1928. (Estampat a Montblanc, Recasens), 4.t major.

Hem vist varis numeros fins el 19.

92. Memoria de la Junta Directiva del Sindicat de Vinyaters de Montblanc. *Montblanc, Recasens*, 1929, 8.° 14 pàgines.

93. Festa Major de Barbarà, 1, 2, i 3 Setembre. *Montblanc, Recasens*, 1929, gran 8.° 18 fulls.

94. Germandat de Socors mutus. Monte-Pío del Pendón del Santísimo Sacramento de Montblanch. *Montblanch, Recasens* (1929), gran 8.° 32 pàgs.

95. Recull de postals Montblanquines. *Edició Baldric* (1930), 2 sèries, de 10 postals quiscuna.

El propi Baldric ha publicat 3 postals més numerades de 21 a 23. Representen: 1. Escalinata i perspectiva de la Serra. — 2. Vista parcial des del carrer d'Aguiló. — 3. Placeta de Santa Maria. —

4. Escorxadors. — 5. Plaça d'en Prat de la Riba. — 6. Verge de la Serra. — 7. Carrer dels jueus. — 8. Carrer Major. — 9. Torre dels Cinc Cantons. — 10. Convent de la Mercè. — 11. Hospital i Arrabal.—12. Vista des del Pont Vell.—13. Carrer d'Aguiló.—14. Jardins i frontis de la Mercè. — 15. Fàbrica de gomes. — 16. Façana de Santa Maria. — 17. Església de Sant Miquel. — 18. Casa Alenyà. — 19. Plaça de St. Francesc. — 20. Pujada a la Serra. — 21. Tres Ponts. — 22. Portal de Bové. — 23. Pont vell.

96. Renovació. Quinzenal d'esquerra. *Montblanc, Vda. Monmany, 5 abril, 1931, fol.*

97. Mossèn Josep Rosselló ha publicat, en el periòdic *La Cruz de Tarragona* els següents articles: *Las Reliquias de Sant Francesc Xavier.* Explica l'origen de les relíquies, i presenta testimonis.—*Organistes de Montblanch.* Comença en 1782 fins ara, remarcant els *Voltas* nissaga d'organistes.

Fra Anselm Turmeda

Per haver professat en el Convent de Sant Francesc de Montblanch, alguns havien cregut que Turmeda era fill de la mateixa vila. Ulteriors estudis han demostrat que nasqué a Mallorca. No obstant, per els rastres que el seu nom ha deixat en la ducal vila, considerem del cas estampar ací una breu Bibliografia.

98. Disputa del ase contra frare Enselm Turmeda sobre la natura et noblesa dels animals, ordenat per lo dit Enselm. *Barcelona, 1 de Maig de* 1509. 4.t.

Primera edició. Actualment no es coneix exemplar enlloc. Sabem per el *Registrum Colon*, que el fill del descobridor americà, D. Ferran, comprà el llibre a Lleida per 29 maravedisos. De la Biblioteca Colombina ha desaparegut fa ja molts anys. Gallardo vegé altra edició catalana de *Barcelona, Duran Salvanyach*, 1527, 8.º gòtic, 16 fulls.

També s'ha perdut per la Bibliografia, la traducció castellana, publicada en 1524, 8.º gòtic, i citada en els Index de llibres prohibits. Aquest text s'utilitzà per a publicar la següent traducció francesa:

—Disputation de l'Asne contre frere Anselme Turmeda, sur le nature & noblesse des Animaulx, faicte & ordonnée par ledict frere Anselme, en la cité de Tunics. L'an 1417. En laquelle ledict frere Anselme preuue comme les enfans de nostre pere Adam sont de plus grand noblesse & dignité, que ne sont tous les aultres animaulx du monde & par plusieurs & vives preuves & raisons. Traduict de vulgaire Hispaignol, en langue Françoise. *A Lyon, Chez Iaume Iaqui, en rue Tomassin.* (A pàgina 7:) *De Lyon ce premier iour de May*, 1544, 16.º, 135 fulls, gravats.

El mateix text es reproduí a *Lyon. Par Laurens Buyson Papetier & Libraire, en rue Merciere*, 1548, 16.º 144 fulls.

—La dispute d'un asne contre Pere Anselme Turmeda, touchant la dignité, noblesse & preeminence de l'homme par deuant les autres animaux, etc. *A Pampelune* (Pero Lyon) Par Guillaume Buisson, 1606, 16.º 12 fulls, 190 pàgs.

El text de *Lyon*, 1544, es reproduí a *New-York.—Paris, Revue Hispanique*, 1911, gran 8.º, 122 pàgs.

Un bibliòfil refinat, el senyor Faraudo de Sangerman, desconsolat per la pèrdua del text de Turmeda, i posant al servei de les lletres els seus coneixements de filologia medieval, el restituí del francès, en sa llengua original, sota la següent portada:

—Llibre de disputació de l'Ase. Essaig de restauració del text català per Lluís Destany. *Barcelona, Babra*, 1922, 8.º menor quadrat, XXIII-184 pàgs.

99. Libre de bons Amonestaments compost en Tuniç per fra Encelm Turmeda (en altra manera apellat Abdala) nadiu de Mallorca. Abril del any mil tres cents noranta vuyt. (Estampat segurament a *Barcelona* vers 1510), 8.º gòtic.

Aquest llibret ha estat molt popular en Mallorca i Catalunya durant els segles XVI a XIX. Les primitives edicions s'han perdut. Les més antigues que hem vist són del segle XVII. Recordem: *Barcelona, Joseph Forcada*, 1678, 8.º, 32 pàgs. *Barcelona, Joan Pau Martí*, 1718; *Cervera, Estampa de la Universitat*, 1741, 1767, 1778; i per *Joseph Barber*, sens any; *Vich*, 1747; *Gerona, Fermí Nicolau; Manresa, Abadal; Manresa, Trullàs; Barcelona, Miquel y Tomàs Gaspar, baixada de la Presó; Barcelona, Agustí Roca, al carrer de la Llibreteria*, sense any; *Cervera, Universitat*, 1821; *Vich, Valls*, 1837, i 1851; *Manresa, Roca*, 1842; *Cervera, Maria T. Ibarra; Barcelona, M. Texero, en la Rambla*, sense any.

El nostre amic senyor Bulbena i Tosell reproduí el text junt amb el *Venturós Peregrí* en una petita i gentil edició, *Barcelona, P. Riera*, 1891, 64 pàgs.

Aquesta obreta existeix en castellà des del segle XVI, però les primeres edicions resten ignorades. El distingit i erudit valencià senyor Vicens Castañeda ha vist la següent:

—Libro de consejos. *Valencia, Junto al Molino de la Rovella*, (per Francesc Mestre), 1638, 8.º 10 fulls.

Es coneix altra tirada amb el mateix peu editorial, 1688, 8.º 12 fulls.

—Doctrina provechosa. Valencia, Bordazar, 1719, 8.º.

Salvà vegé la de *Valencia, en la Imprenta de Juan Gonzàlez, junto al Molino de la Rovella*, 1738, 8.º.

N'hi ha un altra de *Valencia* (Segle XVIII), 12.º 24 pàgs.

A Itàlia també es popularitzà en les següents publicacions:

—Incomenzano li proverbii de lo schiavo de Baro: e l'a-b-c disposto, etc. (Segle XVI), 4.º gòtic, a dues columnes.

—El savio romano et labici disposta (Segle XVI), 4.º, 4 fulles, a dues columnes.

Corren altres tirades sense lloc d'estampa ni fetxa. També: *Firenze all' insegna della testuggine*. 4.º.

Darrerament amb prefaci de Francesc Zambrini:

—Lo schiavo di Bari. *Bologna, Romagnoli*, 1862, 8.º, 50 exemplars, i 2 en gran paper, 4.º.

La tercera edició per el mateix *Romagnoli*, és de 1865, 8.º, 24 pàgines, 102 exemplars.

En la Biblioteca de Carpentras es conserva un còdex rotulat: *Rimos dei Trobadors*, 2 volums in-fol, on hi figura:

—Llibre compost en Tunis per frara Encelm Turmeda, en altra manera apellat Abdeyla, de alguns bons ensenyaments, etc. Consta de 107 quartetes. Les tres darreres diuen:

E si volets saber mon nom,
Frare Encelm me deya hom
E Turmeda per sobre nom
Mi Johan
Asso fo fet el mes d'Abril,
temps de primavera gentil,
XCVIII CCC e mil
Lavors corriem.
Jo prech a Deu omnipotent
Qui creats nos a de nient
Que lo nostre habitament
En lo cel sia.

100. Com per alguns honests mercaders de Mallorques sia stat pregat qui facs et ordonas un tractat de la divisió del dit regne, supos que lo meu enteniment es grosser e no soptil en l'art d'atrobar; empero per dar alguna satisfactio a lurs prechs, he fet algunes cobles groseres en parla català, segons que veurets.

Manuscrit que figura en el mateix còdex de Carpentras. Consta de 123 octaves, i diu la darrera:

Scritta dins lo palau
MCCC VIII e noranta, etc.

101. Profecies de Joan de Rocatallada, de Lasa, de Anselm Turmeda, etc. Manuscrit, in-4.t de 200 fulls.

També es conserva en la Biblioteca de Carpentras. El text de Turmeda ocupa 8 fulls. Acaba parlant de Barcelona en els següents termes:

Cobles de Profecies de Fra Encelm
O Babilon! A tu Barcelona!
En tu florint l'arbre de superbia.

102. Fra Anselmo Turmeda, por Estanislao de K. Aguiló. *Palma de Mallorca, Museo Balear,* 1884. 4.t.

Aquest text es traduí al català, *Barcelona, La Ilustració Catalana,* 1884, fol. Després es tirà apart amb el títol:

Fra Anselmo Turmeda. Apuntes bi-bibliográficos, *Palma, Gelabert,* 1885, 4.º, 44 pàgs.

103. Ensayo sobre la vida y escritos del mallorquín Fray Anselmo Turmeda, por Pedro Martir Bordoy y Torrents. *Madrid, Revista Ibero-Americana de Ciencias Eclesiasticas,* 1901-1902, 4.t.

104. Lo llibre de Bons Amonestamens de Fr. A. Turmeda, per P. M. Bordoy y Torrents. *Barcelona, Calendari Català,* 1902, 8.º.

105. Las profecias de Fra Anselm Turmeda. Fragments inèdits d'un manuscrit del Escurial, per P. M. Bordoy y Torrents. *Barcelona, La Renaixensa, diari,* 5 *juny de* 1902.

106. Una visita a la tomba del escriptor català Fra Anselm Turmeda en la ciutat de Tuniç, per Joaquim Miret y Sans. *Barcelona, Butlletí del Centre Excursionista, números* 180-181, *Gener i Febrer,* 1910, 4.t 25 pàgs. 4 grabats.

Existeix, d'aquest treball, tirada apart en reduït número d'exemplars, *Barcelona, L'Avenç,* 1910, 4.º, 30 pàgs. 4 grabats.

107. Vida de Fray Anselm Turmeda, per J. Miret y Sans. *París-New York, Revue Hispanique,* 1911, gran 8.º 38 pàgs.

108. Les profecies de Fra A. Turmeda, publicades per Ramon d'Alòs, segons un Manuscrit de la Casa Dalmases. *París-New York, Revue Hispanique,* 1911, gran 8.º 17 pàgines.

Tirada apart d'un article publicat en el número 24, de la *Revue Hispanique,* pàgines 480 a 496.

109. Un text català de la "Profecia del Ase" de Fr. Anselm Turmeda, per Jordi Rubió. *Barcelona, Estudis Universitaris Catalans,* 1913, 4.t pàgines 9 a 24.

110. La Disputa del Ase de Fra Anselmo Turmeda. Estudio crítico. *Barcelona, La Vanguardia,* 12 *de marzo de* 1913, fol.

111. Fray Anselmo Turmeda, heterodoxo español, por

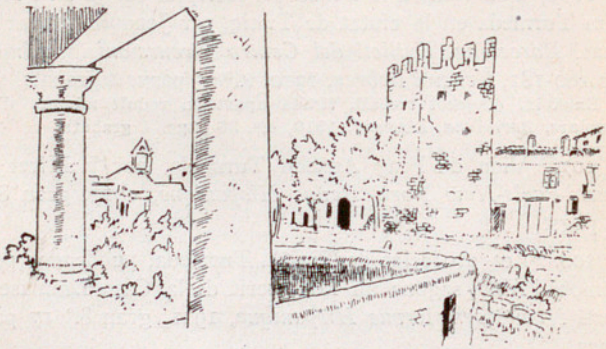
Agustín Calvet. *Barcelona, Estudio,* 1914, 8.º 240 pàgs. 7 ilustracions.

112. Profecies de fra Anselm Turmeda (1406), per P. Bohigas Balaguer. *B. Estudis Universitaris.* Vol X, 1915, 4.t

113. Dos ediciones desconocidas del libro de "Bons amonestaments" de Fray Anselmo Turmeda. *Madrid, Fortanet,* 1919, 4.t 21 pàgs.

114. "La disputa del asno", de Turmeda, por Ramón Miguel y Planas. *Barcelona, La Publicidad,* 4, 11, 13, 18 i 25 de juny, 1922, fol.

Aquests articles foren publicats amb motiu de la reconstitució del text català de la *Disputa del Asc* per Lluís Destany (Faraudo de Sangerman).

PLÀNOL DE MONTBLANCH

i

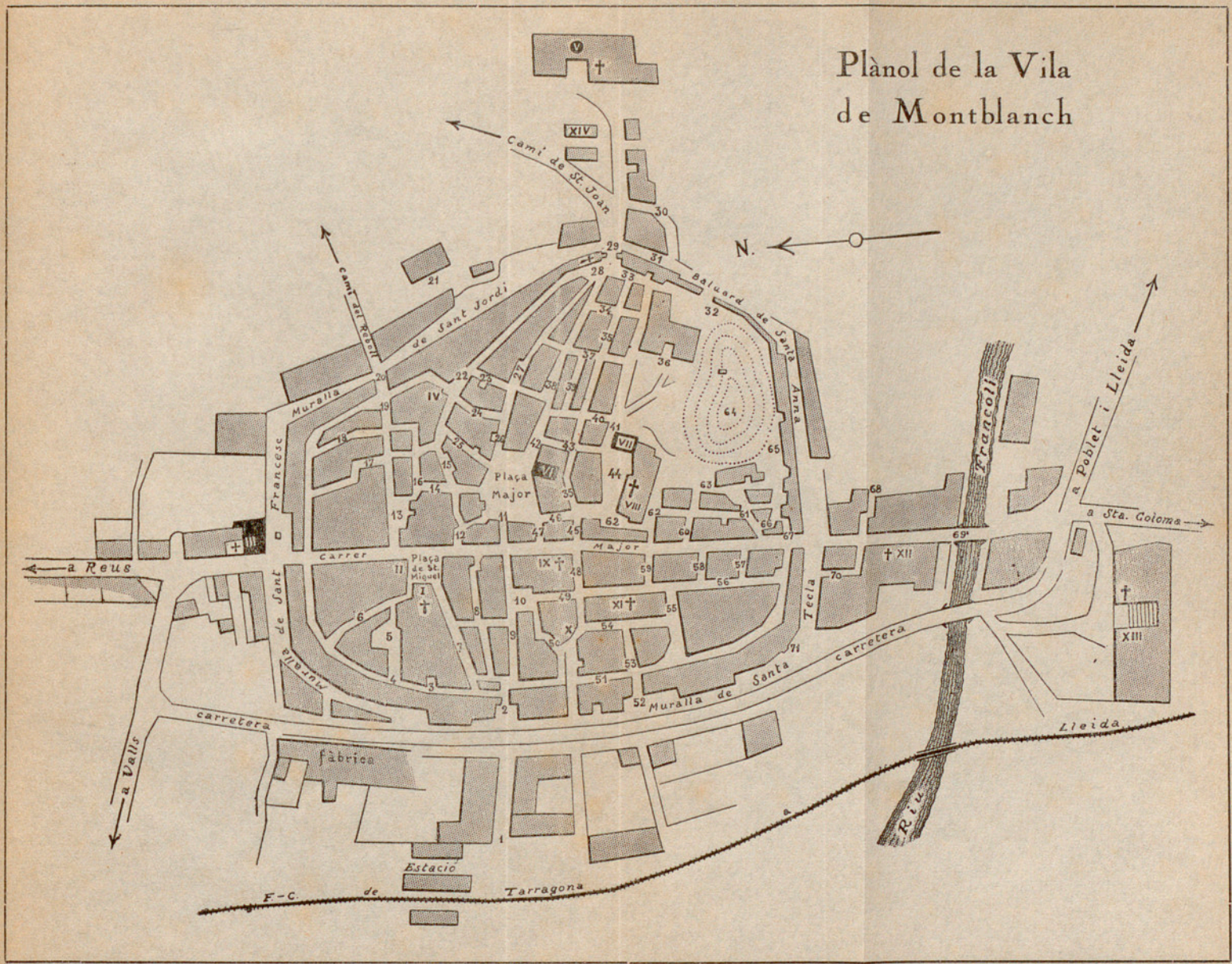
LLEGENDA

CARRERS i PLAÇES

1 Carrer d'Aguiló
2 Portal de Bové
3 Carrer del Taronger
4 Muralla de Jaume II
5 Carrer de Carles Monfar
6 Carrer de la Fusteria, avui Wilson
7 Carrer de Corts
8 Carrer de Pere Degui
9 Carrer River
10 Plaça dels Angels
11 Carrer Pere Berenguer de Vilafranca
12 Carrer de la Civaderia
13 Plaça de Castellví i carrer de Sant Isidre
14 Carrer de Vilanova del Mercadal
15 Carrer de Guillem de Llordat
16 Carrer de Fra Magí Català
17 Carrer de Fra Anselm Turmeda
18 Carrer de Parlaments
19 Carrer de Bonaire
20 Carrer de Poblet i Teixidó, i Portal de Sant Jordi
21 Escorxadors
22 Carrer de la Font del Vall
23 Carrer dels Xolladors
24 Carrer de Ramon Cantó
25 Carrer de Guimrós
26 Font
27 Carrer de la Font Major
28 Plaça de Sant Marçal
29 Portalet de la Serra
30 Carrer d'Irene Làscara
31 Carrer de Leonor d'Urgell
32 Carrer del Mur
33 Carrer del Portalet
34 Carrer de Duesaigües
35 Carrer de Solans
36 Carrer del Plà
37 Carrer de Vilassauba
38 Carrer de Sant Marçal
39 Carrer de la Pleta
40 Carrer del Degà
41 Carrer del Castell
42 Carrer de Regina
43 Carrer de l'Estudi Major
44 Plaça de Santa Maria
45 Carrer de Josa
46 Carrer d'Hortolans
47 Carrer del Ducat
48 Carrer de Sant Josep
49 Carrer del Forn de la Vila
50 Carrer dels Jueus
51 Muralla d'Alfons II
52 Portal de la Tresona
53 Carrer del Rei En Jaume
54 Carer d'Alanyà
55 Plaça de Santa Tecla
56 Carrer de Santa Tecla
57 Carrer de Merlés
58 Volta de Sant Cristòfol
59 Carrer de la Plebania
60 Carrer de Molins
61 Carrer de Dalt
62 Carrer de l'Esculptor Belart
63 Carrer de la Pedrera
64 Plà de Santa Bàrbara
65 Carrer del Mur
66 Carrer del Joc de la Pilota
67 Volta o Travessia dels Canters
68 Carrer de l'Acequia
69 Carrer del Raval i Pont Vell
70 Carrer de l'Hospital
71 Torre del Cinc Cantons

EDIFICIS NOTABLES

I Església de Sant Miquel
II Casa Monfar
III Convent de St. Francesc
IV Palau Reial (casa Guerxet)
V Convent de la Serra
VI Casa de la Vila
VII Jutjat
VIII Església de Santa Maria
IX Església de Sant Josep
X Casa Aguiló i Alanyà
XI Església de Santa Tecla
XII Hospital
XIII Convent de la Mercè
XIV «El Serrallo»

Plànol de la Vila
de Montblanch
N.
Camí de St. Joan
camí del Rebull
de Sant Jordi
Baluard de Santa Anna
Muralla
Francesc
Plaça Major
carrer Major
Plaça de St. Miquel
Muralla de Sant Tecla
Muralla de Santa
carretera
a Reus
a Valls
a Poblet i Lleida
a Sta. Coloma
Francolí
Riu
Lleida
fàbrica
Estació
F.-C. de Tarragona

CARRERS DE LA VILA [1]

CARRERS DE LA VILA (1)

Nom	Entrada	Sortida
Acequia	Arrabal de Santa Anna	Al camp
Afores de Sant Francesc	Portal de Sant Francesc	Al camp
Aguiló	Portal de Bové	Al carril
Alenyà	Sant Josep	Plaça de Santa Tecla
Arrabal de Santa Anna	Plaça de Santa Anna	Al camp
Baluard de Santa Anna	Plaça de Santa Anna	Leonor d'Urgell
Bonaire	Major	Portal de Sant Jordi
Carles Monfar	Fusteria	Muralla de Jaume II
Castell	Plaça de Santa Maria	Baluard de Santa Anna
Civaderia	Vilanova del Mercadal	Major
Corts	Plaça de Sant Miquel	Muralla de Jaume II
Dalt	Major	Pedrera
Degà	Regina	Castell
Desclergue	Plaça Major	Civaderia

(1) A l'acabar l'estampació d'aquesta GUIA, vivim un temps de revolució pels amics de l'art vell i de les tradicions. Més amunt ja ens hem dolgut de la destrucció del Portalet de la Serra. Ara, l'Ajuntament de Montblanch perd el temps discutint el canvi de noms d'alguns carrers de la vila. Posats a fer una revisió, més valdria que l'Ajuntament esmercés les seves energies a reconstruir els noms de carrers que es troben citats en documents del segle XIV. On eren els carrers de Roca, Pobla de Guimrós, Mossén Vilafranca, N'Ortolà, Volta de Mossén Calbis i Plaça de Rossell? Els que logressin puntualitzar la topografia antiga de la vila, farien un gran bé a l'història pàtria. O treballar amb profit, o deixar les coses tal com estan. No fent-ho així, l'Ajuntament de Montblanch es desacreditarà, i ço que és més de doldre, llençarà els diners en una obra que el poble no respectarà i que un altre Ajuntament deixerà sense efecte. En una vila amb necessitats d'obres públiques i establiments de beneficència, sempre serà més profitós esmerçar els cabals del Comú en aquestes coses, que no pas en el canvi de noms dels carrers, símbol de la història i de les tradicions dels nostres avanpassats.

Nom	Entrada	Sortida
Don Guillem de Llordat	Vilanova del Mercadal	Font del Vall
Dosaigües	Riuot	Castell
Ducat	Major	Plaça Major
Esculptor Belart	Plaça de Santa Maria	Joc de la Pilota
Estudi Major	Regina	Plaça de Santa Maria
Font Major.	Plaça Major	Sant Marçal
Font del Vall	Bonaire	Plaça de Sant Marçal
Font de la Vila	Riuot	River
Forn de la Vila	Plaça dels Angels	Sant Josep
Fra Anselm Turmeda	Bonaire	Muralla Alfons I
Fra Magí Català	Parlaments	No en té
Fusteria	Plaça de Sant Miquel	Muralla Jaume II
Guimrós	Plaça Major	Font del Vall
Hortolans	Plaça Major	Plaça de Santa Maria
Hospital	Arrabal de Santa Anna	Plaça de Santa Anna
Irene Làscara	Pujada de la Serra	Baluard de Santa Anna
Jaume Conesa	River	Corts
Josa	Major	Hortolans
Jueria	Plaça dels Angels	Riuot
Joc de la Pilota	Dalt	Esculptor Belart
Leonor d'Urgell	Pujada de la Serra	Baluard de Santa Anna

Major	Plaça de Santa Anna	Portal de Sant Francesc
Marlés	Major	Santa Tecla
Miquel Alfonso	Plaça de Sant Francesc	A la carretera
Molins	Major	Esculptor Belart
Mur	Esculptor Belart	Baluard de Santa Anna
Muralla d'Alfons I	Portal de Sant Jordi	Portal de Sant Francesc
Muralla d'Alfons III	Riuot	Portal del Raval
Muralla de Jaume II	Plaça de Sant Francesc	Portal de Bovè
Muralla de Pere III	Portal de Sant Jordi	Font del Vall
Muralla de Sant Francesc	Portal de Bové	Portal de Sant Jordi
Muralla de Sant Jordi	Portal de Sant Jordi	Portalet de la Serra
Muralla de Santa Anna	Muralla de Santa Tecla	Plaça de Santa Anna
Muralla de Santa Tecla	Portal de Bové	Muralla de Santa Anna
Parlaments	Muralla Alfons I	Fra Magí Català
Pedrera	Castell	Joc de la Pilota
Pere Berenguer de Vilafranca	Plaça Major	Major
Pere Degui	Major	Trinquet
Pla	Pla de Santa Bàrbara	No en té
Pujada de la Serra	Portalet de la Serra	Plaça de la Serra
Plebania	Santa Tecla	Esculptor Belart
Pleta	Degà	Vilassauba
Portalet	Plaça de Sant Marçal	Casttell

Nom	Entrada	Sortida
Ramon Cantó	Font Major	Fon del Vall
Reboll	Portal de Sant Jordi	Al camp
Regina	Plaça Major	Sant Marçal
Rei En Jaume	Muralla de Santa Tecla	Alanyà
Riuot	Sant Josep	Muralla de Santa Tecla
River	Major	Portal de Bové
Sant Carles	Fusteria	Muralla Jaume II
Sant Cristófol	Major	Santa Tecla
Sant Isidre	Fra Magí Català	Plaça Castellví
Sant Josep	Major	Riuot
Sant Marçal	Font Major	Plaça de Sant Marçal
Santa Tecla	Sant Josep	Muralla Alfons III
Serrallo	Pujada de la Serra	Al camp
Solans	Hortolans	Portalet
Taronger	Muralla de Jaume II	No en té
Trinquet	River	Corts
Travessia d'Alba	Major	Sta. Tecla
Vilanova del Mercadal	Major	Fra Magí Català
Vilassauba	Sant Marçal	Castell
Volta	Major	Joc de la Pilota
Xolladors	Font Major	Font del Vall

SERVEI D'AUTOS PÚBLICS

(En el Portal de Bové i Posada del Centre)

HISPANO IGUALADINA

Montblanch a Santa Coloma

	Hores	Hores	Preu	
Montblanch	11'—	17'15		
Pira	11'15	17'50	1'05	ptes.
Ollés	11'25	17'40	1'40	»
Sarreal	11'35	17'50	1'70	»
Rocafort	11'45	18'—	2'35	»
Les Piles	12'05	18'05	3'65	»
Santa Coloma	12'30	18'45	4'50	»

Santa Coloma a Montblanch

Santa Coloma	6'30	14'45		
Les Piles	6'50	15'05	1'05	»
Rocafort	7'15	15'25	2'05	»
Sarreal	7'20	15'35	2'90	»
Ollés	7'30	15'45	3'20	»
Pira	7'45	15'55	3'55	»
Montblanch	7'55	16'10	4'50	»

HISPANO TARGARINA

Montblanch a Tàrrega

	Hores	1.ª	2.ª	3.ª
Montblanch	10'30			
Solivella	10'45	1'55		1'35
Belltall	11'15	3'05	2'90	2'75
Ciutadilla	11'35	4'80	4'55	4'30
Verdú	11'50	5'75	5'45	5'10
Tàrrega	12	6'70	6'35	6'00

Tàrrega a Montblanch

Tàrrega	6'30			
Verdú	6'45	0'95	0'80	0'75
Ciutadilla	7	1'90	1'75	1'55
Belltall	7'30	3'65	3'45	3'25
Solivella	7'45	5'15	4'90	4'60
Montblanch	8'15	6'70	6'35	6'00

Barbarà a Valls per Montblanch

	Hores	Hores	Preu
Barbarà	7	16'45	
Montblanch	7'30	17'30	1'30 ptes.
Valls	8'15	18	2'60 »

Valls a Barbarà per Montblanch

Valls	10'30	16'45	
Montblanch	11'15	17'30	1'30 »
Barbarà	11'45	18	2'60 »

Montblanch a Solivella

Montblanch	10'30		
Blancafort	11		1'50 »
Solivella	11'30		1'50 »

Solivella a Montblanch

Solivella	7'30	18'30	
Blancafort	7'45	19	1'50 »
Montblanch	8	19'30	1'50 »

Hi ha que advertir que els autos de Solivella tenen combinació amb Vallfogona de Riucorp. Pels autos particulars, notarem que a Rocafort comença la carretera de Cervera, i que abans d'entrar al Coll de Deogràcies, bifurca a la carretera de Santa Coloma un ramal per a Vallvert.

A Montblanch hi ha els Garatges Masalles i Garriga, que lloguen autos al servei dels excursionistes.

TRENS QUE PASSEN PER MONTBLANCH

Montblanch a Lleida:

7'31 — 18'40 — 22'10 — 23'15.

Montblanch a Picamoixons i Tarragona:

8'47 — 11'50 — 16'57 — 19'29 — 22'02.

ÍNDEX

	Pàg.
La Conca de Barberà ...	5
Montblanch. Història. ...	17
Segle XII	17
Segle XIII	21
Segle XIV...	25
Segle XV	35
Segle XVI	43
Segle XVII	45
Segle XVIII	48
Segles XIX i XX	51
Descripció	55
Fondes	58
Fonts	58
Indústria i Comerç	60
Servei religiós	61
Comunicacions	62
Carrers	63
Fortificacions...	68
Castell	77
Santa Maria	79
Notaris	94
Rectors i Plebans	94
Sant Miquel	94
Sant Marçal	98
Sant Josep i Santa Tecla	99
Església i Hospital de Santa Magdalena	99
Església i Hospital de Sant Bartomeu	101
Convent de la Mercè ...	102
Convent de Sant Francesc	104
Convent de la Serra ...	114
Benifets de la vila... ...	135
Monuments...	137
Fills il·lustres	141
Confraries	147
Costums	149
Terme	158
Excursió a la Vall...	158
Excursió a Sant Joan ...	164
Excursió a les Fonts de la Pasquala	170
Excursió a la Farga	171
Excursió als Molins de la Vila	172
L'antic camí de Barcelona.	172
Excursió a Llorac	173
Excursió al Molí de Castellví	174
Al Mas Carlons	174
Bibliografia per ordre cronològic	175
Fra Anselm Turmeda	198
Plànol de Montblanch i llegenda	203
Carrers de la vila...	205
Servei d'autos públics ...	209
Trens que passen per Montblanch...	210

IL·LUSTRACIONS

	Pàg.
Escut de Montblanch	Coberta
Escuts nobiliaris	39
Montblanch en 1642, segons Beaulieu	47
Montblanch a darrers del segle XVII, segons una estampa de l'època	49
Montblanch des de la Serra	55

Pàg.

Torre dels cinc cantons des del Molí dels Capellans 56
Estació del carril 57
Plànol indicador de Fondes 59
Font Major 60
Perspectiva de Santa Maria 61
El Baluard i el Raval 63
Plaça Major 65
Carrer de Civaderia, dibuix de M. Palau 66
Carrer dels Jueus, dibuix de Miquel Palau 67
Portal de Sant Jordi 69
Torre dels Cinc Cantons 70
Portal de Sant Jordi, dibuix de Miquel Palau 71
Portalet de la Serra 73
El Baluard 74
Torres del Baluard 76
Torres de la muralla de Sant Jordi, dibuix de Miquel Palau 77
Església de Santa Maria 79
Façana de Santa Maria 83
Mare de Déu del Chor 85
Frontal de Sant Bernat i Sant Bernabé 87
Sagrari de la Relíquia de Sant Francesc Xavier 88
Imatge de Sant Francesc Xavier 89
Carrer de la Plebania, dibuix de Miquel Palau 93
Agulles de Santa Maria 94
Església romànica de Sant Miquel 97
Església de Sant Marçal i Portalet de la Serra en 1914 98
Església i Hospital de Santa Magdalena 99
Claustre de l'Hospital 100
Antic Convent de Sant Francesc 105
Sant Francesc en 1885 109
Església de Sant Francesc en 1885. Dibuix de l'autor 110
Claustre desaparescut de Sant Francesc. Dibuix de l'autor ... 111
Convent de la Serra 114
Montblanch des de la Serra 115
Creu de la Serra. Dibuix de l'autor 117
Escuts de la Serra 122
Creu verda de la Serra 124
Mare de Déu de la Serra 125
Les quatre Matrones de la Serra ... ... 127 i 129
Detalls de la Imatge 131
Imatge petita de la Serra 133
Porxos sota la Casa Desclergue. Dibuix de Miquel Palau 139
Pont Vell 140
Casal gòtic dels Aguiló 143
Sant Jordi, obra de Belart 145
Maces d'argent de l'Ajuntament 150
Els Gegants de la vila 151
Dia de Mercat 153
Pantà de la Vall 159
Creu de les Roquetes. Dibuix de M. Palau 160

Pàg.

Aljub de Vinyols 161
Font de Jesús 163
Retaule de Sant Josep 165
Ermita de Sant Joan 167
L'ermità de Sant Joan 168
Torre dels cinc cantons 202
Església de Sant Miquel ... ... Coberta

LÀMINES

Casa d'Aguiló i d'Alanyà 32
Custòdia 80
Retaule de Sant Francesc Xavier 90
Relíquia de Sant Macià 96
Ermita de Sant Josep 164
Plànol de la vila 204

Aquesta GUIA, en nombre de 750 exemplars, s'acabà
d'estampar a BARCELONA en l'OFICINA ROMANA
del carrer del Hospital, 97, el 5 d'Agost
de 1931, tres dies després de votar-
se l'Estatut de Catalunya.

INSTITUTO AMATLLER
DE ARTE HISPÁNICO

N.° Registro: 1248

Signatura: M. y G.
(B) Mont-
blanch

Sala

Armario

Estante

M4G (B) Mont
(Tarragona)
INSTITUTO AMATLLER
DE ARTE HISPÁNICO
R 1248

PALAU I DULCET - GUIA DE MONTBLANCH